

Eén Wereld

Jaargang 45, nr 2 - Najaar 2020 - Prijs €6,95

**Ideeën voor een
nieuwe wereld**

**7 november
online ALV**

Colofon

Het blad Eén Wereld verschijnt twee keer per jaar (voorjaar en najaar) en is een uitgave van de Wereld Federalisten Beweging Nederland (WFBN).

Iedere Aardbewoner heeft recht op welzijn en welvaart. De WFBN, in 1948 opgericht, streeft naar een duurzame en democratische wereldrechtsorde, met respect voor de rechten van de mens. Zij benadrukt door middel van het vragen van aandacht voor wereldwijde problemen de noodzaak tot internationale samenwerking en versterking van de Verenigde Naties op federale basis.

De WFBN is verbonden met de Citoyens du Monde en aangesloten bij de World Federalist Movement.

Kantooradres: Laan van Nieuw Oost-Indië 252
2593 CD Den Haag, telefoon: 070-3478196

Raad van advies:

prof. dr. Th. van Boven, dr. W.F. van Eekelen,
dr. E.L. Figuee, Jan P. Juffermans, mr. dr. L.E.M. Klinkers,
prof. dr. J.P. Pronk.

Bestuur: bestuur@wfbn.nl

Voorzitter: Frans Micklinghoff, 070 5114215

Vicevoorzitter: Ton Macel, 070 3585481

Secretaris: Frans Vermeulen, 0165 534506

Penningmeester: Emile van Essen, 06 19252628

Internationaal secretaris: Marjolijn Snippe, 0321 848782

Bestuursleden: Paul Berendsen, Davy Foss

Eindredactie Eén Wereld:

Frans Micklinghoff en Marjolijn Snippe,
met dank aan

Rob Moerbeek en Frans Vermeulen.

Deadlines voor inzending kopij (redactie@wfbn.nl)

Voorjaarseditie 2021: 15 februari 2021

Najaarseditie 2021: 15 augustus 2021

WFBN-lidmaatschap: €25,- per jaar

Bank: Wereld Federalisten Beweging Nederland

IBAN: NL73INGB0000009764 en BIC: INGBNL2A

Kamer van Koophandel Amsterdam:

V 530085 ISSN 1871-2754

INHOUD

Colofon	2
Voorwoord	3
ALV 7 oktober	4
WFM online conferentie	4
In memoriam	5
Tinbergen, wereldfederalist	6
Wereld Marshall Plan	11
De Meest Kwetsbaren	15
We moeten een weg vinden	16
Corona - Covid-19	21
Om over na te denken	32
Stemmen van de leden	34
Koran	37
Suriname	39
De onzichtbare maat	40
Wereldrecht	41
Coronavirus en mondiaal bestuur	44
Mondiale democratisering	45
WFBN duurzaam	47
Vredesgedicht	47

De Stichting Steunfonds voor en van de WFBN is een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). Voor giften of legaten aan de WFBN in het kader van de ANBI kunt u contact opnemen met het secretariaat van de WFBN.

Foto voorpagina: Zhen Hu op *Unsplash*

Bijdragen graag in digitale vorm aanleveren, bij voorkeur vergezeld van passende illustraties. Als de redactie ingrijpende wijzigingen of bekortingen van artikelen noodzakelijk acht, geschiedt dit in overleg met de auteur. Over weigering tot publicatie van ingezonden bijdragen wordt niet gecorrespondeerd. Niets uit deze uitgave mag op welke wijze dan ook worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt zonder voorafgaande toestemming van de uitgever. Auteursrecht blijft berusten bij de auteurs.

Voorwoord van de voorzitter

Frans H. Micklinghoff

Wereldfederalisten zijn idealisten. Daar is niets mis mee. Het ideaal is een wenkend perspectief om op pad te gaan en te pogen dat ideaal te bereiken. En wat is dan het ideaal van wereldfederalisten? Het antwoord hierop is simpel: een betere wereld.

Zeker, dat is wel heel algemeen gesteld. Een betere wereld bereiken wil zeggen een wereld waar mensen geen honger lijden, waar niet wordt gediscrimineerd, waar ieder zijn/haar (godsdienstige) overtuiging vrijelijk kan belijden, waar alle Rechten van de Mens worden gerespecteerd. Kortom: een ideale wereld waar geen oorlog wordt gevoerd, waar we in rust en zekerheid met elkaar kunnen leven. Dat is dus 'de ideale wereld'. En Wereldfederalisten geven daarbij aan, het zit in de naam al ingebakken, dat die ideale wereld mogelijk kan worden bereikt door het pad van het federalisme te bewandelen.

Zo bezien scharen de wereldfederalisten zich in een lange reeks van wereldverbeterende instellingen en ideologieën. Want de socialisten proberen dat te bereiken door het pad van het socialisme te bewandelen, de liberalen door het liberalisme te verspreiden en de natuurwetpartijen (in Nederland bv de Partij voor de Dieren) door meer naar de natuur te luisteren (de natuurwetten te volgen). Maar ook de vredesbewegingen zijn idealisten die een betere wereld willen door alle wapens uit de wereld te bannen. Al deze idealistische groeperingen hebben zich al voorgesorteerd richting hun specifieke oplossing. Voor de een is dit liberalisme, voor de ander is dit communisme, christendemocratie of de natuurwetten. Zij hebben dus al een standpunt ingenomen en zijn niet bereid hun standpunt ter discussie te stellen. Want zij hebben een uitgangspunt ingenomen. Zij hebben dus al voor een weg gekozen en dienovereenkomstig bestrijden zij wie gekozen heeft voor een ander uitgangspunt en dus een andere weg bewandelen. Federalisten respecteren al deze principes, maar kijken ongeacht al deze verschillende principes naar de kern, naar het systeem waarbinnen al deze verschillende principes kunnen bloeien. Of dat nu kapitalisme of socialisme is, christendemocratisch of de natuurwetten zijn of het communisme, het mag allemaal van de federalisten. Als we maar het debat en de besluitvorming aangaan binnen een federalistisch kader, opdat iedereen in een open debat zijn ei kwijt kan.

Wereldfederalisten menen dus dat een betere wereld bereikt kan worden via het in de praktijk brengen van federalistische principes. Maar wat zijn die principes? Hoe kunnen we die in de praktijk brengen? Kunnen we al op resultaten wijzen? Wat is nu juist dat bijzondere aan die 'wereldfederalistische opvatting' ten opzichte van socialisten, communisten, liberalen of natuurwetaanhangers? Kortom: wat is dat 'federalisme' waar liberalen, natuurwetaanhangers en socialisten zich eendrachtig achter kunnen scharen?

Het antwoord is: het federalisme is het huis (de vloer, de wanden en het dak) waarin vele kamers zich bevinden waar de natuurwetaanhangers, communisten, christendemocraten en liberalen (ieder in hun eigen kamer) kunnen vertoeven, om van daaruit - met respect voor ieders eigenheid - gestructureerd gezamenlijk te werken aan die betere wereld.

Na de laatste wereldoorlog poogden de Europese federalisten in Europa zoiets als een Europees federalistische organisatie op te zetten (nog nooit eerder vertoond!) via nauwe samenwerking op het gebied van kolen en staal,

atoomenergie en landbouw. We kregen de Europese Economische Gemeenschap, die uitmondde in de huidige Europese Unie (EU). Via het Verdrag van Lissabon kreeg deze EU zelfs een soort 'grondwet'.

Na de laatste wereldoorlog – NU 75 JAAR GELEDEN!! - poogden de geallieerde wereldleiders (Churchill, Stalin, Roosevelt in Jalta) de basis te leggen van zoiets als een wereldfederalistische organisatie (dit was nog nooit eerder vertoond!) via de oprichting van de Verenigde Naties. We kregen de VN in New York, met een Algemene Vergadering en een verklaring van de Rechten van de Mens (als een rudimentaire 'grondwet'), plus talloze 'departementen' werkend onder de vlag van de VN (UNHCR, UNDP, WHO, UNCTAD, enz. enz.)

Zeker, de EU is niet écht ideaal federalistisch. Ook de VN is niet écht ideaal federalistisch. Maar het zijn pogingen tot, die nog tal van verbeteringen behoeven. Daar denken en praten federalisten over. Hoe de pre-federale organisaties (de EU, de VN) beter te maken; dat is de vraag die Europese- en wereldfederalisten dagelijks bezighoudt. Daarom kijken de Europese federalisten naar hoe dit pre-federale Europa beter en leefbaarder te krijgen en schuwen ze het debat niet over het Europees milieubeleid, industriebeleid, onderwijsbeleid enz enz. Daarom kijken de wereldfederalisten naar het pre-federale wereldtoneel van de Verenigde Naties en schuwen ze het debat niet over een mondiaal milieubeleid, een mondiaal industriebeleid, wereldvoedselbeleid enz enz.

Om nu gelijk de EU en/of de VN als niet voldoende federalistisch ten grave te dragen is wel erg boud. Beter ware het de EU en de VN te verbeteren, meer federalistisch te maken. Samengevat zou je kunnen zeggen: de kinderziekten genezen. Wereldfederalisten hebben daartoe een taak richting de VN. Zij moeten concrete (en het liefst haalbare) voorstellen doen. Dat nadenken daarover is onze taak. Ook na 75 jaar VN is dit bouwwerk niet af, nog verre van ideaal en effectief. Daarom in de volgende editie van Eén Wereld aandacht voor die 75-jarige jonge grijsaard.

Maar nu aandacht aan de wereldwijde crisis: de pandemie die COVID-19 heet. Is dit een nieuwe start of een hapering van de wereldmachine? Wat kunnen we daaruit leren? Wat kunnen de gevolgen zijn? En hoeveel onzin, wan geloof, bijgeloof en waanzinnige complottheorieën zijn er niet uitgekraamd rond COVID-19? Wat zijn de feiten, wat de verdichtels? Gaat dit een nieuwe start worden of is dit juist een *set-back*?

We wensen u plezier bij het lezen van deze Eén Wereld. Blijf gezond!! Het bestuur heeft tijdens de *lockdown* niet stil gezeten. Komt u ook in beweging? Onze 'Beweging' blijft in beweging! Ook wanneer bijna alles stil staat ...

Algemene Ledenvergadering online, 7 oktober

I.v.m. de coronasituatie kon onze op 18 april geplande ALV niet doorgaan.

Op **zaterdag 7 oktober tussen 14 en 16 uur** houden we de jaarlijkse ledenvergadering *online*.

De agenda kunt u terugvinden op pagina 4 van de voorjaarseditie van Eén Wereld en de ALV-stukken kunt u opvragen bij secretaris@wfbn.nl.

We hebben op deze *online* ALV geen externe spreker. We hopen volgend voorjaar weer een fysieke ALV te kunnen organiseren, en dat dan onze eerst aangekondigde spreker, cultuurfilosoof Harrie Salman, een lezing zal geven.

Indien u wilt deelnemen aan de *online* ALV op 7 oktober, stuur dan een emailbericht naar secretaris@wfbn.nl.

U ontvangt dan tijdig een link naar de online-vergadering.

WFM-IGP Online Conference, 24 en 25 oktober

In het weekend van **24 en 25 oktober** organiseert de World Federalist Movement een (Engelstalige) *online* conferentie. Onderwerpen die aan de orde komen zijn:

- *The Future of the World Federalist Movement*
- *The Need for a Post-COVID World Order*
- *Transnational Working Groups for World Federalist Solutions*
- *Opportunities and Challenges in AI and Global Governance*
- *Key Campaigns of the World Federalist Movement*
- *UN Reform Campaigns*

All participants must have registered before 19 October. Please email Mr. Matteo Tonella at the WFM Secretariat attonella@wfm-igp.org to register.

In Memoriam

Piet Terhal (1935 - 2020)

Op woensdag 5 augustus jl. overleed te Oegstgeest: Piet Terhal, jarenlang trouw lid van onze Raad van Advies. Hij werd op 10 september 1935 in Heerlen geboren en bereikte dus de leeftijd van bijna 85 jaar.

Piet Terhal was een wetenschapper, een voortreffelijk econoom die ervan doordrongen was dat economie niet begint bij statistieken en bankzaken, maar bij de mens en zijn arbeid. Dat betekent dat hij uitging van een ethisch beginsel: de zorg om het menselijk samenleven, in de overtuiging dat de wereld alleen gedijt bij eerlijk delen. Jaren geleden, toen we als WFBN nog samenkwamen in het Giordano Brunohuis in Utrecht, mocht ik kennis met hem maken, samen met de andere leden van de Raad van Advies. En terwijl Dick Leurlijk ons een eerbiedwaardige "waakvlamfunctie" toedichtte was het Piet Terhal die een rotsvast geloof in het federalisme paarde aan een gedegen wetenschappelijke kennis ervan. Hij raadde ons aan de Amerikaanse *Federal Papers* te bestuderen als basis voor al het werk dat ons ter harte gaat, ook als het gaat om het fundament van de mensenrechten.

Het is misschien voor sommigen van ons niet zo belangrijk, maar Piet was een gelovig mens. Geloof en wetenschap waren voor hem geen gescheiden zaken, maar veronderstelden elkaar. Economie, natuurwetenschappen, filosofie en theologie vloeiden samen in zijn studie over Teilhard de Chardin, Buber en Jan Tinbergen[1]. Op de rouwkaart prijkt een spreuk van de apostel Paulus uit de eerste brief aan de Korinthiërs: *Ons rusten geloof, hoop en liefde, deze drie, maar de grootste daarvan is de liefde.* Wij mogen rouwen om dit gevoelige verlies, maar hem ook dankbaar blijven gedenken in onze vereniging. Zijn afscheid vond plaats op 11 augustus jl. in besloten kring. Een tip: op internet kun je nog veel meer over hem vinden!

Frans M. Vermeulen, secretaris WFBN

[1] Zie: Piet Terhal, *Wegen naar een menswaardige toekomst. Pierre Teilhard de Chardin in gesprek met Martin Buber en Jan Tinbergen*, Soesterberg 2015.

Ted Ildefonso Marchena (1933 - 2020)

Betrokkenheid, trouw, opgewektheid en ijver: met deze vier woorden zou ik Ted willen typeren.

Hij was een man waar je van op aan kon. Dat mocht ik ervaren, omdat we allebei gemotiveerde leden waren van de werkgroep Wereld-RechtsOrde van de WFBN.

Ted was altijd geïnteresseerd in wat de leden te berde brachten. Hij was ook breed geïnformeerd en kon daarbij goed luisteren. Vooral de briefwisselingen zullen me bijblijven, want Ted had geen verbinding met het digitale netwerk. Agenda's, memo's en verslagen gingen altijd per gewone post naar Amsterdam. Zijn adres en telefoonnummer kende ik van buiten. We hadden een levendig contact en het viel me op hoe blijmoedig en rustig hij in het leven stond. De zoon van Curaçao week nooit van zijn gezicht! Wat zullen we hem missen!

Frans M. Vermeulen

Onderstaande brief aan Ted schreef Hannah, de levenspartner van Ted.

Ted mi hombre mi todo,

Je was jurist internationaal recht en o.a. lid van de Wereld Federalisten Beweging Nederland. In samenwerking met de V.N. Trots was ik dat je daarvoor naar een congres kon gaan in Washington.

Je kon geen spijker in de muur slaan, maar sloeg wel de spijker op zijn kop. Duizenden kranten heb je gelezen, vaak samen met een kopje koffie met een koekje.

De bewondering en lof die je me gaf als ik een jurkje had gemaakt van een lapje stof van de markt, dan voelde ik me mooier dan een Koningin. Bewondering en waardering had je ook voor Moeders, Huisvrouwen en Verzorgers. Je noemde het Topbanen. We leerden heel veel van elkaar. Het was ook niet altijd rozengeur en maneschijn, maar met praten kwamen we weer dicht bij elkaar. We hadden een mooi leven samen, je was een positief mens en verbindend. In deze moeilijke tijd van afstand zei je het komt ook weer goed.

Ted je hield veel van je kinderen kleinkinderen en was trots overgrootvader te zijn. Ook mijn kinderen waren je dierbaar.

Ik krijg veel steun van iedereen daar ben ik dankbaar voor. Je was ook tolk-vertaler maar de mooiste taal die je sprak was de taal van de liefde. Ted je maakt nu de grootste reis in aller rust.

Adios amor mi Todo,

Te quiero muchísimo para siempre hasta la eternidad.

Mucho besos je Hannah.

Tinbergen, wereldfederalist.

Jan Pronk (1940) was minister voor Ontwikkelingssamenwerking in de kabinetten Den Uyl, Lubbers III en Kok I en minister van VROM in het kabinet Kok II. Daarnaast was hij adjunct-secretarisgeneraal van de UNCTAD, speciaal VN-gezant voor duurzame ontwikkeling en speciaal VN-gezant in Soedan. Jan Pronk is als emeritus professor Theory and Practice of International Development verbonden aan het Institute for Social Studies in Den Haag. Hij is lid van de Raad van Adviseurs van de WFBN.

Mijn leermeester, Jan Tinbergen, was een pionier op het terrein van de internationale ontwikkelingssamenwerking. Maar hij hield zich ook bezig met de theorie van de economische politiek in het algemeen, van arme landen in het Zuiden en rijke landen in het Noorden van de wereld. Hij had een grote belangstelling voor sociale vraagstukken, zoals armoede en werkloosheid. De politiek had in de crisisjaren na de beurskrach van 1929 geen oplossing voor die problemen, of kwam met oplossingen die de problemen vergrootten. Tinbergen, gedreven door ethische beginselen en waarden, maar wars van politiek in engere zin, zocht naar wetenschappelijk te onderbouwen oplossingen. Dergelijk onderzoek werd ook door andere economen verricht, maar Tinbergen probeerde oplossingen te vinden door kwantitatieve natuurwetenschappelijke methoden toe te passen op het terrein van de economie. Als natuurkundige, die zich had geschoold in de wiskunde en de statistiek, geloofde hij dat de natuurwetenschappelijke methode dé wetenschappelijke methode bij uitstek was, ook toepasbaar op de economie. Op de vraag van een interviewer of dat echt wel mogelijk was, luidde zijn antwoord bevestigend: "Ja, dat is misschien jammer voor de economie als wetenschap, maar niet voor de economie als maatschappelijk verschijnsel" [De Jong e.a., 1988, p.22].

Gebruikmakend van statistische en wiskundige technieken ontwikkelde hij economische modellen: min of meer algemeen geldende systematische verbanden tussen, onder andere, economische groei, inkomensverdeling, werkgelegenheid, investeringen, het conjunctuurverloop,

de gedragingen van consumenten, spaarders, banken, ondernemers, werknemers en de overheid. Zo werd Tinbergen de grondlegger van een nieuwe discipline: de econometrie.

Voor dit wetenschappelijk onderzoek in de jaren dertig ontving hij dertig jaar later, in 1969, samen met de Noorse econoom Ragnar Frisch, de eerste Nobelprijs voor de economie. Inmiddels had hij zijn onderzoek verlegd naar vraagstukken van economische politiek die, zoals het conjunctuurverloop, niet zozeer een cyclisch karakter droegen, maar te maken hadden met de structuur van de naoorlogse economieën en ook met internationale economische processen. Hoe kan een blijvend evenwichtige combinatie van economische groei, werkgelegenheid en inkomensverdeling worden verwezenlijkt? Hoe dient het onderwijs daarop te worden afgestemd? Welke technologie zou daartoe moeten worden bevorderd? Hij was de aangewezen persoon om de eerste directeur te worden van het na de oorlog opgerichte Centraal Planbureau, dat tot taak had dergelijke verbanden nader te onderzoeken en op basis daarvan de regering te adviseren over het economische beleid.

In de jaren vijftig verplaatste Tinbergen zijn aandacht naar vraagstukken van internationale samenwerking, zoals die binnen Europa en die tussen rijkere landen in het Noorden en armere landen in het Zuiden van de wereld. Welk beleid zouden landen samen moeten voeren om problemen het hoofd te bieden waar zij gezamenlijk mee te maken hadden? Hij werd hoogleraar in Rotterdam en adviseur van de Verenigde Naties. Terwijl hij zich voorafgaand de Tweede Wereldoorlog zocht naar oplossingen van het sociale vraagstuk van de crisiswerkloosheid in het Westen, richtte hij nu zijn aandacht op het grootste sociale vraagstuk na de Tweede Wereldoorlog: de armoede in ontwikkelingslanden. Dat probeerde hij te analyseren met soortgelijke modellen en technieken als destijds.

Toen Tinbergen de Nobelprijs kreeg maakte ik deel uit van het door hem geleide team van wetenschappelijke onderzoekers. Ik wist dat de toekenning van de prijs hem veel genoegen deed, maar dat hij deze eigenlijk liever zou hebben ontvangen voor zijn onderzoek op het terrein van het ontwikkelingsbeleid. De vraagstukken die daarmee samenhangen waren actueler geworden en de modellen en technieken waren inmiddels verder ontwikkeld en verbeterd.

In enkele bijeenkomsten ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van de Nobelprijs economie keken wetenschappers en beleidsmakers terug en stelden zij de vraag aan de orde in hoeverre het werk van Tinbergen ook vandaag nog betekenis heeft. Ik had in voorafgaande jaren enkele artikelen geschreven waarin ik op die vraag was ingegaan. Mijn invalshoek was die van een econoom en politicus. Maar een halve eeuw na de toekenning van de eerste Nobelprijs in de economische wetenschap staat de relevantie van die wetenschap zelf ter discussie en worden er vraagtekens gezet achter de relevantie van wetenschap als zodanig. Wetenschapsbeoefening werd

ook reeds in 1969 kritisch benaderd, maar toen betrof de kritiek vooral politieke en commerciële belangen die een rol speelden bij beslissingen welk onderzoek zou worden verricht en hoe de resultaten zouden worden toegepast. De huidige kritiek gaat verder en geldt de betrouwbaarheid en toepasbaarheid van wetenschappelijke bevindingen zelf.

De normatieve benadering van wetenschap en beleid

Heeft Tinbergen ons daarover vandaag nog iets te zeggen? Ik geloof dat het antwoord op die vraag gevonden kan worden in de door Tinbergen gepresenteerde systematiek van de relatie tussen onderzoek en beleid en in de expliciete normering van beide.

Doorgaans worden aan Tinbergen twee verschillende normbepalingen toegeschreven. Ten eerste, de zogeheten Tinbergenregel, die inhoudt dat het aantal instrumenten van economische politiek ten minste gelijk moet zijn aan de te bereiken doelstellingen. Om twee doelstellingen tegelijkertijd te bereiken kan niet met slechts één enkel instrument worden volstaan. Daarvoor dient men er tenminste twee te hanteren, enzovoort. Die regel kan eenvoudig worden afgeleid uit de constructie van economische modellen.

De tweede norm is de bekende doelstelling voor de hoogte van de ontwikkelingshulp: tenminste 0,7% van het nationale inkomen. Dat percentage vloeide voort uit berekeningen op basis van een wereldmodel. Deze werden aan het eind van de jaren vijftig van de vorige eeuw in het kader van de Verenigde Naties verricht door een groep van experts onder leiding van Tinbergen. Die norm werd vastgelegd in resoluties van de Verenigde Naties en vormt nog steeds de maatstaf waaraan de bijdrage van hulpgevend landen wordt geijkt. Het is dus een politieke norm geworden, een ethisch imperatief, maar niet gekozen op grond van overwegingen van liefdadigheid of emotie, maar voortvloeiend uit rationele calculatie: welk deel van het inkomen van rijkere landen dient van jaar op jaar aan armere landen te worden overgedragen om hen in staat te stellen een hogere groei te verwezenlijken dan de eerstgenoemde groep, zodat de kloof tussen beide kan worden verkleind.

De Tinbergenregel en de 0,7% hulpdoelstelling zijn voorbeelden van de door Tinbergen gehanteerde normatieve benadering van wetenschap en politiek. Wie die benadering ontleedt ontwaart **zeven stappen**.

Ten eerste: Tinbergen placht een onderscheid te maken tussen een positieve en een normatieve benadering van het beleid. Bij een positieve (wetenschappelijke) benadering gaat het om een analyse van feitelijke ontwikkelingen, gevolgd door een voorspelling, doorgaans op korte termijn, waarin veel omgevingsfactoren hetzelfde blijven: wat kan er in zo'n situatie gebeuren? De normatieve benadering reikt verder: wat willen we bereiken, zonder er tevoren zeker van te zijn dat dit inderdaad mogelijk is? Daarbij gaat het om een planmatig beleid op langere termijn, waarin de omgevingsfactoren niet meer hetzelfde zijn of, desgewenst, gewijzigd kunnen worden.

Wil men dat goed kunnen analyseren, dan is het nodig

alle samenhangen in ogenschouw te nemen. Die kan men, zoals hierboven aangegeven, illustreren met behulp van modellen. Echter, Tinbergen, de grondlegger van econometrische modellen, riep ertoe op modellen niet tot mode te verheffen. Zo waarschuwde hij in zijn toespraak bij het in ontvangst nemen van de Nobelprijs, Goethe citerend, uit de Tvenaarsleerling: *Die ich rief die Geister werd, ich nun nicht los.* [*The ghosts I called I can't get rid of now*] [Tinbergen, 1970, p. 245]. Wetenschapsbeoefening was voor Tinbergen geen kwestie van *l'art pour l'art*, maar moet een maatschappelijk doel dienen. Die keuze is **de tweede** stap in Tinbergens benadering van onderzoek en beleid: onderzoek moest operationeel zijn. Dat betekende dat men er bij het betreden van een nieuw onderzoeksveld verstandig aan doet bij het stellen van de onderzoeksvraag te kiezen voor problemen waarvoor binnen een tijdsbestek van 7 à 10 jaar een (begin van een) oplossing zou kunnen worden gevonden. In zijn colleges maakte Tinbergen ons duidelijk dat het er om ging nationale en internationale sociale hoofdproblemen te kiezen als veld van onderzoek en beleidsadvisering. Hij adviseerde ons: "Houd je bezig met de grote problemen die nog onvoldoende zijn onderzocht, laat staan opgelost. Wacht niet tot de theorie volmaakt is en alle data beschikbaar zijn." In die werkwijze ging hij anderen voor, iedere keer een stap verder: *breder* in plaats van *dieper*, en altijd oplossingsgericht. Tinbergens motto zou kunnen worden samengevat als: onderken de prioriteit, erken de urgentie en maak haast.

Waarden

Om economische en sociale problemen te kunnen aanpakken moeten alle samenhangen wel volledig worden onderkend, ook de samenhang tussen doelstellingen en instrumenten, met en tussen elkaar, op macro-, micro- en sectorniveau, integraal. Wanneer men belangrijke factoren niet in de beschouwing betreft, heeft de uitkomst van de analyse slechts beperkte betekenis. Maar om de ernst van die problemen te kunnen inschatten, de samenhangen te kunnen interpreteren en de juiste keuzes te maken, dient men eerst de waarden te expliciteren waar men vanuit wil gaan. Dat is **de derde** stap.

Tinbergen formuleerde geen politieke voorstellen in de engere zin van het woord, maar theoretisch gefundeerde suggesties hoe een optimale situatie zou kunnen worden bereikt. Een optimum werd door Tinbergen omschreven als 'het best mogelijke', gegeven vooraf gekozen waarden (zoals vrijheid, gelijkheid, rechtvaardigheid) en gegeven nauwkeurig omschreven doeleinden die men wenste te bereiken (zoals volledige werkgelegenheid, geringe inflatie, hoge groei, dan wel een redelijke inkomensverdeling). De waarden en doeleinden, zo stelde Tinbergen, vloeien zelf niet voort uit een analyse, maar gaan daaraan vooraf. Zij zijn exogeen, politiek bepaald, liefst democratisch, met medezeggenschap van alle mensen die tot de desbetreffende samenleving behoren. Maar als zij eenmaal zijn vastgesteld, is het mogelijk te bepalen welk beleid onder bepaalde omstandigheden het beste gevoerd kan worden om met inachtneming van die waarden bepaalde doelstellingen te bereiken. Ook kan dan worden vastgesteld binnen welk systeem van besluitvorming dat

beleid het beste kan worden uitgevoerd. Dat noemde Tinbergen de optimale organisatie van het proces van besluitvorming, of de optimale ordening van de beslissingen, kortom: de optimale orde. Gaat het om beslissingen op economisch terrein dan kan men spreken over de optimale economische orde. Gaat het om internationale (economische) processen, dan ligt het voor de hand om te spreken over de internationale (economische) orde.

Gelijke rechten

Een en ander is zowel nationaal als internationaal van toepassing. Als directeur van het Centraal Planbureau stelde Tinbergen vast dat op nationaal niveau op basis van de door de politiek aangereikte beleidsdoelstellingen en voorkeuren, gestreefd zou moeten worden naar de hoogste volkswelvaart. Internationale doelstellingen werden beschreven in de basisdocumenten voor de Strategieën voor het Eerste en Tweede Ontwikkelingsdecennium van de Verenigde Naties (1960-1970 en 1970-1980) die onder leiding van Tinbergen werden ontworpen: de hoogst mogelijke wereldwelvaart, met als afgeleide doelstellingen, in onderlinge samenhang:

- Economische groei
- Vermindering van de internationale ongelijkheid tussen landen (de kloof)
- Verhoging van het inkomen
- Verhoging van de werkgelegenheid,
- Verkleining van de armoede
- Vermindering van de ongelijkheid binnen landen
- Verhoging van het onderwijsniveau
- Verbetering van de gezondheid
- Vermindering van de honger

In de strategie werd dus bewust niet alleen gekozen voor economische groei, maar voor een brede doelstelling. Geen van de afzonderlijke doelstellingen werd verabsoluteerd; ze moesten aan elkaar dienstbaar zijn. Wel werden prioriteiten gesteld. Zo werd de strategie voor het Eerste Ontwikkelingsdecennium toegespitst op de jongeren, de generatie van de toekomst, waarbij de nadruk werd gelegd op de bestrijding van de jeugdwerkloosheid en de toegang tot onderwijs. Uitdrukkelijk werd vastgesteld dat dit alles niet alleen met binnenlandse instrumenten kon worden verwezenlijkt. De strategie strekte zich ook uit tot de terreinen van internationale handel en financiën.

De gekozen methodiek is logisch en simpel, eigenlijk erg voor de hand liggend. De volgorde der dingen is rationeel, geobjectiveerd, na een subjectieve keuze van waarden en aspiraties. Maar in de praktijk spreekt een en ander niet vanzelf. Factoren als ideologie, macht en willekeur verstoren de systematiek. Zo kan een ideologische voorkeur voor een bepaalde ordening voorafgaan aan de vaststelling van waarden en doeleinden. De keuze van beleidsinstrumenten kan haaks staan op zowel waarden als doeleinden. Concentratie van macht kan resulteren in een eenzijdige keuze van beleidsuitgangspunten (de waarden en doeleinden) en in een ordening die geen recht doet aan de aspiraties van velen. Dat alles kan zich voordoen zowel binnen een nationale samenleving, als in het kader van de internationale gemeenschap. Binnen afzonderlijke naties was dit bijna altijd een kwestie van

strijd, die geleidelijk tot een beter evenwicht leidde. Dat zou als ontwikkeling of vooruitgang kunnen worden beschouwd. Maar die bleef gekenmerkt door conflicten en belangentegenstellingen die het evenwicht tussen waarden, doeleinden en beleid dreigden te verstoren, tenzij de gekozen ordening dat voorkwam. In de internationale samenleving was die ordening tot het midden van de vorige eeuw afwezig, waardoor macht, ideologie en subjectivisme konden blijven domineren, conflicten herhaaldelijk in oorlog en geweld konden uitmonden en grote groepen van de wereldbevolking buiten spel bleven staan. Voor de wereldsamenleving als geheel klemt dit laatste nog meer dan voor samenlevingen van afzonderlijke landen. Daarom mogen, aldus Tinbergen, de beginselen van doeltreffendheid en solidariteit (*efficiency en equity*) die de basis vormen van het beleid in de meeste westerse landen, niet beperkt worden tot nationale eenheden. Zij moeten ook toegepast worden op de internationale economische orde: "Solidariteit betekent een element van gemeenschappelijke verantwoordelijkheid en aandacht voor het welzijn van groepen, in tegenstelling tot individuele leden. 'De sterken voor de zwakken' is er een uitdrukking van. Sociale verzekering en progressieve belastingen zijn instrumenten om dit te verwezenlijken. Tot dusver zijn zij echter niet algemeen toegepast buiten nationale grenzen. Gezegd kan worden dat een intensieve internationale coördinatie of integratie betekent de toepassing van onze eigen beginselen - d.i. die welke in het binnenland worden toegepast - op de wereld als geheel." [Tinbergen, 1965, p. 178/9]

Deze erkenning van de wereldwijde gelijkheid van rechten, in alle opzichten, vormt de normatieve kern van het door Tinbergen bepleite internationale beleid. De toepassing van de eigen beginselen, die we doen gelden binnen onze eigen samenleving, op de wereld als geheel is **de vierde** stap.

Jan Pronk en Jan Tinbergen. Zeven jaar was Jan Pronk universitair medewerker van Jan Tinbergen.

De vijfde stap vloeit daaruit min of meer vanzelfsprekend voort: het primaat voor armoedebestrijding, zowel uit ethische – normatieve – overwegingen, als op basis van rationele analyse: armoede leidt niet alleen tot veel leed voor degenen die het treft, maar is ook een bron van conflict. Daarom is de bestrijding van armoede zowel doel als middel. Vandaar de reeds eerdergenoemde solidariteitsnorm van 0,7% voor de inkomensoverdracht van rijk naar arm. Tinbergen zag die inkomensoverdrachten om de kloof te overbruggen tussen het feitelijke niveau van welvaart en het wenselijk geachte niveau, als katalyserend. Het ging niet om een absolute verkleining van inkomensverschillen, maar een relatieve: hogere groei in ontwikkelingslanden dan in rijke landen. Die hogere groei zouden de hulpontvangende kunnen inzetten enerzijds om zelf investeringen te financieren die tot hogere groei op eigen kracht zouden leiden – waardoor men op termijn geen buitenlandse hulp meer nodig had – en anderzijds om in eigen land armoede te bestrijden en inkomensverschillen te overbruggen.

De norm van 0,7% gold als een ambitieuze doelstelling, maar was geenszins overambitieuze, en voor afzonderlijke westerse landen best haalbaar. Maar deze doelstelling wordt tegenwoordig nog maar door weinig hulpgevend landen nageleefd en is voor de gezamenlijke westerse landen nooit gehaald. Nederland heeft deze hulpdoelstelling in 1975 voor het eerst verwezenlijkt en zich er tot 2013 aan gehouden. Toen werd het hemd weer nader dan de rok.

Het optimum

Het postuleren van de verschillende waarden die richting moeten geven aan het beleid en het onderkennen van onderlinge samenhangen van doeleinden en instrumenten maakt het niet verstandig altijd het maximale na te streven, bijvoorbeeld een zo hoog mogelijke groei of zo hoog mogelijke belastingtarieven. Het omgekeerde – kiezen voor het minimale, bijvoorbeeld zo laag mogelijke belastingen of geen enkel overheidsingrijpen in de markt en dus maximale liberalisatie van handel en geldverkeer – geldt eveneens. Het streven naar uitersten zal altijd resulteren in ongewenste neveneffecten, bijvoorbeeld op het natuurlijk milieu. Daarom zocht Tinbergen op alle terreinen altijd naar een optimum, het 'best bereikbare', gegeven de gekozen waarden en de geconstateerde samenhangen: optimale groei, de optimale inkomensverdeling, de optimale internationale arbeidsverdeling en de optimale economische orde. Dat is **de zesde** stap.

De keuze voor het optimum heeft iets weg van een compromis, een tussenweg, de gulden middenweg of een gemakkelijk zoeken naar iets dat haalbaar is, niet ambitieus. Voor Tinbergen was het zoeken naar een optimum echter geen nattevingerwerk, doch rationele calculatie op basis van het nauwkeurig identificeren van relaties en van zo goed mogelijke gekwantificeerde schattingen van alle relevante factoren. Maar het was meer dan dat, want omdat de gekozen waarden – zoals voor iedereen gelijke rechten en vrijheden – allesbepalend zijn, reflecteert het primaat van het optimum in die benadering ook een wereldbeschouwing en een levenshouding. "Die houding zal realistisch moeten zijn", schreef Tinbergen, "maar dan

naar de realiteit van de toekomst gemeten en naar de realiteit van alle werkelijk belangrijke krachten die die toekomst bepalen. Realisme in de zin van voorzichtigheid en conservatisme is geen echt realisme. Onze houding moet niet te klein zijn voor onze tijd. Niet te klein naar ruimte, want krachten in de gehele wereld bepalen onze toekomst. Niet te klein naar tijd, want nu reeds wordt de toekomst vastgelegd. Voor tientallen jaren en we moeten de leefbaarheid voor onze kinderen en kleinkinderen en allen die na ons komen niet verspelen voor ons eigen belang in de eerste paar jaar. Niet te klein naar maatschappelijk stelsel, want geen stelsel blijft zichzelf gelijk en ieder stelsel heeft elementen die zullen vergaan, naast elementen die de toekomst zullen bepalen. Onze houding zal op het besef moeten berusten dat de toekomstige burgers van deze wereld samen zullen leven of samen zullen sterven." [Tinbergen, 1970, p. 203]

Een leefbare Aarde

Dit lange citaat is de slotlinea van Tinbergens boek "Een leefbare Aarde". Hij schreef dit vijftig jaar geleden. Het is de levens- en wereldbeschouwing van een wereldfederalist die uitmondt in een oproep tot urgent handelen.

Ik zie dit als **de zevende** stap. Ver voordat het begrip leefbaarheid in zwang raakte als een omschrijving van wat zou moeten worden nagestreefd om het comfort in ons eigen land te dienen, pleitte Tinbergen voor iets dat een veel wijdere strekking had: een leefbare wereldsamenleving en een leefbare Aarde. Toen nog slechts weinig economen zich met de effecten van economisch handelen op het milieu en de natuur bezighielden, betoogde Tinbergen dat het noodzakelijk was die effecten in modellen te verdisconteren. Na te hebben verwezen naar de regeneratie van zuurstof door oceanen en bossen stelde hij vast dat het noodzakelijk was "*to include the whole of nature; the items listed would be not only those carrying a price, but those goods once considered free, and others still considered free, and on the other hand, those that were considered by-products with only a nuisance value.*" Het was noodzakelijk, aldus Tinbergen, cijfers en andere data te verzamelen over al datgene wat vanuit het oogpunt van natuur, ecologie en milieu, van belang was zodat economische modellen daarop konden worden afgestemd. Echter, zo vervolgde hij (in 1962!) "*The world cannot wait until all these figures have been collected. The world has to act on the evidence that is now available and has to act much more stringently than it did so far. I can only stress that, while we are trying to improve our knowledge, the world should not wait a second to set in motion activities in favour of the development proces*". Uit de rest van zijn betoog blijkt duidelijk dat Tinbergen met development duurzame ontwikkeling bedoelde, avant la lettre. [Tinbergen, 1962, pp. 26-27]

"Hoe komt het dat dit politiek nog steeds niet is gelukt?" vroeg Tinbergen zich een kleine tien jaar later af. "Hoe komt het dat ook de meer onafhankelijke figuren onder de politici – zij die niet alleen maar hun eigen achterban naar de mond praten en volgen – nog zo weinig hebben bijgedragen tot wat zo velen als een taak beschouwen van wezenlijk meer belang voor het welzijn van die achterban dan vele zaken die wel de activiteit van die politi-

ci opeisen?" [Tinbergen, 1970, p. 202]. Tinbergen dacht dat dit vooral het gevolg was van de verabsolutering van ideologieën en nationalisme. De vraag en de verklaring zijn ook vandaag nog actueel. Kapitalisme, marktdenken en nationalisme zijn sterker dan ooit en over de hele wereld zijn velen zijn in de ban gekraakt van religieuze ideologieën.

Kan het desondanks toch lukken? M.a.w. is de wereld veranderbaar, zijn de processen maakbaar en is een leefbare Aarde voor iedereen op deze wereld haalbaar? In hetzelfde boek deed Tinbergen een beroep op onderzoekers, beleidsmakers en politici, maar ook op burgers. Men kan op talloze manieren zijn of haar geluk zoeken, iedereen op de eigen wijze. Men kan strijden voor vooruitgang binnen de eigen samenleving, "Men kan plezier maken of in de tegenwoordige maatschappij van betrekkelijke overvloed zelfs vrijwel niets doen en bijna zonder doel door het leven gaan. Vergeleken daarbij is het meewerken aan de strijd tegen de armoede iets dat meer innerlijke bevrediging geeft dan veel andere bezigheden, vooral wanneer men zich verdiept in de toestand van degenen die door deze strijd geholpen zullen worden." [Tinbergen, 1970, p. 41].

Maar uiteindelijk geldt dit beroep vooral regeringen. "Voor reizen naar de maan" – in 1970 het toppunt van menselijk vernuft – "is heel wat kennis, toewijding, moed en geld nodig. Deze zouden echter beter besteed zijn wanneer men er het leven hier op Aarde beter mee hielp maken en er op die wijze misschien aan meehielp dat wij niet allen naar de maan gaan". [Idem]

Vijftig jaar later, nu de leefbaarheid van de wereld door klimaatverslechtering, biodiversiteitsverlies en pandemieën nog meer bedreigd wordt dan toen Tinbergen dit schreef, geldt die vermaning des te meer.

Bronnen

A.H.M. de Jong, J. Passenier en C.W.A.M. van Paridon, *Jan Tinbergen in gesprek over zijn jaren op het CPB*, Den Haag: Centraal Planbureau, (1988, mimeo).

W. Kok, J. Pronk, J. Tinbergen en J.M. Den Uyl, 'Werkgelegenheid voor de wereld', in: *Socialisme en Democratie* 27 (12): pp. 583-593.

H. Linnemann, J. Pronk en J. Tinbergen, 'Convergence of Economic Systems in East and West', en, in: *The Soviet Economy*, pp. 441-457, Homewood (1970).

Jan Pronk, 'Tinbergen and Public Policy Making', in: Piet Terhal and Thijs de Ruyter van Steveninck (eds), *Out of the Darkness Light. Proceedings of the Memorial Symposium for Jan Tinbergen*, pp. 9-21. Rotterdam: Erasmus University (1994).

Jan Pronk, 'Tinbergen: idealist en inspirator', in: Jan Pronk, *Willens en wetens. Gedachten over globalisering en politiek*, pp. 160-185. Amsterdam: Bert Bakker (2005).

Jan Pronk, 'Achtien lessen van Tinbergen', in: *Vice Versa*, 53 (1), Voorjaar 2019, pp. 16-19.

Jan Tinbergen, 'The Use of Models: Experience and Prospects. Nobel Memorial lecture', in: *Les Prix Nobel en 1969*, Stockholm: The Nobel Foundation (1970).

J. Tinbergen e.a., *Naar een nieuwe wereldeconomie*, Rotterdam: Universitaire Pers Rotterdam (1965).

Prof. Dr. J. Tinbergen, *Een leefbare Aarde*, Amsterdam/-Brussel: Agon Elsevier (1970)

In de loop van 2020 zal van de hand van Dr. Erwin Dekker een biografie van Tinbergen verschijnen.

Vorig jaar was het vijftig jaar geleden dat Jan Tinbergen, Rotterdams beroemdste econoom, de allereerste Nobelprijs voor de Economie ontving. Naar aanleiding daarvan onthulde burgemeester Aboutaleb in december 2019 het borstbeeld van professor Jan Tinbergen op de campus van de Erasmus Universiteit.

Het Wereld Marshallplan (WMP), een meesterlijk plan, ontsproten aan het brein van kunstenaar Pieter Kooistra

Pieter Kooistra (1922 - 1998)

Een nieuwe economie - Voor allen, tegen niemand

In 1974 zag de Friese kunstenaar Pieter Kooistra tv-beelden over hongersnood in India. Het waren beelden van stervende kinderen met uitgemergelde lichamen, die je met grote onschuldige ogen aankeken. Dit volstrekt onnodige leed raakte hem diep. Hij realiseerde zich dat giften onvoldoende waren om al die kinderen eten te geven. Dat zou dweilen met de kraan open zijn. Hij kreeg een inzicht, en in een flits zag hij hoe dit leed structureel voorkomen kan worden zonder anderen iets af te nemen, namelijk 'door een nieuwe overkoepelende economie voor alle mensen'. Hij werkte het plan uit. Eerst in zijn boek "Voor; extra basisinkomen voor alle mensen" (1985) en later, in 1993 in zijn boek "Het ideale eigenbelang. Een UNO-Marshallplan (UNO = United Nations Organisation) voor alle mensen". Vóór iedereen en tegen niemand. Voor het schrijven van zijn boek uit 1993 ontving Pieter een subsidie van de het ministerie van Buitenlandse Zaken van 50.000 gulden.

Het door Pieter Kooistra ontworpen UNO-basisinkomen dekt alle doelstellingen van artikel 25 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens waarin staat dat iedereen recht heeft op een levensstandaard die hoog genoeg is voor de gezondheid en het welzijn van zichzelf, en zijn / haar gezin. Dit omvat voedsel, kleding, huisvesting en gezondheidszorg.

Een nieuwe rechtvaardige wereldeconomie toevoegen, met extra wereldproductie, dat is wat Pieter Kooistra voor ogen had. De oplossing is gelegen in het principe van samen delen. En daar heeft hij een concreet plan voor gemaakt. Een economisch wereldplan, een psychologisch wereldplan en een geestelijk wereldplan in één. Een totaalbenadering omdat dan wordt uitgegaan van de gehele mens en niet van persoonlijke, regionale en nationale deelproblemen.

Het plan is actueel. Niet alleen vanwege de gevolgen van COVID-19 voor onze huidige economie – waardoor basisinkomen volop in de belangstelling staat- maar vooral ook omdat het plan alle mensen van de wereld betreft. Het is een duurzaam, inclusief plan dat bijdraagt aan verbetering van het klimaat. Maar ook voor migratie en mensen op de vlucht kan dit plan zorgen voor meer zekerheid en veiligheid voor mensen wereldwijd. Het is het ideale eigenbelang dat bij dit plan wordt ingezet, omdat we met elkaar verbonden zijn.

Het principe van samen delen, zonder dat iemand er minder van wordt, ligt aan de basis van het plan. Iedereen wint erbij.

N.B. vooraf:

Onderstaande beschrijving van het Wereld Marshall Plan werd gemaakt op basis van Pieters voorstel uit begin jaren '90 van de vorige eeuw. Het destijds voorgestelde basisinkomenbedrag van 250 UNO-dollar per jaar (plusminus 750 gulden) was gebaseerd op het jaarinkomen in de armste landen per capita van 200-400 US dollar.

Er is momenteel een werkgroep actief die het Wereld Marshall Plan bestudeert, update en onder de aandacht brengt opdat het plan uiteindelijk gerealiseerd kan worden: een universeel basisinkomen voor alle mensen. Deze werkgroep wordt gecoördineerd door het Institute for Planetary Synthesis in Genève.

De documentairmaker Anne van Slageren heeft onlangs een documentaire gemaakt over het leven van Pieter Kooistra. Zowel de kunst van Pieter als het Wereld Marshall Plan worden belicht. Deze docu wordt via FryslanDoc uitgezonden in het weekend van 17 en 18 oktober 2020. Zaterdag en zondag overdag op NPO2 en zondagavond 18 oktober 2020 op omroep Fryslan.

Iedere wereldbewoner bestaanszekerheid

Als elk kind, vrouw en man ieder jaar goederen en/of diensten zou ontvangen ter waarde van 250 dollar, dat zij alleen kunnen uitgeven aan persoonlijke en gemeenschappelijke ontwikkeling (dus geen wapens, drugs, enz.) dan zou dit een spectaculair effect creëren in elk land, maar vooral in de armste landen. Het effect op het leven van mensen die nu jaarlijks 200-400 US dollars inkomen krijgen zou enorm zijn. Mensen zouden zonneovens en fietsen kunnen kopen, kleine bedrijven ontwikkelen, en hun kinderen naar school laten gaan. De gezondheid van de moeders zou verbeteren en de kindersterfte zou dalen. Vrouwen en de informele sector zouden, versterkt, in de maatschappij geïntegreerd kunnen worden. De inwoners zouden gezamenlijk rioleringen, apotheken, waterpompen, kleuterscholen, internetcentra, enz. kunnen bekostigen. Binnen enkele jaren zou extreme armoede verdwijnen, nieuwe markten geopend en de welvaart in de armste landen zou stijgen.

Vanaf het ogenblik dat dit zelffinancieringsplan toegepast wordt zou het jaarlijkse inkomen in de vorm van goederen en diensten, vermeerderen met 5 à 7 %. Elke persoon zou zich verder kunnen ontwikkelen en zijn/haar gemeenschap kunnen dienen volgens zijn/haar unieke vermogen. Zowel honger als armoede zouden verdwijnen.

Ontwikkelinkomen

In welvarender gebieden zouden de inwoners hun 250 dollar alleen kunnen uitgeven aan niet-materiële diensten voor persoonlijke ontwikkeling. Mensen zouden lessen kunnen volgen in kunst, cultuur, communicatie en persoonlijke ontwikkeling.

Hierdoor zou een bewustzijnsverschuiving kunnen plaatsvinden. Reclame van bedrijven voor wie zich nu enorme winstperspectieven openen, zou zich gaan richten op duurzame producten. Hun publiciteit zou de belangstelling opwekken voor **lichamelijk, mentaal, spiritueel en maatschappelijk** welzijn. Spirituele armoede die leidt tot overconsumptie zou verminderen en duurzame bedrijven – met oog voor de bescherming van onleefmilieu - zouden zich verder kunnen ontwikkelen.

Dit voorgestelde mensvriendelijke basisinkomen zal een economische ontwikkeling van onderaf tot stand brengen, die elk jaar zal groeien. Na vijftien jaar zou het inkomen vanuit deze bron het inkomen uit de traditionele economie kunnen evenaren.

Het Wereld Marshall Plan brengt nog andere voordelen. Er zal minder werkloosheid zijn, waardoor de staatsuitgaven aan werkloosheidsuitkeringen dalen. Ook de criminaliteit zal verminderen, waardoor de uitgaven aan wetgeving, gevangenis, enz. ook zullen dalen. Sociale uitkeringen worden uiteindelijk overbodig. Alle mensen in alle landen worden begunstigd, alsook onze planeet, want de goederen die men wil kopen met het basisinkomen worden vooraf besteld. Er wordt vooraf geïnventariseerd waar behoefte aan is. Hierdoor is er geen overproductie. Het Wereld Marshall Plan is een ALL-WIN-plan.

Extra geld

In het verleden creëerden de soevereine staten in principe de hoeveelheid geld en was de waarde ervan gelijk aan de waarde van de hoeveelheid goud die ze bezaten. Tegenwoordig scheppen landen geld in overeenstemming met de waarde van hun omzet zowel aan handelsgoederen als aan diensten, het BNP.

Regelmatig stellen de nationale of federale banken in elk land vast hoeveel het BNP van hun land is. Sommige landen (met name ontwikkelingslanden) hebben veel vraag maar onvoldoende productie om aan de vraag te voldoen. Andere landen zouden veel meer kunnen produceren maar vinden geen afzetgebieden. Als men de wereld als één markt beschouwt kan men extra vraag en extra aanbod met elkaar combineren. Op basis van deze extra omzet kan extra geld geschapen worden.

Om de hoeveelheid precies te berekenen: op grond van voorafgaande inventarisatie kan de Verenigde Naties (VN) elk jaar het aantal wereldbewoners en precies de extra vraag en aanbod inventariseren en zo nauwkeurig vaststellen hoeveel extra "hard" geld gecreëerd en dan voor ieder vrouw, man en kind beschikbaar gesteld kan wor-

den. Dit nieuwe geld kan de VN dan onder de bewoners van de wereld verdelen. (Er wordt geschat dat dit in het eerste jaar ongeveer op 250 dollar per persoon komt.) Deze extra economie groeit naarmate burgers gebruik maken van hun inkomen om nieuwe goederen en diensten te creëren en af te nemen. Deze jaarlijkse groei in extra verkoopbare goederen en diensten is de basis van de financiering van dit Wereld Marshall Plan.

Goederen en diensten: democratisch, duurzaam, precies genoeg en zorgvuldig afgestemd

Welke goederen en diensten geleverd worden, wordt niet door de VN bepaald, maar door de verbruiker of gebruiker zelf die in groepjes van ongeveer 25 mensen via sociocratische besluitvorming beslist. **Sociocratische gespreksgroepen – een soort van buurtringen - worden gevormd om te bepalen welke goederen en diensten geleverd worden.**

De ondergrens is tegelijk voldoen van het productieapparaat aan ieders persoonlijke behoeften én aan de voorwaarden voor het duurzaam behoud van onszelf en onze Aarde.

Elke ongeveer 1.000 mensen wereldwijd (volwassenen en kinderen samen) die in elkaars buurt wonen verdelen zich in 40 basisgroepen van 25 mensen ieder met een leider en een afgevaardigde, een vrouw en een man. In deze kring wordt overeengekomen welke goederen en diensten wel en niet beschikbaar gesteld mogen worden. Als er een goed onderbouwd bezwaar tegen een bepaalde bestelling is dan mag die niet aangeboden worden. Het sterkste argument wint, waarbij het algemeen belang de leidraad vormt.

Elke groep stuurt - nadat hun lijsten van goederen en diensten opgemaakt zijn - hun leider en hun afgevaardigde naar een buurtgroep, die ook weer uit zo'n 20 mensen bestaat en waarin de goederen en diensten die wel en niet toegestaan worden door de 10 basisgroepen worden besproken. In iedere buurtgroep worden de meningen van tien basisgroepen (250 mensen) gecoördineerd door een regionale en een internationale UNO-werker. De regionale UNO-werker wordt gekozen door de buurtgroep. De internationale UNO-werker wordt via de UNO-economietop aan die buurtgroep toegevoegd. Hierdoor wordt de internationalisering van het proces bevorderd. De UNO-werkers hebben geen stemrecht als zij in functie zijn; zij beperken zich tot het uitvoerende werk en de coördinatie. Hierdoor leren zij ook de goederen en diensten binnen het systeem goed kennen. Iedere groep bestaat dus uit 20 stemgerechtigde leden + plus telkens 2 niet-stemgerechtigde UNO-werkers. De begeleiders en afgevaardigden van ieder van de buurtgroepen vormen op hun beurt dan een wijkgroep van 20 mensen waarin de lijsten van wel en niet toegestane goederen en diensten worden samengebracht.

En zo worden de lijsten van wel en niet toegestane goederen en diensten steeds bij elkaar gebracht en waar nodig besproken tot de laatste groep (in de UNO), waar de uiteindelijke mening van het gros van de mensheid bij elkaar is gebracht. Deze lijst wordt dan gebruikt door UNO-werkers voor hun wijk van 1000 mensen.

Dit is een structuur waarin de eventueel tot 10 miljard

mensen toenemende mensheid verbonden worden in acht dubbel gekoppelde lagen van besluitvorming, vanaf het individu tot het geheel. De laatste groep vormt de topkring van de extra UNO-economie. Dit systeem zal uiteraard enkele jaren nemen om in te voeren.

Daarnaast wordt elk gezin minstens éénmaal per jaar door de 2 UNO-werkers bezocht. In een persoonlijk gesprek wordt overlegd hoe hun persoonlijke UNO-tegoed het best besteed wordt. Het resultaat kan alleen het gevolg zijn van het consent van de 3 betrokken partijen: de persoon zelf als afnemer, de vertegenwoordiger van de betrokken gemeenschap en de vertegenwoordiger van de gehele mensheid (UNO).

Uiteindelijk wordt elk jaar in overleg met de basis door de economische topkring van de UNO twee lijsten opgesteld m.b.t. de produktie. Een positieve lijst, die is opgesteld door de basisgroepen onder begeleiding van de UNO-werkers, en een negatieve lijst, waarin de producten vermeld worden die binnen de UNO-economie niet geproduceerd of verleend mogen worden omdat ze schadelijk zijn voor mens en/of milieu.

De uitkomst van deze vorm van besluitvorming is dat alle deelnemers zich bewust worden van hoe hun gebruik van goederen en diensten andere mensen, zichzelf en/of de Aarde kan schaden. Daarom is het van belang dat allen het systeem van tevoren al goed leren begrijpen.

UNO inkomen besteden kan ook samen

De regionale wensen worden vergeleken met alles wat in de topkring is afgesproken of voorgesteld als ongewenst voor extra produktie en consumptie. Naast de persoonlijke behoeften kan elke kring ook de collectieve wensen in het beraad betrekken. Beide lijsten moeten openbaar zijn, zodat ze door de UNO-werkers nooit naar willekeur gehanteerd kunnen worden.

Door de dubbele koppeling van de groepen aan elkaar, van de basis tot aan de top, ontstaat een tweerichtingsverkeer wat in geen enkele andere structuur mogelijk is.

Voorbeeld 1: collectieve besteding. Een groep uit een ontwikkelingsland wil een waterput of een windmolen of zonnepanelen plaatsen in een dorp waar ieder er voordeel uithaalt. De afspraak kan zijn dat het persoonlijke tegoed voor maximaal 50 % in deze collectieve sector mag besteed worden, in coöperatief verband. Dat mag alleen door de betrokkenen zelf beslist worden (met consent) en niet door druk van de overheid.

Voorbeeld 2: individuele besteding. In een arm land wil iemand de 250 UNO-dollar besteden aan een fiets t. w.v. 150 UNO-dollar en aan medicijnen voor 100 UNO-dollar. De regionale UNO-werker kan de redelijkheid van dit verlangen onderschrijven omdat hij/zij weet dat er in de streek veel behoefte is aan eenvoudig vervoer en medische zorg. De internationale UNO-werker weet dat grondstoffen en fabricage in de wereld op een veilige en kwalitatieve manier aan verhoging van de fietsenproduktie kan voldoen en dat de op doktersadvies noodzakelijke medicijnen extra gemaakt en verkregen kunnen worden. Als de UNO-werker hiervan nog niet op de hoogte is kan hij/zij eerst de mondiaal gekoppelde computernetwerken raadplegen.

Voorbeeld 3: individuele besteding. Iemand wil het tegoed besteden aan rookartikelen. De internationale UNO-werker weigert consent te geven omdat hij/zij weet dat de mondiale richtlijnen via de WHO het roken als schadelijk voor het individu en zijn omgeving beschouwt. De regionale UNO-werker sluit zich daarbij aan omdat hij/zij weet dat er in de betrokken regio en bij de betrokken persoon een wezenlijker ontplooiing kan gestimuleerd worden. Hij/zij zal voorstellen brengen waaraan zowel de betrokkene als de internationale UNO-werker consent kunnen geven. De betrokkene wordt het roken niet afgenomen, aangezien hij/zij nog tabak kan afnemen via zijn gewone inkomen.

Wat is er nodig om het WMP uit te voeren?

Een wereldwijd computernetwerk;
Een UNO-bank, die uitsluitend werkt met geldtransfers in plaats van met tastbare valuta en met een girostelsel;
Twee UNO-werkers op iedere 1 000 mensen.

Wat zijn de nodige voorbereidende werkzaamheden binnen de VN?

Het opleiden van de UNO-werkers;
Het voorlichten en instrueren van alle mensen en bedrijven;
De ontwikkeling van een aantal infrastructuren;
Het synchroniseren van de volkstellingen, zodat deze in alle landen op hetzelfde tijdstip in het jaar plaatsvindt;
De aanbesteding van de leveranciers voor de extra goederen en diensten;
De standaardisering van de procedures voor het bestellen van de goederen en diensten. Dit is dan de boekhouding voor het WMP wereldwijd die volgens één bepaalde methode wordt gevoerd; de software voor de computernetwerken moet daarop afgestemd zijn.

Samenvattend

Wat houdt het WMP in?

Iedere wereldbewoner, man, vrouw, kind wordt een gegarandeerd en gelijk extra inkomen toegekend. Hoe zal de overdracht van de tegoeden plaatsvinden? Het geld wordt niet in handen gegeven of op de rekening van de consument geplaatst. De overdracht gebeurt via de levering van duurzaam geproduceerde goederen en diensten. De levering gebeurt door het bedrijf bij wie de goederen en diensten via de VN besteld zijn.

Wie zal het WMP uitvoeren?

Tot nu toe is het meest logische dat de VN dit doet, als internationale organisatie van regeringen.

Wat zal de naam zijn van de nieuwe munteenheid en hoeveel bedraagt het?

Tot nu toe wordt gesproken over 250 UNO-dollars (UNO-dollar) voor het eerste jaar waarin het WMP van start gaat.

Welke beheer- en coördinerende taken komen kijken bij het WMP?

Het bepalen van het aantal wereldbewoners;

Het bepalen van het toe te kennen bedrag dat voor elke wereldbewoner gelijk is;

Het elektronisch beheer van de tegoedrekeningen die uitsluitend dient ter administratie en verrekening van de te ontvangen goederen en diensten. Het kan door iedereen gecontroleerd worden;

Het vinden van de gepaste bedrijven die de gevraagde goederen produceren en diensten leveren;

Het elektronisch beheer van de zaakrekening die uitsluitend dient voor producenten en dienstverleners in het circuit. Op deze rekening komen de tegoeden terecht ter voorfinanciering van de overeengekomen bestellingen van alle wereldburgers. Samen met de tegoedrekening vormt deze een gesloten circuit door de directe koppeling tussen extra productie en extra consumptie. Die koppeling is noodzakelijk om lekkages te voorkomen. Hierdoor kan de koopkracht van de UNO-dollar constant gehouden worden. Fraudes en fouten worden direct gesignaleerd en gecorrigeerd;

Het opleiden van de UNO-werkers;

Het elektronisch beheer van de salarisrekeningen van de UNO-werkers en van de werknemers uit de toeleveringsbedrijven. Hierdoor treedt het door de tegoed- en de zaakrekening gevormde gesloten circuit buiten zijn grenzen doordat er een 2de circuit uit het 1ste ontstaat. Al die salarissen moeten immers in nationale munten omgezet worden. Met deze kunnen alle bovengenoemden over een vrije koopkracht beschikken in de oude economie. De UNO-werkers en de werknemers mogen immers niet meer UNO-gelden hebben dan enig andere;

Het elektronisch beheer voor de tegoeden aan de nationale staten in verband met de loonbelasting, BTW, e.d.

Wat zijn de taken van de UNO-werkers?

Begeleiden van de sociocratische besluitvorming;

Inventariseren van waaraan de mensen hun tegoed willen besteden, met inachtneming van de gestelde voorwaarden;

Minstens 1 x per jaar bezoek aan alle gezinnen in hun werkgebied;

Mede controleren van de leveringen door de bedrijven van de door de VN bestelde producten;

Alles invoeren in het elektronisch netwerk zodat alles geseind wordt naar de VN;

Toezicht houden op het gedrag van de staten waarbinnen zij werkzaam zijn, en schendingen van mensenrechten rapporteren aan de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties.

Pieter Kooistra, *Voor – extra basisinkomen voor alle mensen*, Uitgeverij Stichting UNO-Inkomen Voor Alle Mensen, Amsterdam, 1985, ISBN 90-7084-1010

Pieter Kooistra, *Het Ideale Eigenbelang - Een UNO-Marshallplan voor alle mensen*, Uitgeverij Kok Agora, Kampen, 1993, ISBN 90-391-0574-X

In deze video op youtube wordt het Marshall Plan belicht:
<https://www.youtube.com/watch?v=o2cXDH5wAv4>
Het ideale eigenbelang - Pieter Kooistra

In de video laten o.a. Jan Tinbergen en Theo van Boven hun licht over het WMP schijnen.

Voor meer informatie:

www.worldcitizensaction.com; www.basisinkomen.nl
info@worldcitizensaction.com; info@basisinkomen.nl

Met dank voor de initiële beschrijving van dit meesterlijke plan van Pieter Kooistra door Lisinka Ulatowska en Marleen Brutyn. (Verder bewerkt door de redactie i.s.m. Lisinka, Marleen en Brigitta Scheepsma).

Reacties van de lezers op het Wereld Marshall Plan worden bijzonder gewaardeerd: redactie@wfbn.nl

De Meest Kwetsbaren - Een Wereldfederale Zorg

Theo van Boven (1934) is emeritus- hoogleraar internationaal recht aan de Universiteit Maastricht. Hij heeft internationaal naam en faam gemaakt als voorvechter voor de rechten van de mens. Theo van Boven is lid van de Raad van Adviseurs van de WFBN.

loze kreet nu een conjunctuur hoogtij viert in populistische kringen van het ondergraven van internationale organisaties en instellingen onder het motto van "eigen volk eerst" en van een zich afsluiten tegenover "de ander". In wereldfederaal verband is onverminderd, ja versterkte steun vereist ten gunste van de Verenigde Naties en o.a. de Wereldgezondheidsorganisatie, de Wereldhandelsorganisatie, UNESCO, de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) en het Internationaal Strafhof, daaronder ook begrepen de Europese Unie, als steunpilaren en hoopvolle instrumenten opdat de meest kwetsbaren tot hun recht komen. Hierbij kunnen onderwijs en opleiding een onmisbare rol vervullen.

In het voorjaarsnummer Eén Wereld 2020 stond reeds een goed en toepasselijk verhaal van Frans Micklinghoff over een spook dat in de wereld rondwaarde in de vorm van een virus onder de naam van Corona-Covid-19. Inmiddels heeft dit spook wereldwijde proporties aangenomen en vrijwel geen land en volk weet zich thans niet bedreigd in leven en welzijn. De vraag rijst in hoeverre een zaak van wereldwijde zorg zich ontwikkelt tot een zaak van wereldwijde verantwoordelijkheid en opdracht. Het blijkt dat mensen, die in diepe armoede leven en die buitengesloten zijn, het meest bedreigd worden door het corona-virus. Tegen deze achtergrond is het hoogst relevant om zich mede te laten leiden door de Verenigde Naties die in 2015 de Agenda vaststelde voor Duurzame Ontwikkeling gericht op het jaar 2030 waarin, breed uitgemeten, wordt erkend dat de uitbanning van armoede in al haar vormen en omvang de grootste wereldwijde uitdaging is en een onmisbare voorwaarde voor duurzame ontwikkeling zal zijn.

Photo by Hermes Rivera on Unsplash

Opnieuw aansluitend bij het spook van het corona-virus en de bedreiging van de meest armen als de meest kwetsbaren, is het van belang iemand als Philip Alston aan het woord te laten, tot voor kort Speciale VN Rapporteur inzake armoedeproblemen. Alston's grondige onderzoeken en analyses met voetsporen door Alabama, Georgia, Haïti, Kenya en vele andere plaatsen wijzen uit dat een combinatie van extreme ongelijkheid en extreme armoede elitaire groeperingen ertoe zetten de basisrechten van minderheden en soms zelfs die van meerderheden te smoren.

Bij het schrijven van deze regels valt moeilijk te overzien hoe lang de coronaperikelen zullen voortduren, hier in Nederland, in Europa en wereldwijd. Ik waag het niet te voorspellen dat wij terugkeren naar pré-corona toestanden, of dat wellicht een nieuwe fase wordt ingeleid met nadruk op alarmering en preventie. In ieder geval is het van levensbelang dat organen van de Verenigde Naties en daarmee verbonden instellingen toegerust worden, qua middelen, expertise en kennis, om het hoofd te bieden aan rampen, zoals die van het corona-virus. Dit is geen

'We moeten een weg vinden...'

Dag Hammarskjöld

Monica Bouman (1951) heeft een Nederlands-Indische achtergrond. Zij is sociaal psycholoog en schreef haar proefschrift en diverse publicaties over Dag Hammarskjölds spiritualiteit en politieke ethiek. Monica is lid van de WFBN.

Inleiding

Dag Hammarskjöld (1905-1961) werd de tweede Secretaris-generaal van de VN. De grote mogendheden zochten een kandidaat uit een klein, neutraal land, iemand liefst zonder politieke ambities. Hammarskjölds naam werd genoemd via Franse diplomaten die hem kenden van de OEEC in Parijs, waar hij als Zweedse afgevaardigde, secretaris was van een commissie voor de verdeling van de Marshallhulp. Hammarskjöld viel op door de vaardigheid waarmee hij schijnbaar onmogelijke problemen wist op te lossen en de deelnemende landen op één lijn bracht. Maar in de ruim acht jaar dat Dag Hammarskjöld Secretaris-generaal (1953-1961) was van de Verenigde Naties, was hij allesbehalve een a-politieke internationale top-

ambtenaar. Hij nam vergaande initiatieven, benutte de mogelijkheden van zijn ambt creatief en voortvarend en had de moed als één man de grote mogendheden te trotseren. Tenslotte deed hij het uiterste om de Congo-crisis in september 1961 tot een oplossing te brengen. Helaas overleed hij bij een tragisch vliegtuigongeluk, waarvan tot nu toe niet bekend is wat de oorzaak was van de crash. Met Hammarskjöld verloor de wereld 'een man van de volgende generatie', zoals de Britse econoom Barbara Ward hem noemde. 'Hij wees een weg voorwaarts, die wij nooit, maar dan ook nooit mogen verlaten.' Voor zijn werk voor de wereldvrede werd hem postuum de Nobelprijs voor de Vrede 1961 toegekend. Hij werd een rolmodel voor de Secretarissen-generaal die hem opvolgden. Geestelijk inspireert hij niet alleen hen, maar velen in de wereld, die wegen zoeken voor een humane wereldgemeenschap en een duurzame planeet.

Vormende jaren in Zweden

Dag Hammarskjöld werd op 29 juli 1905 geboren in Jonköping, Zweden, als jongste van vier zonen van Hjalmar Hammarskjöld en Agnes Almqvist. De Hammarskjölds waren vanouds hoge bestuursambtenaren in Zweden en waren daar befaamde probleemoplossers, 'Geef het de Hammarskjölds'.

Zijn vader, een internationaal jurist, was tijdens de eerste Wereldoorlog minister-president. Hij had het neutraliteitsprincipe zo strikt toegepast, dat dit de voedselvoorziening in Zweden schaadde. Ondanks diens latere verdiensten, bleef dit zijn vader de rest van diens leven aankleven, ook toen hij gouverneur was van Uppsala. Dags moeder had in haar familie dichters, kunstenaars

en predikanten. Zij was een warme persoonlijkheid. In Uppsala trok de Hammarskjöld-familie nauw op met het gezin van aartsbisschop Nathan Söderblom. Een hoogtepunt was de organisatie in 1925 van de Conferentie van Stockholm. Deze internationale conferentie, die over werkloosheid en sociaal-maatschappelijke vraagstukken ging, werd een voorloper van de latere Wereldraad van Kerken.

Dag Hammarskjöld had een klassieke West-Europese vorming, met aandacht voor de waarden en instituties van het recht (Rome), onafhankelijk denken en democratie (Athene) en de joods-christelijke cultuur (Jeruzalem). Dag was zeer begaafd en volgde na zijn middelbare school literatuur- geschiedenis en filosofie-leergangen aan de universiteit van Uppsala. Daar voltooide hij ook zijn studies rechten en economie. Aan de universiteit van Stockholm, rondde hij vervolgens in 1933 een promotiestudie af in economie, begeleid door professor Gunnar Myrdal. Dag Hammarskjöld hoorde tot de jonge economen van de Stockholmse school die, in de jaren 30 van de vorige eeuw qua denkrichting nauw verwant was aan de Keynesiaanse school van de Britse econoom John Maynard Keynes. In zijn loopbaan bij de Zweedse overheid kreeg Hammarskjöld vervolgens de kans vanuit deze achtergrond structurele oplossingen te ontwerpen voor de werkloosheid en sociaal-maatschappelijke vraagstukken in Zweden. Zijn eerste baan was secretaris van een overheidscommissie voor werkloosheid. Nadat hij begonnen was als secretaris van de Zweedse Nationale Bank, werd hij in 1941 voorzitter van de bank. In diezelfde periode was hij ondersecretaris op het Ministerie van Financiën (1936-1945). Onder het kabinet van Ernst Wigforss kon hij samen met zijn broer, die ondersecretaris was bij het Ministerie van Sociale Zaken, de architectuur van de Zweedse welvaartsstaat opzetten. Verder was hij nog ondersecretaris op het Ministerie van Buitenlandse Zaken (1949-1951) en Minister zonder Portefeuille (1951-1953).

Zweden had Dag Hammarskjöld grondig voorbereid op zijn nieuwe baan. Toen Dag Hammarskjöld op het vliegveld van New York uit het vliegtuig stapte, werd hij door zijn voorganger Trygve Lie verwelkomd met de woorden: 'Welkom, meneer Hammarskjöld, in de meest onmogelijke baan ter wereld!'

Voordat we Hammarskjöld volgen in zijn openbare leven in New York, geef ik beknopt een impressie van zijn geloof, creatieve evolutie als wereldbeeld, en zijn functieopvatting.

Zijn geloof

In februari 1959 bracht Hammarskjöld in Jeruzalem een bezoek aan de Israëliisch-joodse filosoof Martin Buber. De mannen hadden een diepgaand gesprek, waaruit de volgende overweging voortvloeide, geschreven 9.2.1959: *'Kwaliteit' is de enige eis die de 'elite' onderscheidt van de massa. En dat in een verantwoordelijkheid tegenover allen voor allen, tegenover het verleden voor de toekomst - een verantwoordelijkheid die de weerspiegeling is van een nederige en spontane integratie in het leven - met al zijn eindeloze perspectieven en zijn nooit terugkerende heden.*

De tekst heeft meerdere lagen. Er spreekt levenservaring uit en levensaanvaarding, moed en dienstbaarheid. Het is een spirituele tekst over meegaan in de beweging van de werkelijkheid.

De tekst komt uit Hammarskjölds postuum gepubliceerde geestelijk dagboek. Na zijn dood werd het manuscript gevonden in zijn appartement in New York. Er was een ongedateerde brief bij, gericht aan Leif Belfrage, Secretaris-generaal van het Ministerie van Buitenlandse Zaken in Zweden. Daarin schrijft Hammarskjöld: "Deze aantekeningen geven het enig juiste 'profiel' dat getekend kan worden." Hij geeft de ontvanger toestemming tot publicatie van wat hij noemt "een soort 'witboek' over mijn dialoog met mezelf - en God." Onder de titel *Vägmärken*, geschreven in het Zweeds, verscheen het geestelijk dagboek van Dag Hammarskjöld in 1963 *Vägmärken* bij Albert Bonniers Förlag, spoedig gevolgd door uitgaven in het buitenland in diverse vertalingen. In het Nederlands is Hammarskjölds boek verkrijgbaar onder de titel *Merkstenen*.

Sir Brian Urquhart, Hammarskjölds naaste stafmedewerker op het Secretariaat en latere biograaf, schreef dat *Merkstenen* Hammarskjölds weg naar rijpheid was. Hij maakte van nabij mee hoe op ieder moment van de dag van de Secretaris-generaal verwacht werd dat hij in topconditie was. Bedenkend dat de Secretaris-generaal geen andere machtsmiddelen heeft dan zijn kennis, rijpheid en integriteit, had Hammarskjöld zijn innerlijke dialoog nodig om in topconditie te blijven.

Hoe behield hij de geestelijke lenigheid om én maatschappelijke dienstbaar te zijn én daarbij ook volledig zichzelf 'in de gemeenschap van de geest'? In een radiorede voor de Canadese radio over zijn geloof vertelde Hammarskjöld in 1954 dat hij inspiratie vond in de geschriften van de grote middeleeuwse mystici. 'Zelfovergave is voor hen immers de weg naar zelfverwerkelijking geweest.' Dit deed hem toen spreken over liefde.

'Liefde - dit vaak misbruikte en verkeerd begrepen woord - betekende voor hen heel eenvoudig een overvloeien van de kracht waarvan zij zich vervuld voelden wanneer ze leefden in de ware zelfvergetelheid. En deze liefde vond zijn natuurlijke uitingsvorm in een onvoorwaardelijke plichtsbetrachting, en in een levensaanvaarding zonder voorbehoud - wat dit persoonlijk voor hen ook meebracht aan spanningen, lijden, of geluk.' [1]

Uit eigen geloofservaring bevestigde hij: 'Ik weet dat hun ontdekkingen van de wetten van ons innerlijk leven en van onze actie hun betekenis niet hebben verloren.' Hij ontdekte bij zichzelf dat als hij vanuit deze grondhouding handelde er wonderen gebeurden. Niet dat hij bijgelovig was. De basishouding was en bleef 'vertrouwen'. Geloof is, schept en draagt. Het wordt niet afgeleid van, geschapen of gedragen door iets, wat buiten zijn eigen werkelijkheid ligt.

Hammarskjöld is altijd vrijgezel gebleven. Bij tijden viel de eenzaamheid hem zwaar. Teksten in *Merkstenen* geschreven rond de christelijke feestdagen en zijn verjaar-

dag gaan vaak over dit thema. Tenslotte gaf hij er de betekenis aan van een zelfgekozen celibaat, teneinde zich volledig te kunnen inzetten voor zijn taak bij de Verenigde Naties.

Creatieve evolutie als wereldbeeld

In een belangrijke rede van Hammarskjöld op 1 mei 1960 aan de Universiteit van Chicago, schetste hij zijn gerijpte visie op de Verenigde Naties, waarvan hier het slot, met een verwijzing naar de 'creatieve evolutie'.

'Werken aan het ontwikkelingsfront van de samenleving is werken aan de grens van het onbekende. Veel daarvan zal op een dag van weinig nut blijken. Dat is geen excuus om na te laten dat we handelen overeenkomstig ons beste weten, ons bewust van onze beperkingen, maar met geloof in het uiteindelijke resultaat van de creatieve evolutie, waarin het ons voorrecht is te mogen meewerken.'

Het begrip 'creatieve evolutie' ontleende Hammarskjöld aan de Franse filosoof Henri Bergson. Belangrijk uitgangspunt voor Bergson is, dat het leven evolutie is. Het lichaam verandert van moment op moment. Eigenlijk is er geen vorm, omdat vorm bewegingloos is en de werkelijkheid beweging is. Wat werkelijk is, is de voortdurende verandering van vorm: vorm is alleen de weergave van een momentopname. [2] Om met de voortgaande werkelijkheid mee te gaan, moet je jezelf erin plaatsen. Situeer jezelf in de verandering en je begrijpt in één keer zowel de verandering als de verschillende toestanden waarin ze op elk moment onbeweeglijk gemaakt kan worden.'

Veel van Hammarskjölds teksten in *Merkstenen* laten zich lezen als 'zich plaatsen in de verandering om met de voortgaande werkelijkheid mee te gaan'. Een voorbeeld hiervan is de tekst die begint met 'kwaliteit is de enige eis' en eindigt met 'een nederige en spontane integratie in het leven - met al zijn eindeloze perspectieven en zijn nooit terugkerende heden'. Ook het gedicht *Single form* bij het gelijknamige beeld van Barbara Hepworth laat zich zo lezen.

*De vallende deining,
de spier die zich spant
gehoorzamen dezelfde wet.*

*De lichte buiging van de lijn
concentreert het lichaamsspel
in een ferme balans.*

*Zal mijn ziel
deze strakke curve vinden
op haar weg naar vorm?*

Functieopvatting en visie

In zijn toespraak 'De nieuwe Santa Maria' aan een diner voor de Amerikaanse Vereniging voor de Verenigde Naties (New York, 14 september 1953) presenteerde Hammarskjöld met een verwijzing naar de Chinese filosofie Tao Te Ching als uitgangspunt, dat we de wereld niet kunnen

knedden als meesters van een materieel ding. Wat we wel kunnen doen is de ontwikkeling van de wereld van binnenuit beïnvloeden als een geestelijk ding. 'Als persoon of als groep kunnen we onze invloed naar ons beste weten en kunnen, inzetten aan de kant van wat wij denken dat juist en waar is. We kunnen helpen in de beweging naar die doelen die onze levens inspireren en die gedeeld worden door alle mensen van goede wil - in termen die dicht aanliggen tegen die van het VN-Handvest - vrede en vrijheid voor allen, in een wereld met gelijke rechten voor allen.'

Hij zag het Secretariaat en de Secretaris-generaal als representanten van een seculiere 'kerk' van idealen en principes in internationale zaken. Zijn eigen rol daarin was die van een seculiere priester. Het VN-Handvest was in die zin de Bijbel van deze seculiere kerk. Hammarskjöld gaf aldus een waardengerichte visie op het VN-leiderschap.

In zijn interpretatie van de politieke en historische context keek hij naar de (organische) ontwikkeling achter de verschijnselen. 'Ik geloof dat het dictatorschap van de enkelen - en het dictatorschap van de massa's - de verwoestende oorlogen en grote revoluties die onze generatie kenmerken, begrepen moeten worden in het licht van de basisbeweging naar sociale rechtvaardigheid en gelijkheid in en tussen staten. Als deze krachten beheerst en geleid worden door constructief beleid en langetermijndenken laten zij andere effecten zien.

Gaandeweg zou blijken dat hij ook pragmatisch was, een pragmatisch idealist, voor wie vasthoudendheid aan principes prima samenging met een flexibele benadering. Bovendien was hij een meester in het interpreteren en zodanig herformuleren van opvattingen van strijdende partijen dat hij er vaak in slaagde *common ground* te vinden voor praktische oplossingen. Hij functioneerde dan als communicatiekanaal.

Hoogtepunten - dieptepunten

Wereldwijd was het een periode van grote veranderingen. De tijd van vóór de beide wereldoorlogen was voorbij. De Europese mogendheden - zonder hun voormalige koloniën, als zij die hadden gehad - moesten met de nieuwe onafhankelijke staten nieuwe wegen banen naar een nieuwe wereldorde.

Met zijn eerste stille diplomatie missie naar Peking, bereikte hij in 1955 een doorbraak in een conflict tussen

Amerika en China over de vrijlating van krijgsgevangenen vliegers en luchtmacht personeel die in China beschuldigd waren voor spionage. Het mandaat voor de Secretaris--generaal zoals beschreven in het VN-Handvest bood hem deze ruimte. In zijn interpretatie van Artikel 100 van het VN-Handvest over het ambt van de Secretaris-generaal, was hij uiterst inventief. Het bracht hem tot de ontwikkeling van een reeks nieuwe instrumenten voor de Verenigde Naties waaronder; VN-aanwezigheid, vertegenwoordigers van de VN Secretaris-generaal, VN-fact finding.

Tijdens de Suezcrisis, die in juni 1956 ontstond na de nationalisatie van het Suezkanaal door Egypte, heeft Hammarskjöld met zijn staf onder hoge tijdsdruk een voorstel voor de vorming een VN-vredesmacht uitgewerkt, dat vervolgens door de Veiligheidsraad werd goedgekeurd. Met instemming van Egypte werd deze VN-vredesmacht (UNEF) in het land gestationeerd om Israël, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk gelegenheid te bieden hun invasietroepen zonder gezichtsverlies terug te trekken. De militaire inval van deze landen op 29 oktober en in de nacht van 5/6 november had een wereldoorlog kunnen ontketenen. Door VN-interventie was dit gevaar geweken. De Verenigde Naties zegden Egypte het alleenrecht toe op het Suezkanaal. Het beheer van het Suezkanaal bleef een lastige kwestie, die nog jarenlange internationale onderhandelingen vergde.

Onder druk van de Koude Oorlog namen de politieke spanningen toe. De gevestigde belangen van de oude staten en aspiraties van de nieuwe staten droegen daar sterk aan bij. In 1958 tekende zich af dat het werken aan de wereldvrede voor Hammarskjöld steeds moeilijker zou worden.

Hoe lastig Hammarskjöld de vergaderingen van de Verenigde Naties vaak vond, besprak hij in het voorjaar van 1958 met de Oostenrijks, Israëliisch-joodse filosoof Martin Buber, toen die hem opzocht in het VN-hoofdgebouw in New York. In een radiorede voor de Zweedse radio, na Hammarskjölds dood, deed Buber hiervan verslag. Zij ontdekten bij elkaar, dat ze allebei hoofdpijn kregen van die 'door een fundamenteel wantrouwen doortrokken schijntaal' van de vertegenwoordigers van de staten en blokken, die niets anders deden dan voortdurend langs elkaar heen praten. 'Beiden hoopten, geloofden wij', zei Buber, 'dat vóór de catastrofe nog op tijd getrouwe, hun opdracht trouwe vertegenwoordigers van de volken zouden komen tot een werkelijk gesprek, tot werkelijk overleg met elkaar, waarbij in alle duidelijkheid zou

moeten blijken dat de belangen die de volken gemeen hebben, nog sterker zijn dan die welke hen scheiden.'

Tijdens de Algemene Vergadering van 3 oktober 1960 deed Nikita Chroesjtsjov, partijleider van de Sovjet-Unie, een openlijke aanval op de Secretaris-generaal. Hij riep Hammarskjöld toe op te stappen en plaats te maken voor een 'driemanschap'. In een befaamd geworden rede *I shall remain in my post*, reageerde Hammarskjöld hier als volgt op. *It is not the Sovjet Union or, indeed, any other big Powers who need the United Nations for their protection; it is all the others. In this sense the organization is first of all their Organization, and I deeply believe in the wisdom with which they will be able to use it and guide it. I shall remain in my post during the term of my office as a servant of the Organization in the interests of all those other nations, as long as they wish me to do so.* Hierop kreeg hij een minutenlang durende staande ovatie van de overgrote meerderheid van de delegaties.

Congocrisis en Hammarskjölds dood

Toen Congo op 30 juni 1960 onafhankelijk werd van België, stapelden de moeilijkheden zich op. Vrijwel onmiddellijk kondigde Moïse Tshombe, leider van Katanga, de afscheiding aan van de mineraalrijke provincie. Patrice Lumumba, de eerste president van Congo, werd al gauw afgezet en vervangen door een nieuwe president toen bleek dat Lumumba naast Amerika ook de Sovjet-Unie bij het conflict betrokken had. Na zijn gevangenneming en vervolgens 'vrijlating' bleek Lumumba gruwelijk vermoord te zijn. Inmiddels was de VN-vredemacht (ONUC) die de jonge staat moest bijstaan, zelf in de problemen gekomen, terwijl ondertussen het Katangese huurleger steeds agressiever werd. Hammarskjöld besloot nog vóór de Algemene Vergadering van 1961, een stille missie te ondernemen om persoonlijk met Tshombe te onderhandelen over een staakt-het-vuren. Op weg naar het hart van Afrika kwam hij in de vroege morgen van 18 september 1961 om het leven, toen zijn vliegtuig vlak voor de landing crashte bij het vliegveld van Ndola in Noord-Rhodesië (nu Zambia).

Het eerste VN-onderzoek naar de oorzaak van het ongeluk wees niet op opzet. De officiële verklaring was dat Hammarskjöld bij een vliegtuigongeluk om het leven was gekomen. Pas in 2013 werd het onderzoek naar zijn dood heropend. In 2011 kwam het boek uit *Who killed Hammarskjöld?*, geschreven door de in Zambia geboren Britse historica Susan Williams. De inhoud bevatte zoveel nieuw materiaal, dat een onafhankelijk team van vier internationaal juristen een onderzoeksrapport schreef, dat vervolgens werd aangeboden aan VN Secretaris-generaal Ban Ki-moon, waarop de Algemene Vergadering toestemming gaf het onderzoek te heropenen.

Onderzocht wordt nu of er bewijs is dat Hammarskjölds vliegtuig die nacht door een tweede vliegtuig beschoten werd en wie daarvoor verantwoordelijk is. De Verenigde Naties heeft de voormalig hoofdrechtter van Tanzania, Mohamed Chandew Othman aangesteld de onderzoeken te leiden. Zijn mandaat wordt jaarlijks verlengd. In zijn rapport van 2019 deed hij een tweede oproep aan Zuid-Afrika zijn archieven voor forensisch onderzoek te openen. Tot nog toe is dit helaas zonder resultaat.

Tot slot laat ik zien hoe de internationale politicus Hammarskjöld en de moderne kunstenaar Hepworth vanuit eenzelfde gedrevenheid voor hun werk meewerkten aan de 'creatieve evolutie'.

De internationale politicus en de moderne kunstenaar

Hammarskjöld had grote waardering voor het ambacht van moderne kunstenaars. Hij had ontdekt dat politici veel kunnen leren van deze kunstenaars. In 1954 sprak hij hierover in een toespraak in het Museum voor Moderne Kunst in New York. 'Moderne kunst leert ons zien.' Hij ging zelfs verder, door te zeggen dat politici in de moderne internationale politiek hun taak moeten opvatten in de geest die de moderne kunstenaar bezielt.

'We moeten onze problemen aanpakken zonder het harnas van overgeërfde overtuigingen of vastgeroeste patronen, maar met onze blote handen en alle eerlijkheid die we bezitten. En we moeten dit doen met de vaste wil om de inerte massa van patronen, die door de geschiedenis en door sociologische condities zijn voortgebracht, meester te worden.'

'Zoals de zoektocht van moderne kunstenaars toont, laten deze vormen zich pas vinden als we met oprechte moed, taaierheid en volharding onvermoeibaar streven naar het bereiken van meesterschap.'

Barbara Hepworth in haar atelier

Deze grondhouding vond hij bij de Britse beeldhouwster Barbara Hepworth, die in hem dezelfde eigenschappen zag. De Zweedse diplomaat en Britse kunstenaar waren geestverwanten met groot respect en waardering voor elkaars werk. Hammarskjöld had twee beelden van Hepworth in zijn bezit, waaronder een walnoot *Single form*. Dit beeld inspireerde hem in 1958 tot het gelijknamige gedicht in *Merkstenen*.

Na de dood van Dag Hammarskjöld kreeg Barbara Hepworth van de Verenigde Naties opdracht ter nagedachtenis aan hem een bronzen beeld te maken. Secretaris-generaal U Thant wist dat zijn voorganger en zij eerder plannen hadden besproken voor een beeld voor de VN in New York. In juni 1964 werd de grote *Single form* van Barbara Hepworth voor het hoofdgebouw van de Verenigde Naties onthuld.

Aan het eind van dit artikel geef ik met dit beeld Hammarskjölds motto mee.

Zieners – en ontdekkingsreizigers – moeten wij zijn, als we willen blijven voortbestaan.

Barbara Hepworth, Single Form, Verenigde Naties in New York

[1] Uit de radiorede *Old Creeds in a New World* van Dag Hammarskjöld aan het programma *This I believe*, begin 1954, van het Amerikaanse CBS radio network onder redactie van Edward R. Murrow.

[2] Henri Bergson, *Creative Evolution*, Dover edition, first published in 1998 republication of the translation of *Creative Evolution* first published by Henry Holt and Company, New York, in 1911.302, vertaling Nederlands MB.

Corona – Covid-19 tragisch einde of totaal nieuw begin?

Door Frans H. Micklinghoff, voorzitter van de WFBN

Inhoud

1. Virussen en zoönosen
2. Wordt dit de 'grotere depressie'?
3. Complottheorieën en desinformatie
4. Verspreiding door zang en festivals?
5. Gevolgen van de lockdown
6. Blauwe luchten door afgenomen vliegverkeer?
7. Economie opstarten met klimaatbeleid
8. Miljarden voor KLM?
9. Moeten we blijven reizen?
10. Politieke gevolgen
11. Terug naar het oude normaal?
12. Minder, minder, minder ... !

Gaat de Corona-pandemie ons leven, het maatschappelijk stelsel en de wereldpolitiek definitief veranderen? Gaan we straks terug naar de tijd van 'toen', waarin we dagelijks dwars over de wereld konden vliegen voor twee weekjes vakantie op Bali of Kreta, we miljoenen kilo's goedkope en overbodige troep verscheepten van China naar Hamburg en 's avonds naar een voetbalwedstrijd en zinloze quizzes keken? Of wordt deze pandemie het begin van een zoektocht naar een nieuwe werkelijkheid?

'En ik zag een nieuwe hemel en een nieuwe Aarde. Want de eerste hemel, en de eerste Aarde waren voorbijgegaan, en de zee was niet meer.' (Openbaring 21:1).

Dit Bijbelvers raakt de mens in het hart, inspireert en bemoedigt.

1. Virussen en zoönosen

Als eerste moeten we eens kijken waar het bij de huidige wereldpandemie, het Covid-19 virus – een zoönose, eigenlijk om draait. Volgens de World Health Organisation (WHO) kunnen mensen ziek worden van meer dan 200 zoönosen. Een zoönose is een infectieziekte die van dieren op mensen en van mensen op dieren kunnen worden overgedragen. Zo kunnen eenden en kippen diverse vogelgriepvirussen overbrengen op de mens. Nertsen kunnen het coronavirus SARS-CoV-2 overbrengen, en varkens kunnen een variant van het H1N1 bij zich dragen dat voor varkensgriep zorgt.

H1N1 – varkensgriep of Mexicaanse griep, H5N1 – ook wel bekend als aviaire influenza of vogelgriep, Q-koorts, MERS, SARS, Lassakoorts, Botulisme, Lyme, Rundertuberculose, Rabiës, Herpes B, Ebola, Vlekziekte, Toxoplasmosis; allemaal zijn het zoönosen.

Sinds kort kan aan dat lijstje van zoönosen de naam Covid-19 worden toegevoegd, veroorzaakt door het nieuwe coronavirus SARS-CoV-2.

Ruim 60% van de nieuwe infectieziekten die tussen 1940 en 2004 opdoken betrof zoönosen. Niet alle zoönosen zijn levensbedreigend, maar de meeste wel. Sommigen groeien uit tot een pandemie door een wereldwijde verspreiding, zo merken we nu. Dertien van deze zoönosen zorgen voor ongeveer 2,2 miljoen doden jaarlijks.

Niet alle zoönosen worden door een virus veroorzaakt. De ziekte van Lyme wordt veroorzaakt door de boreliabacterie en overgedragen op de mens na een beet van een besmette teek. De salmonellabacterie kan de mens krijgen na het eten van niet voldoende verhit kippenvlees. En dan zijn er nog schimmels, wormen, parasitaire eencellige en prionen die zoönosen kunnen veroorzaken. Een prion (infectieus eiwit) kan de gekkekoeienziekte veroorzaken.

Van belang bij een virusuitbraak is dat het virus voortdurend nieuwe gastheren infecteert. Bij Covid-19 zien we dan ook overal een curve steil omhoog (met een reproductiegetal boven de 1) en daarna een daling. Dan zijn er een tijd lang minder besmettingen (reproductiegetal van onder de 1) veroorzaakt door bijvoorbeeld hoge zomertemperaturen en dagen met veel zon (waar virussen slecht tegen kunnen) of omdat veel mensen immuun zijn geworden en zo weinig tot geen nieuwe gastheren meer gevonden kunnen worden. Maar virussen zijn heel goed in zich een tijdje verbergen en plots in voor hen betere omstandigheden weer toe te slaan. Of er nog een piek komt – en misschien nog een – hangt ervan af of het virus weer nieuwe, nog niet besmette gastheren kan vinden. Hier komt het leerstuk van de groepsimmunitet om de hoek kijken. Wanneer meer dan pakweg 60% à 80% van de bevolking immuun is geworden dooft het virus vanzelf uit.

Het lijkt erop dat zoönosen toenemen. De toenemende globalisering speelt daarbij een belangrijke rol. Naast het toegenomen reisgedrag spelen ook de jacht en stroperij, de intensieve veeteelt en verstedelijking een belangrijke rol in de toename van zoönosen.

De intensieve veehouderij speelt vooral in Nederland een belangrijke rol. Zoals bij de Q-koorts. Rond de eeuwwisseling stapten veel boeren over op het houden van geiten, omdat ze genoeg hadden van de massale ruiming die plaatsvonden nadat de gekkekoeienziekte, mond- en klauwzeer of varkenspest op hun bedrijf had toegeslagen. Maar vervolgens bleek de geitenmest bacteriën te bevatten die de Q-koorts veroorzaakte en zo gleden de boeren van de ene zoönose in de andere. In 2018 telde Nederland 590.000 geiten, tegen nog maar een paar duizend in 1980. Ook de ruim 33 miljoen gezelschapsdieren (honden, katten, cavia's, kippen, parkieten enz.) in Nederland zijn een levensgroot gevaar voor de verspreiding van voor de mens levensgevaarlijke zoönosen. [1]

In de afgelopen maanden zijn een aantal rapporten verschenen waarin de roofzuchtige wijze waarop wij met de natuur omgaan als oorzaak van deze pandemie aanwijst.

Steeds dieper dringt het mondiale, industriële voedings-systeem door tot in alle uithoeken van onze planeet waardoor het van sluimerende virussen tikkende tijdbommen maakt. De kletsende klasse wijst naar een wilde dierenmarkt en Chinese folklore, maar sluit de ogen voor de werkelijke oorzaak. De rooibouw van onze Aarde, onze doorgedraaide economie met in de westerse wereld een al jaren sluimerende obesitaspandemie veroorzaakt door de suikers, zouten en vetten van McDonalds.

Zeker is dat het coronavirus kan overspringen van dier op mens en van mens op dier doordat de mens diep ingrijpt in ecosystemen, bijvoorbeeld in het tropisch regenwoud. De mens verstoort de balans in ecosystemen met de hoogste biodiversiteit door ontbossing, mijnen en klimaatveranderingen, maakt de habitat van dieren steeds kleiner, houdt ongekende hoeveelheden vee en leeft daar vlakbij en de mens verplaatst zich in razend tempo over de gehele Aarde. Dan moet het een keer misgaan. En het is nu misgegaan. Het moge duidelijk zijn: de mens zelf is een het leven bedreigende plaag geworden!

[1] 'We zijn nog steeds niet voorbereid', *Zoönosen in Nederland*, Thomas Muntz, Felix Voogt en Emiel Woutersen, DGA, pp. 14-15, 16.4.2020

2. Wordt dit de 'grotere depressie'?

In maart ging de wereld land na land in *lockdown*. Hiermee kwam plots een einde aan de globalisering. Regeringen namen de controle terug over hun economie en samenleving en aanvoerketens vallen abrupt stil. Wanneer straks alles weer opengaat zal ieder bedrijf wel eerst eens grondig nadenken over de risico's van *just in time* levering uit alle uithoeken van de wereld. Globalisering lijkt om te slaan in de-globalisering.

Het Internationaal Monetair Fonds spreekt in april van de *Great Lockdown* en stelt dat dit 'de ergste recessie is sinds de Grote Depressie'. Sommige economen spreken zelfs, in vergelijking met de **Grote Depressie** van de dertiger jaren van de vorige eeuw, van de **Grotere Depressie**. Met historische vergelijkingen is het altijd oppassen. Vooral als je nog midden in een zich nog ontwikkelende situatie zit waarvan je niet weet hoe de ontwikkeling verder gaat. Maar één ding kan al wel worden gesteld: de Grote en Grotere Depressie zijn beide wereldwijde fenomenen en leggen tal van internationale zwakheden bloot, zowel op politiek, financieel, cultureel en sociaal-maatschappelijk niveau en ontregelen het internationaal reisen goederenverkeer. De grote vraag nu is: voor hoe lang en hoe erg?

Economen spreken van een **Recessie** wanneer twee of meer kwartalen krimp op rij genoteerd worden. Een definitie voor het hanteren van de term **Depressie** is er niet, maar van belang is de duur en de diepte van de recessie om die uiteindelijk om te dopen in een depressie. Juist de lange duur van de recessie in de jaren dertig maakte deze tot een depressie.

De Grote Depressie begon op 24 oktober 1929. In één handelsdag (*Black Thursday*) verdampte op de beurs in *Wall Street* 11% van de verhandelde aandelenwaarde. De werkloosheid lag al snel rond de 9%. Tot een 'epidemie van faillissementen' zich voltrok. Tal van kleine nauwelijks gekapitaliseerde banken vielen om en de vele woedende bankklanten konden fluiten naar hun dollarcenten.

De Grote Depressie, de zwaarste uit de moderne geschiedenis, begon dus met de beurskrach van 1929 in New York en duurde tot diep in de jaren dertig. Vergelijken we de Grote Depressie met de huidige situatie dan zien we: - Het Amerikaanse bruto binnenlands product daalde tussen 1929 en 1933 met 25%. Het IMF voorziet voor 2020 een economische krimp in de VS van 6%; - De werkloosheid in de VS bedraagt in 1933 25%. In februari 2020 is in de VS de werkloosheid 3,5%. In april 2020 is de werkloosheid in de VS officieel opgelopen naar 14,7%. Aan het eind van de maand mei is dit gedaald naar 13,3%. Wanneer dat percentage bekend wordt gemaakt veren de beurzen flink op.

Voor de Eurozone: - het IMF gaat uit van een economische krimp van 7,5% voor 2020.

Een combinatie van monetaire dwalingen en halfhartig overheidsbeleid, zowel in de VS als in Europa, heeft als gevolg dat in de jaren dertig een flinke recessie kon uitgroeien tot de diepste economische crisis van de twintigste eeuw. Want de Amerikaanse centrale bank (de *Federal Reserve*) keek werkloos toe hoe 40% van de banken omviel en de consumenten het vertrouwen in het financieel systeem verloren. Geredeneerd werd dat herstel vanzelf wel zal optreden wanneer lonen en prijzen voldoende zijn gedaald en het weer loont om te investeren. Met als gevolg langdurig en massale werkloosheid, economische krimp en deflatie. Daarbij komt dat men krampachtig vasthoudt aan de 'gouden standaard' (de koppeling van valuta's aan de goudwaarde). Als een van de laatste laat Nederland in 1936 de goudkoppeling los en dan pas komt het herstel van de economie in ons land eindelijk op gang.

Van de Grote Depressie hebben overheden en banken geleerd. Zoals: op je handen blijven zitten en wachten op herstel kan niet. Daarom nu de astronomische steunpakketten in combinatie met agressief monetair beleid. Dit verkleint het risico van deflatie en voorkomt dat banken massaal omvallen. Een inkomensval wordt voorkomen of beperkt door sociale uitkeringen. Monetair en overheidsbeleid verzachten weliswaar de pijn, maar zwengelen de productie en consumptie niet aan. Want dat komt pas op gang wanneer de pandemie is beteugeld en dat hangt weer af van de voortgang van de zoektocht naar een werkzaam vaccin. Zolang het Covid-19 virus rondwaart, is echt herstel van de economie (en werkgelegenheid) niet realistisch. Ondertussen steken overheden zich steeds dieper in de schulden om een ineenstorting van de economie te voorkomen, groeien de internationale spanningen en zien we protectionisme opleven. En hebben we het probleem met de euro, wat doet denken aan het indertijd krampachtig vasthouden aan de gouden standaard. Want de euro beperkt in belangrijke mate de bewegingsvrijheid van de eurolanden, in het bijzonder van de Zuid-Europese lidstaten. Zij kunnen immers niet re-

of devalueren, de vroegere oplossing voor economische en monetaire onevenwichtigheid.[1]

In april 2020 verwacht de Europese Commissie 7,7% krimp voor de Eurozone, begin juni 2020 is de verwachting 8,7% krimp. Voor 2021 verwacht de Europese Centrale Bank (ECB) dat de economie van het eurogebied weer opveert en 5,2% groei laat zien. In 2022 zal de groei dan 3,3% zijn. De ECB gaat begin juni 2020 uit van een inflatie van 0,3% in 2020, voor 2021 van 0,8% en in 2022 van 1,3% geldontwaarding.[2] Begin juni maakt de president van de ECB, Christine Lagarde, bekend dat de ECB met een steunpakket van 600 miljard euro komt om daarmee staatsleningen en bedrijfsobligaties op te kopen. Dit nieuwe opkoopprogramma komt bovenop dat van 750 miljard uit maart 2020, en loopt tot juni 2021. De ECB doet dit met nieuw gecreëerd geld, waardoor de geldhoeveelheid toeneemt. Het idee is dat commerciële banken daardoor tegen lagere rentes krediet kunnen verstrekken aan noodlijdende bedrijven. Voor landen als Spanje, Italië en Portugal is dit cruciaal, want anders schieten in deze landen de rentes omhoog en komen in de problemen.[3]

Een ding is zeker: we moeten deze coronacrisis gebruiken om van de wereldwijde schuldenbergen af te komen. Talloze ontwikkelingslanden hebben miljarden aan kredieten gekregen van westerse landen die zij nooit zullen kunnen terugbetalen. De enige manier van schuldverlichting is door ze af te schrijven. In vroegere culturen bestond er de traditie van *debt jubilees*, jubeljaar waarin de bestaande schulden werden kwijtgescholden en lijfeigenen in vrijheid werden gesteld, zodat de samenleving 'een nieuwe start' kon maken met een gezondere uitgangspositie, een schone lei! Dat was mede in het belang van de rijke machthebbers, want ze begrepen dat als het gewone volk uitzichtloos in de klem en ellende blijft zitten het rijp wordt voor revoluties en opstanden. Door op de 'resetknop' van het jubeljaar te drukken was het middel om de economische balans te herstellen en de lieve vrede te bewaren. Er zal dan ook heel snel moeten worden nagedacht en daarna voortvarend moeten worden gehandeld om te bepalen waar en welke landen hoeveel schuldverlichting krijgen, maar ook wie in de bevolking van de westerse en niet-westerse wereld eveneens kwijtschelding van schulden zal krijgen. Want zowel staten als mensen moeten van het jubeljaar profiteren.[4]

Sommige wetenschappers en politici verklaren, naar aanleiding van deze coronacrisis, het neoliberalisme voor 'dood'. De utopie van de vrije markt en de mythe van de *homo economicus* is voor hen een diep verfoeide ideologie die sinds de jaren tachtig diep ingrijpt in het dagelijks leven, zie de 'marktwerking' in de zorg en de kaalslag in het onderwijs. Het leek er even op dat de financiële crisis van 2008 de genadeklap voor het neoliberalisme zou zijn. Thomas Piketty schudde ons wakker door te wijzen op de toenemende ongelijkheid. Neoliberalisme werd een vies woord en er kwam verzet tegen de doorgeschoten marktwerking en het neoliberalistische rendementsdenken. Maar om de economie er weer bovenop te helpen werd toch naar het neoliberale receptenboekje gegrepen van flexibilisering en bezuinigen op sociale voorzieningen. En nu zijn de schijnzelfstandigen de dupe van de corona-

crisis. Aan ideeën voor een eerlijke en groenere economie is geen gebrek gezien de gigantische stroom aan manifesten en petitie's, maar daar hebben zzp'ers en flexwerkers niets aan. Het neoliberalisme is nog lang niet uitgerangeerd. En toch zien we nu iets kraken in de voegen van dit neoliberalisme. Want het coronavirus heeft de sterke, ingrijpende staat teruggebracht. De terugtrekkende overheid is plotsklaps een dirigerende overheid geworden. Alle koningen en koninginnen van Europa en eerste ministers of premiers hebben 'hun' volk toegesproken. In Nederland wordt veel waarde gehecht aan privacy en individuele vrijheden, en is men tegen een surveillancemaatschappij, maar accepteert men wel meer traceren en testen en straks nog een volgapp.

[1] *Europa's grote draai, Hoe komen we uit de vertrouwenscrisis?*, Mathieu Segers, DGA, 16.4.2020.

[2] LD, 5 juni 2020.

[3] Trouw, 5 juni 2020.

[4] *Tijd voor een nieuw jubeljaar*, Diderik Baazil en Jaap Tielbeke, DGA, 14.5.2020

3. Complottheorieën en desinformatie

In de nacht van 4 april staat de zendmast tussen Beesd en Rumpst in brand. De eerste in een flinke reeks in brand gestoken zendmasten. Vermoed wordt dat de brandstichters zich keren tegen het nieuwe 5G-netwerk, dat volgens diverse samenzweringstheorieën verband houdt met het coronavirus.[1] Bill Gates verspreidde via Microsoft virussen om vervolgens antivirussoftware te kunnen verkopen. We zien nu hetzelfde verdienmodel: Bill Gates heeft het coronavirus gepatenteerd en de overheid verzwakt onze weerstand door middel van de straling die 5G-masten verspreiden. Als er een vaccin komt dan moet je weigeren je te laten vaccineren omdat in het vaccin microchips van Bill Gates zitten, waardoor ze je overal kunnen volgen, je willoos wordt. En de media? Die hoor je daar niet over![2] Of: ... China heeft het virus ontwikkeld om de wereld te onderwerpen. Het past allemaal in het rijtje van buitenaards leven en vliegende schotels, Hitler die uit Berlijn wist te ontsnappen en nog lang en gelukkig leefde in Argentinië en de (niet bestaande) illuminati die de wereld willen regeren en daarom 90% van de mensheid gaan uitmoorden.

Complotdenkers zijn van alle tijden en bevinden zich wat vaker aan de uiteinden van het politiek spectrum, dus aan de meer extreme linker- of rechterkant. Ze zijn meestal lager opgeleid, voelen zich niet vertegenwoordigd in de politiek en media en zijn behept met een behoorlijk gestoord wereldbeeld. Tip: toon belangstelling voor zijn/haar complottheorie(ën), veroordeel niet en ga al helemaal niet een discussie beginnen, want het bevestigt de ander alleen maar nog steviger in zijn afwijkend 'geloof'. Vraag hooguit of er keiharde en objectieve bewijzen zijn, hoe zijn/haar theorie precies in elkaar steekt en dat verwijzen naar vage berichtjes op internet, waarvan de afkomst onduidelijk is en in de regel uit de grote duim gezogen zijn, geen vorm van 'hard bewijs' is.

Naar schatting zijn er enkele tienduizenden Nederlanders die er vast van overtuigd zijn dat zij moedwillig worden misleid over de herkomst en impact van het coronavirus. Zij beroepen zich op een waaier aan alternatieve theorieën waarin de komst van het virus onderdeel is van een grote samenzwering, bedacht door enkele machtigen der Aarde, zoals Microsoft oprichter Bill Gates of de farmaceutische industrie.

“Waarom ga je om een virusje te ontlopen een hele wereldbevolking klemzetten? Zorgen dat mensen geen inkomen hebben, angstig zijn, de hongerdood sterven? Wereldwijd worden dezelfde maatregelen genomen. Dat moet georkestreerd zijn! ... Die anderhalve meter samenleving staat in dienst van de gezichtsherkenningsoftware, die alleen werkt als je op straat genoeg afstand houdt. Maar het grote plan is het kapot maken van de middenklasse en onderklasse, om het verschil tussen arm en rijk nog veel groter te maken en de heersende klasse te settelen”. [3]

In maart en april vlogen zendmasten in brand in Almere, Bemmeloord, Beesd, Dronten, Den Haag, Groningen, Nuenen, Oudenbosch, Rijswijk, Rotterdam, Tilburg, Veldhoven en Waddinxveen. Het is het werk van complotdenkers die 5G als oorzaak zien van hoofdpijn tot corona. Sommigen van deze zendmastterroristen hebben zich zeker laten ophitsen door Russische trollen.

Wat is het verschil tussen het huidige 4G en het toekomstige 5G? De 5e generatie mobiel internet is honderd keer sneller, heeft veel meer capaciteit en is betrouwbaarder. Het hiervoor benodigde antennenetwerk is fijnmaziger. Ongeveer 50.000 zendmasten zullen er in Nederland verrijzen. Door 5G kunnen superslimme bewakingscamera's met gezichtsherkenningsoftware ingezet worden.

Gaat het de anti-5G demonstrant en brandstichter(s) puur om het tegenhouden van 5G, of ligt er een dieper motief achter? Steekt hier een verloren vertrouwen in de overheid achter? Dat de inkomens van de burgers en speciaal de gepensioneerden al bijna 20 jaar stagneren (aldus de Rabobank), terwijl de bedrijven jaar-na-jaar hogere winsten noteren en tal van belastingvoordelen genieten? Soms wordt de vergelijking gemaakt met de boeren die tegen de eerste treinen waren en de protesten tegen de eerste hoogspanningsleidingen. Misschien ligt het motief van de anti-5G'ers echter veel dieper dan een simpele verzetsdaad tegen de voortschrijdende technische ontwikkelingen?

Is het coronavirus nu ontsnapt uit een laboratorium in Wuhan, waar ze experimenteren met virussen, of van de daar in de buurt gelegen voedselmarkt? [4] Het antwoord daarop is heel simpel en ontvullend: we zullen het waarschijnlijk nooit zeker weten, maar dat het virus van een vleermuis is overgesprongen op de mens (via de voedselmarkt) is waarschijnlijker dan dat het ontsnapt is uit een laboratorium.

[1] Nynke van Verschuier, *Complottheorieën, 'Het was een shock dat de overheid niet om me geeft'*, NRC, 23 mei 2020.

[2] Anna Krijger, *Vier tips over desinformatie corona*, NRC, 20 mei 2020

[3] Nynke van Verschuier, *Complottheorieën, 'Het was een shock dat de overheid niet om me geeft'*, NRC, 23 mei 2020.

[4] Garrie van Pinxteren en Sander Voormolen, *Het laboratorium waar corona begon – of niet*, NRC, 23 mei 2020.

4. Verspreiding via zang en festivals?

Geen Pinkpop, geen Oerol, geen Lowlands. Voor sommige festivaltjegers is hun leven ineens uitzichtloos en doelloos geworden!

De directeur van het altijd in augustus in Biddinghuizen plaatsvindende en drie dagen durende festival Lowlands Eric van Eerdenburg hoopt dat Lowlands wel in 2021 kan doorgaan. “Toen in maart de paniek toesloeg had ik direct het gevoel dat het virus onze sector keihard zou raken. Festivals gaan er als eerste uit, en komen er als laatste pas weer in. Toch sloeg het bij ons als een bom in toen minister Hugo de Jonge begin mei bekendmaakte dat grootschalige evenementen pas weer mogelijk zijn met een vaccin. Het was een geïmproviseerde mededeling van de minister, waarvan hij geen idee had wat de impact zou zijn op publiek en de sector. ... Er moet echt wat gebeuren, anders vrees ik voor illegale feesten”, aldus Van Eerdenburg.

Maar het is zeer de vraag of er volgend jaar wel grote festivals kunnen plaatsvinden. Want festivals mogen pas doorgaan als er een vaccin is. Wanneer er een vaccin zal zijn weet niemand. Voordat het is getest en veilig bevonden, in miljoenen exemplaren is geproduceerd en iedereen is ingeënt, dan zijn we zeker drie tot vier jaar verder. En als er een vaccin is zou het zomaar kunnen zijn dat er een nieuwe variant van het virus opduikt en het hele spel weer opnieuw begint.

De enige weg om weer festivals te laten doorgaan is kleinschaligheid. Ofwel: minder bezoekers, minder optredens en minder gage voor de artiesten. Maar of de bezoekers dat willen en daaraan op den duur gewend raken? Met grote zekerheid kan nu al gezegd worden dat veel festivals het niet zullen overleven. Het is niet anders.

Een ding is zeker: door de typische eigenschappen van het virus is het uitgegroeid tot een aanval op onze moderne manier van leven. Het virus slaat toe daar waar mensen elkaar opzoeken, met name in binnenomgevingen (vergader- en concertzalen, restaurants, bioscopen en dansscholen enz.). En het grijpt vooral om zich heen in steden, waar nu juist de helft van de wereldbevolking vertoeft. Deze pandemie is een regelrechte aanval op onze politieke, sociale, economische en gezondheidsstructuren.

5. Gevolgen van de lockdown

Vanaf 12 maart zit Nederland thuis en komt alleen nog voor de hoogstnoodzakelijke boodschappen er even uit, voor een wandelingetje naar de dichtstbijzijnde buurt-super.

We beginnen massaal met het opruimen van het huis. Menig zolder wordt uitgemest en de overbodige spullen gebracht naar de milieustraten die het in de afgelopen jaren nog nooit zo druk hebben gehad. Vervolgens lijkt het wel of iedereen gaat klussen of tuinieren. We schuiven massaal aan in de lange rij wachtenden voor de klusmarkt, de Gamma, de Hornbach of de Karwei. De tuincentra zien hun omzet stijgen, soms zelfs verdrie- of verviervoudigen. Dankzij het gedwongen thuis zitten en de ingevallen stilte door het grotendeels ontbreken van het autoverkeer valt het gezang van de vogels op en willen we massaal weten welke vogel daar nu toch zingt. Het levert de Vogelbescherming (en in de slipstream ook andere natuurorganisaties) tienduizenden leden op. Opvallend is ook de stijging van de verkoop van allerlei boeken over de natuur in het algemeen en vogelboeken in het bijzonder.[1]

Door de coronacrisis lijkt er een herwaardering van de natuur te ontstaan. Ruim 56.000 hectare grond in Nederland is privétuin. De inrichting van de tuin is, zeker binnen de stedelijke omgeving, van groot belang voor de biodiversiteit. In de natuur hangt alles met elkaar samen: zonder bomen geen bloesem, zonder bloesem geen insecten en vruchten, zonder insecten geen vogels en kikkers, zonder ... vul maar in. Uit een door 43.942 mensen ingevulde enquête van Natuurmonumenten naar ruimte voor de natuur in Nederlandse tuinen blijkt 81% meer planten en bloemen in hun tuin willen en 30% een insectenhotel of vogelhuisje in hun tuin willen ophangen. Juist de jongere generatie heeft de ambitie om de natuur in hun tuin meer ruimte te geven en tegels of grind wil verwijderen om daar dan bomen, struiken of bloemen te planten of kale schuttingen te laten begroeien door klimop, klimrozen of geurende jasmijn. De ideale sport om te bedrijven, omdat men daarbij juist voldoende afstand tot anderen kan houden, is de visssport. Dus worden bij velen de hengelspullen uit de garage, kelder of van zolder gehaald. Ook hier levert dat de hengelsportvereniging een ledenaanwas van tienduizenden op.

Na een periode van thuiszitten, het huis en de tuin opknappen, je schuldig voelen over het doen van niet-essentiële aankopen met zoveel mensen op de intensieve care die vechten voor hun leven, komt er een omslag. Met het vakantiegeld in aantocht (voor de mensen in loondienst), de zomervakantie die niet kan doorgaan (een voucher of geld terug?), geen enkele festival in het vooruitzicht en een nog alom gesloten horeca, houdt een deel van Nederland flink wat geld over. Dat geld brandt in de zakken en het gevoel komt op dat het zo goed volhouden van de lockdown wel eens beloond mag worden. Velen gaan dan ook aan de neiging toegeven om iets 'groots' te kopen, wat al jaren op hun verlanglijstje prijkt.

Voor de een is dat de aanschaf van een prijzig kunstwerk, voor de ander de aanschaf van de al jaren gewenste camper, auto, jacuzzi of boot. De econoom Keynes zei het al: de mensheid wordt gedomineerd door irrationele, emotionele sentimenten. Dat komt nu in het volle licht. Voor de een is die lockdown en anderhalve meter samenleving een zegen, voor de ander een vloek. Dat zit zo. Extraverten krijgen energie uit sociale contacten, houden van drukke winkelstraten en massale bijeenkomsten. Introverten floreren bij alleen zijn, met een boek op de bank of de 8ste van Mahler in de Cd-speler. Zij zijn zeker niet verlegen, onzeker of mensenschuw, maar grote groepen mensen kost hen energie. Die tweedeling van de bevolking in extraverten en introverten, bestond al voor het Covid-19 virus ons leven op zijn kop zette. Extraverten (ongeveer zeventig procent van de bevolking), zijn meer assertief en missen de drukte en sociale contacten echt. Introverten, zijn meer bedachtzaam, zijn zeer gesteld op hun privacy en voor hen is de rust die over de maatschappij is gekomen een zegen. Dankzij het toegenomen online vergaderen krijgen introverten, die eerst luistert, nadenkt en afweegt en daardoor in plenaire vergaderingen wordt overschreeuwd door de extraverten, nu alle kans ook hun afgewogen oordeel uit te spreken. Introverten gedijen juist bij thuiswerken en zijn productiever als ze niet voortdurend worden gestoord. Wellicht dat door de nieuwe anderhalve meter samenleving de introverte eigenschappen weer meer waardering krijgen. Mark van Vugt, hoogleraar evolutionaire psychologie aan de Vrije Universiteit van Amsterdam: "In landen die veel infectieziekten hebben meegemaakt, zoals malaria, tbc of lepra, is het percentage introverten hoog. Zoals in China, Japan en Indonesië. Daar hebben ze geen festivals, zijn ze wantrouwend tegenover vreemden, want die kunnen ziekten overbrengen".[2] De gevolgen van de anderhalve meter samenleving in het 'informele Nederland' zal daarom veel aanpassingen vergen van iedere Nederlander.

De verwachting is dat we een zomer, wellicht zelfs meerdere zomers krijgen zonder festivals. En als een vaccin lang uitblijft en de regering het indammen van het virus serieus neemt blijven nog wel twee, drie of vier jaar drukbezochte festivals, kerkdiensten, concerten, grootse bruiloften, tuinfeesten, debutantenbals en massale demonstraties strikt verboden. Veel geloofsgemeenschappen hebben er iets op gevonden en zenden hun door een beperkt aantal gelovigen bezochte zondagse diensten uit via elektronische kanalen, de kabel of de plaatselijke tv of omroep. Een concert, cabaretvoorstelling of film bezoeken met maar 30 aanwezigen in een zaal waar 400 of 500 stoelen staan vinden velen sfeerloos en niet (commercieel) aantrekkelijk.

[1]Bijvoorbeeld: *Wat zingt daar? Vogelzang door het jaar heen*, door Dick de Vos, Uitg. KNNV Uitgeverij, Zeist, ISBN 978 90 5011 742 5, prijs 16,95 euro.

[2]Titia Ketelaar, *Floreren in de lockdown*, NRC, 23 mei 2020.

6. Blauwe luchten door afgenomen vliegverkeer?

Sinds de coronamaatregelen van kracht zijn, heeft Nederland uitzonderlijk veel heldere hemels met stralende zon gehad. Is dat volledig toeval? Of speelt de invloed van afgenomen vliegverkeer een rol? Natuurlijk is er af en toe bewolking en zelfs een verdwaalde bui, maar de tweede helft van maart en de eerste helft van april werden bovenal gekenmerkt door stralende hemels met een overvloed aan lentezon. Dat wordt op meerdere plaatsen gevoeld. Na een kletsnatte winter heeft de Nederlandse bodem in enkele weken tijd een behoorlijk neerslagtekort ontwikkeld, met gevolgen voor landbouw en natuur.

Ook mensen met zonnepanelen merken dat er weinig bewolking is. Op 5 en 11 april raakte de piekproductie van zonnestroom aan de 5 miljard watt - waarmee tijdelijk 40 procent van de Nederlandse elektriciteitsconsumptie van de zon komt. Dat record komt voor de helft door de groei van zonnepanelen, en voor de andere helft door de zeer lage hoeveelheid bewolking. Het is dit jaar ongeveer twee keer zo zonnig als in dezelfde periode vorig jaar.

Heeft dat met de coronacrisis te maken? Ten dele. Ten eerste is de luchtkwaliteit verbeterd. Stikstofdioxide is ongeveer 60 procent afgenomen, meldt het KNMI. Aan het oppervlak is de afname van luchtvervuiling een stuk kleiner, nuanceert het RIVM - omdat de fijnstofuitstoot wel hoog blijft. Hoog in de atmosfeer speelt nog een factor: het vliegverkeer is bijna stilgevallen. Een woordvoerder van Schiphol laat weten dat passagiersvluchten met 90 procent zijn afgenomen. Als je toch nog een vliegtuig ziet, is de kans groot dat het een vrachtlucht is (volgeladen met mond-neuskapjes?).

Vliegtuigen dragen bij aan de vorming van bewolking. De mate waarin dat gebeurt hangt af van de weersomstandigheden, zoals de luchtdruk, temperatuur, hoeveelheid waterdamp en 'aerosolen': kleine zwevende deeltjes, zoals roet en zwaveloxiden. Waterdamp kan aan die aerosolen vasthechten en dan makkelijker condenseren tot een druppel of een ijskristal - de basis van wolken. Op grote hoogte zijn die zwevende 'condensatiekernen' deels afkomstig van de verbranding van kerosine. Daarnaast voegen vliegtuigen op grote hoogte waterdamp toe waardoor wolkvorming wordt bevorderd. Het gaat daarbij om een dunne laag bewolking op grote hoogte. Bij lage luchtdruk en westenwinden heeft Nederland vaak stapelwolken. Die ontstaan door opwaartse luchtstromen vanaf het oppervlak en worden niet beïnvloed door vliegtuigen. De weersomstandigheden bepalen waarom je op de ene dag wel grote condenssporen of 'vliegtuigstrepen' ziet, en deze op andere dagen snel verdwijnen. Dat zagen we dit voorjaar. De lucht was zo droog dat condensstrepen amper zichtbaar waren en bijna onmiddellijk oplossen.

Minder 'cirrus homogenitus'?

Met het weertype dat Nederland dit voorjaar had, met relatief hoge luchtdruk, kunnen vliegtuigen een doorslaggevende factor zijn tussen een knalblauwe lucht - en een beetje een wittige soep. In de nieuwste wolkenatlas van

de Wereld Meteorologische Organisatie is een naam gegeven aan het fenomeen, als officiële nieuwe wolkensoort: de *cirrus homogenitus*. In het Nederlands: 'door de mens gemaakte sluierbewolking'. Dat zijn niet de vliegtuigstrepen zelf, maar de sluierbewolking die eruit voortkomt. Als er veel vliegtuigen vliegen verwaaien de condenssporen en kan op grote hoogte een bijna sluitend wolkendek ontstaan, waar de strepen niet meer goed in zijn terug te zien. Het is lastig precies te zeggen hoe groot de rol van het afgenomen vliegverkeer op de hoeveelheid zon in Nederland is. De invloed van het dagelijkse weer is veel groter. Ook de 'overige luchtvervuiling' hangt in Nederland af van de windrichting. Zou je het effect van afgenomen luchtvaart tussen al die natuurlijke variatie goed willen meten, dan zouden de coronamaatregelen een paar jaar moeten duren.

7. Economie opstarten met klimaatbeleid

De coronacrisis is ook een economische crisis. Om uit dat dal te klimmen, hebben we een andere aanpak nodig dan waarvoor werd gekozen vlak na de recessie van ruim tien jaar geleden. Toen koos de wereld voor een grijze koers, maar nu moet dat een groene zijn. Laten we de coronacrisis benutten. Deze pandemie biedt de politiek een unieke kans om klimaatbeleid versneld in te voeren. De economen zeggen dat dit niet alleen cruciaal voor het bereiken van de klimaatdoelen is, maar ook goed is voor de economie. We moeten ons geld wel slim investeren en gebruikmaken van het momentum. Nationale overheden investeren nu vanwege de coronacrisis gigantische bedragen. Die staatssteun kan je maar één keer besteden. Het liefst in nieuwe technologie, in plaats van in een verouderd energiesysteem. Want via dat oude systeem lekt veel geld weg via de import van fossiele brandstoffen. Duurzame energie kunnen we zelf produceren en biedt allerlei voordelen. Zo levert het meer hoogwaardige banen op. Met windtechnologie heeft Europa een leidende marktpositie. De coronacrisis biedt ook een kans om het duurzaam te doen, omdat de rentetarieven laag zijn of nog verder worden verlaagd. Hierdoor wordt het aantrekkelijk om duurzame energieprojecten te financieren. De coronacrisis wordt wel 'het einde van het neoliberalisme' genoemd. We waarderen de rol van de staat weer. Dat kan een keerpunt zijn. We realiseren ons nu dat de vrije markt structurele duurzaamheidsproblemen niet kan oplossen. Het klimaatprobleem vraagt precies wat er nu komt: grote overheidsinvesteringen. Maar die moeten dan wel doelgericht worden gedaan. Dat is dé grote kans om de opwarming van de Aarde onder de afgesproken 1,5 graden te houden, want de wereldwijde uitstoot moet over tien jaar écht gehalveerd zijn. Als die kentering uitblijft, zal klimaatverandering straks wereldwijd enorme economische onverzekerbare schade veroorzaken. De vorige diepe recessie was het gevolg van de kredietcrisis van 2008. Een jaar later faalde de klimaattop van Kopenha-

gen. Er werd doorgedaan met investeren in 'oude' sectoren, waardoor de CO₂-uitstoot zelfs versneld steeg. Maar er is in vergelijking met 2008 nu één belangrijk verschil: duurzame energie heeft inmiddels het hoogste rendement. Tien jaar geleden was duurzaam nog te duur. Nu zijn we voorbij het kantelpunt. Kijk naar de explosieve groei van bijvoorbeeld zonne-energie. Nu juist zijn steenkool, schaliegas en teerzandolie financieel gezien niet meer rendabel.

Op 12 maart 2020 wordt vrijwel geruisloos de maximumsnelheid op de snelweg verlaagd naar 100 kilometer per uur omdat dit de uitstoot van stikstof zou verlagen. Vrijwel geruisloos, omdat op die dag de persconferentie van Mark Rutte plaats vond die de start inluidde van de intelligente *lockdown*.

Begin juni komt Remkes met zijn eindrapport. Daaruit blijkt dat het kabinet serieus werk moet maken van natuurherstel. De doelen moeten geen vrijblijvend streven zijn, maar wettelijk worden vastgelegd. De overheid moet overgaan tot het nemen van maatregelen. Het stikstofprobleem laat zich niet in de vergetelheid jagen door een coronacrisis.

Allemaal mooie woorden, maar de werkelijkheid is anders. De klimaatop die eind dit jaar zou plaatsvinden in Glasgow is voor onbepaalde tijd uitgesteld. Het kabinet negeert het *Urgenda*-vonnis. De CO₂-heffing wordt op de lange baan geschoven. De Europese autofabrikanten proberen onder de aan hen gestelde klimaateisen uit te komen. De Europese Commissie komt weliswaar met haar *Green Deal*, maar wanneer dit officieel beleid gaat worden is onduidelijk.

Grootschalig herstel van Europese bossen, veengebieden, graslanden en *wetlands* kan een cruciale bijdrage leveren aan het aanpakken van de ecologische en klimaatcrisis, want deze gebieden kunnen veel CO₂ opslaan en de nadelige gevolgen van de opwarming van de Aarde, zoals erosie en overstromingen, beperken. Volksgezondheid hangt direct samen met de gezondheid van de Aarde! Misschien zijn de mensen gemiddeld genomen in de afgelopen 50 jaar rijker geworden; ze hebben minder honger en zijn gezonder dan ooit, maar als het klimaat opwarmt en vele soorten planten en dieren uitsterven, zijn we onder de streep ons eigen graf aan het graven.

8. Miljarden voor KLM?

Tien jaar geleden was zonne-energie nog een dure stroombron. Nu is het dankzij investeringen de goedkoopste. Om moeilijke sectoren als de staalindustrie en luchtvaart duurzaam te maken, zijn enorme investeringen nodig. Investeringen die nooit vanuit de bedrijven zelf gaan komen. Grootschalige toepassingen van waterstof kunnen rendabel worden als er flink in wordt geïnvesteerd en dat moet vanuit nationale overheden komen. Maar de ontwikkeling van waterstof als schone energiebron staat nog in de kinderschoenen en het moment dat het praktisch kan worden toegepast als hét alternatief voor olie/gas/benzine zal pas over dertig jaar tot een halve eeuw zijn. We moeten nu beslissingen nemen, maatregelen nemen,

want *never waste a good crisis*. Dus: géén staatssteun meer geven aan steenkoolbedrijven.

Maar ... ons niet verzetten tegen staatssteun 'onder voorwaarden' aan vliegmaatschappijen (i.c. de KLM), want we willen toch niet dat de eigen luchtvaartmaatschappij omvalt en daarna een concurrent (waarop je totaal geen enkele invloed meer hebt) het dan ontstane gat vult. Het is beter om met een grote zak geld, gekoppeld aan meer invloed, de eigen vliegmaatschappij dwingen te verduurzamen.

In juni en juli 2020 vinden er zware gesprekken met KLM-Air France plaats over hoe de staatssteun eruit gaat zien en welke voorwaarden daaraan verbonden worden. Ook de (slecht gevallen) bonus aan de Canadese topman Ben Smith wordt tijdens die gesprekken aangekaart. De zwaar onder de coronacrisis lijdende KLM komt in juli met een ontslagronde.

Verder moeten we in Europa investeren in een netwerk van hogesnelheidstreinen. Dat is van groot maatschappelijk belang. We moeten van zeggenschap verzekerd zijn als we aan bedrijven steun verlenen én ons ervan verzekeren dat we iets concreets kunnen terugverwachten van die bedrijven in de vorm van vergaande verduurzaming.

9. Moeten we blijven reizen?

Waren er wereldwijd in 1950 nog slechts 25 miljoen internationale toeristen, in 2019 waren dat er 1,8 miljard, aldus de Wereld Toerisme Organisatie van de VN (UNWTO). Of, anders gezegd, een zesde van de wereldbevolking bracht in 2019 als toerist een bezoek aan een ander land. Een flinke groei in bijna 70 jaar, en de verklaring daarvoor is simpel. Het gemiddeld inkomen is in dat tijdvak flink gestegen (1), naarmate de gelijkheid in de wereld toeneemt, neemt ook de duur en het aantal vakanties toe (2), we hebben steeds betere vervoerssystemen gekregen waardoor bijna iedere uithoek van de wereld bereikbaar is geworden (3) en de moderne massamedia hebben niet nagelaten de belangstelling voor talloze fenomenen te wekken (4). En, het argument van 'de burens hebben die bijzondere kerken in Ethiopië bezocht' – en daar kan je toch niet bij achterblijven – dus hebben we een reis gemaakt naar de laatste nog echt in het stenen tijdperk levende koppensnellende inboorlingen op Nieuw-Guinea gemaakt' (5). Tja, je moet de burens toch een keer de loef afsteken!

Iedereen kent de taferelen van de busladingen Chinezen en Japanners die door een gids (te herkennen aan het vlaggetje) door het pittoreske Giethoorn of door het eveneens pittoreske Wallengebied worden gejaagd (... om later thuis op de vele foto's te zien wat ze hadden moeten zien). Of de grote cruiseschepen die in Venetië aanmeren en zo het historisch gezicht op de lagunestad grondig verpesten, terwijl er op het *San Marcoplazo* door de toeristen geen doorkomen meer aan is. Overduidelijk: het toenemend en voortdurend groeiend toerisme is een onbeheersbaar monster geworden!!

En toen toen sloeg het Covid-19 toe. Van de ene op de andere dag hadden de Venetianen, Romeinen, Amsterdammers, Madrilenen en Atheners hun steden voor zichzelf, alhoewel door de *lockdown* waagden zij zich ook niet meer op straat!

Twee maanden later: wanneer je iemand uit de toeristenbranche aan het woord laat krijg je te horen dat ze verlangend uitkijken naar het moment waarop de immer filmende, fotograferende en telefonerende horde toeristen weer het stadscentrum bevolken. Want die drommen toeristen staan voor vele klinkende muntjes. Echter, de echte jaarrond bewoners van de binnensteden weten nu ook hoe hun stad op een zonnige lentedag kan klinken, zonder het irritante geratel van de rolkoffertjes van de *Airbnb* toeristen. Het massale toerisme is daarmee het zichtbaarste gevolg van de globalisering. Dat *Airbnb* leek aanvankelijk zo'n vriendelijk initiatief – helemaal passend in deze tijd – voor hen die ook iets 'van de wereld willen zien'. Maar het is verworden tot een keihard commercieel en crimineel systeem met als bedrijfsbeleid het massaal ontwijken van de lokale regels en belastingen!

Hoe langer de *lockdown* duurt, hoe groter het reisverlangen zal worden. Want als het weer kan dan gaan we als beloning onze droomreis maken. Niet beseffend dat die reis een enorme invloed heeft op ons milieu, onze ecologische voetafdruk. De uitwassen van het massatoerisme liggen terecht onder vuur. Reizen is te goedkoop geworden. *Airbnb* en de pakketaanbiedingen van de prijsvechters zijn niet meer houdbaar gezien de daardoor veroorzaakte milieu- en klimaatproblemen. We moeten terug naar de rust en bedachtzaamheid van de kleine reizen, de ontdekking van de schoonheid van het eigen land.

De bal ligt nu bij de overheid. Door de strakke regie bij de bestrijding van de crisis en de steunmaatregelen is het vertrouwen in de overheid nog nooit zo groot geweest. Die overheid moet nu doorpakken en (minstens op Europees niveau, zo niet op mondiaal niveau) duurzaamheids-eisen stellen aan alles wat met reizen te maken heeft. En besluiten dat over heel Europa zo spoedig mogelijk een netwerk van hogesnelheidstreinen wordt aangelegd (te vergelijken met Japan). Zodat we niet hoeven te vliegen naar Wenen, Nice, Berlijn of Barcelona maar in dezelfde tijd als een vliegreis duurt ook daar kunnen komen met de trein. Boven op de prijs voor een vliegticket moet een (fors) bedrag komen voor de aangerichte milieuschade. En ja, dan wordt vliegen weer een elitaire aangelegenheid.

10. Politieke gevolgen

Wat zijn de mondiale politieke gevolgen veroorzaakt door de uitbraak van deze pandemie?

Eerst enkele algemene opmerkingen, ontleent aan het artikel 'Wereldvrede is een illusie', verschenen in *New Scientist*, september 2019.

In het geval van te weinig voedsel en daardoor ontstane hongersnood, in een economische crisis of na een natuurramp gaan mensen of met elkaar op de vuist of slaan de handen ineen en proberen een oplossing te vinden.

Waarom gaat een groep of land in moeilijke omstandigheden over tot strijd of juist samenwerken is de vraag. Er is een basale reden voor een conflict ... dat is schaars-te. We hebben allemaal wel iets nodig, zoals voedsel, kleding, veiligheid, een dak boven het hoofd, status, een ideologie, energie, geld, enz. Bovendien willen de meeste mensen daarvan liever veel van en kijken met een schuin oog naar anderen of ze niet 'tekort' komen. De bron van een conflict is dan ook niet altijd echte schaars-te, maar relatieve schaarste. Als het constant vergelijken van 'wat de ander heeft en wat ik heb' tot conflicten leidt, is wereldvrede dan ooit mogelijk, want er zal toch altijd ongelijkheid en schaarste bestaan? Hoogleraar sociale psychologie en organisatiepsychologie Carsten de Dreu [1] is stellig in zijn antwoord. "In mensen zit een diepgewortelde wens om deel uit te maken van een groep. We zijn, net als andere primaten, een soort die in stammen leeft. Een groep kan maar een beperkte grootte hebben. Een groep van 400 mensen valt onvermijdelijk uiteen in kleinere groepen. Ook de wereldbevolking valt uiteen in talloze kleinere groepen. Omdat de wereld niet genoeg middelen heeft om iedereen te voorzien in alle behoeften en die ook nog eens schaars zijn, is het credo: 'mijn *tribe* eerst'. Door die combinatie, ons *tribel system* en de schaarste van alles op deze wereld, is wereldvrede een illusie".

Kunnen wij als weldenkende mensen boven die gedachte 'mijn *tribe* eerst' uitstijgen? Carsten de Dreu: "We hebben verschillende systemen bedacht om vrede te bewerkstelligen. We richten bijvoorbeeld een raad op die boven de tribes uitstijgt, die bepaalt hoe we met de schaarste omgaan. Denk aan de wijkraad, de gemeenteraad, of de Europese Unie of de Verenigde Naties. Terwijl we deze systemen opbouwen, zien we tegelijkertijd bewegingen waardoor deze systemen weer afbrokkelen. Dat zie je nu gebeuren: kijk naar Trumps wantrouwen jegens de VN, of in het geval van de EU de *Brexit*". Dus zo een samenwerkings-systeem kan niet standhouden? "Mensen stappen uit het systeem omdat ze uiteindelijk toch de eigen *tribe* eerst beter willen maken. (*America First!*) Als iedereen zo denkt klappt uiteindelijk het samenwerkend--systeem in elkaar. Zie de *Brexit*. Ze onderschatten echter wat hun geld dat naar de EU gaat uiteindelijk in eigen land oplevert, en het profijt dat zij hebben van de investeringen die andere landen doen. Mensen zijn best bereid om bijdragen te leveren waarvan de groep en op de lange termijn ook de individuen beter worden. Je wilt best wat opofferen, maar je wilt niet de enige zijn. Als Nederland klimaatmaatregelen neemt en andere landen niet, dan hou je daar snel mee op. We hebben er een hekel aan als we gestuurd worden door de overheid. We willen onze eigen keuzes maken. Die vrijheid heeft als keerzijde dat efficiënte oplossingen voor gezamenlijke problemen moeizaam of niet tot stand komen. Een alternatief is een daadkrachtig alleenheerser die wetten maakt waar iedereen zich aan moet houden. Rampen zorgen voor zo een daadkrachtig optreden. Denk aan de watersnoodramp van 1953. Kort daarna hebben we besloten de Deltawerken te realiseren. Feit is dat mensen daadkrachtiger zijn wanneer het gaat om het afwenden van duidelijk zichtbare bedreigingen dan wanneer er in de verre toekomst

kansen en gouden bergen glooien. Bij een aanval of een storm slaan we de handen ineen en gaan onze breinen gesynchroniseerd aan het werk om onze problemen op te lossen”, aldus Carsten de Dreu.

Laten we nu kijken naar de gevolgen van het rondwoeden van het Covid-19 virus voor de mondiale machtsverhoudingen.

De door Trump ontketende handelsoorlog met China was slechts het begin van een eindeloze reeks van beledigingen, bedreigingen, provocaties en scheldpartijen. Het einde van deze reeks botheden is nog lang niet in zicht. Het moge duidelijk zijn: de VS en China liggen op ramkoers! Niet zo verwonderlijk. Immers, een heersende grootmacht duldt geen opkomst van een concurrent. Rivaliteit tussen een heersende en opkomende grootmacht draait in de regel uit op oorlog. Met een uitzondering (die deze regel bevestigt): de Eerste Koude Oorlog (1947-1991), toen de wederzijdse gegarandeerde nucleaire vernietiging tussen de VS en de Sovjet-Unie een werkelijke oorlog voorkwam.

De echte ellende tussen de VS en China begon op 11 december 2001, toen China toetrad tot de Wereldhandelsorganisatie WTO. Washington juichte. China zou nu op den duur ook de westerse waarden als persvrijheid, het respecteren van mensenrechten en democratie importeren en implementeren. China zou op den duur een liberale democratie worden. Behandel de Chinezen vriendelijk, drijf er handel mee. Dat is de beste manier om *regime change* te krijgen in Beijing. Maar ook de Chinese leiders juichten op 11 december 2001. Want nu zou dankzij de export van goedkope producten China een economische grootmacht kunnen worden. En dat was nodig om de Chinese *grandeur* te herstellen. En inderdaad, die export steeg explosief en de westerlingen bleven maar geloven dat dat er iets zou gaan veranderen in China's politiek en bestuurlijk bestel. Xi Jinping bleek niet de hervormer. De westerse naïeve wensdenkers moeten nu toch wel de schellen van de ogen vallen. We zien een eenhoofdige dictatuur en bescheiden liberaliseringspogingen zijn in de afgelopen 20 jaar allemaal teruggedroefd. Het China van dictator Xi wenst geen bijwagentje van het westen te zijn, maar een wereldleider. En lanceert daarvoor in 2013 de Nieuwe Zijderoutes, officieel *Belt and Road Initiative* geheten.

Ondertussen laat China in de Zuid- en Oost-Chinese Zee met lucht- en marine-acties voortdurend zien wie daar de baas is, met als gevolg honderden 'bijna aanvaringen' met de VS-vloot. Een begin juli gesloten economisch-militair pact met Iran haalt de ayatollahs uit hun isolement en zet tegelijk de VS voor schut. China en westerse liberaal-democratische waarden, wie daar nog in gelooft is blind en mist ieder greintje intelligentie. Het toelaten van China op 11 december 2001 tot de WTO is een cruciale fout geweest, aldus Trump. Die de ene na de andere tariefmuur opwerpt om China op de knieën te krijgen. Op de achtergrond klinkt er al dreigend sabelgeklatter. Het offensief tegen Huawei en TikTok en het aanleggen van zwarte lijsten waarop Chinezen staan die een gevaar vormen voor de nationale veiligheid doet je afvragen of

dit ooit nog kan worden gladgestreken of dat we in de fuik lopen die eindigt in een militair treffen. Overigens lijkt in dit machtsspel Xi zijn hand te hebben overspeeld en nogal wat vijanden te hebben gemaakt: Canada, Australië, Zweden, Groot-Brittannië. Niet alleen door het domme optreden in Hongkong, maar ook door de genocide op de Oeigoeren. En dan is Taiwan nog een potentiële brandhaard. Het meest waarschijnlijke scenario voor de intense rivaliteit tussen China en Amerika is het uitbreken van een Koude Oorlog. Die waarschijnlijk al begonnen is. Met het gevaar dat een Koude Oorlog ineens heeel warm kan worden!

De mondiale verhoudingen zullen opnieuw geijkt worden in de nasleep van deze pandemie. De afgelopen driekwart eeuw bewoog de wereld voornamelijk op het ritme dat de VS aangaf. Maar de VS faalt totaal in de aanpak van het virus. Sommigen menen dat dit het einde van de hegemonie van de VS zal inluiden en dit het begin is van een nieuwe wereldorde. Echter, wordt het einde van Amerika niet te gemakkelijk aangekondigd?

Donald Trumps aanpak van Covid-19 lijkt op een politieke griezelfilm. We zien een angstige wereldleider op zoek naar een zondebok. Met juichende economische cijfers kan Trump de verkiezingen in november niet winnen en met zijn leiderschap in deze pandemie al helemaal niet. Als gevolg van zijn *America first*-politiek en het daaruit voortvloeiend handelsconflict met China is het een logisch gevolg dat China, waar de eerste Covid-19 uitbraak was, de zwarte piet krijgt toegespeeld. Eveneens logisch is dat de WHO, die volgens Trump zich door China wat op de mouw heeft laten spelden, wordt overladen met kritiek en dat Trump de financiële bijdrage aan de WHO stopzet én uit de WHO stapt is een logisch gevolg van zijn opvattingen. Kortom, een anti-China strategie is in de redenering van Trump logisch en gegeven de omstandigheden meer dan welkom. Evenals zijn *Obama-gate*-kreet heeft dit alles ten doel de aandacht van de kiezer af te wenden opdat zij zijn falend binnen- en buitenlands-leiderschap niet zien.

En China? Xi Jinping kiest voor de tegenaanval. Hij belooft de mondiale distributie van een Chinees vaccin, levert de halve wereld mondkapjes en handschoenen en gaat akkoord met een onderzoek (onder voorwaarden) naar het begin van de pandemie en hoe China de zaak heeft aangepakt. De vraag is nu of China nu ook een geslaagde greep kan doen naar het leiderschap van de wereld. China's groeiende mondiale invloed is in de afgelopen halve eeuw zorgvuldig opgebouwd door talloze projecten in ontwikkelingslanden op te zetten en veel verschillende zaken in het westen op te kopen. Maar in China bestaat geen democratie, Xi Jinping is de leider van een éénpartijstaat zonder persvrijheid en oppositie wordt niet getolereerd, terwijl de omgang van China met Tibet, Hongkong en de Oeigoeren zeer discutabel is. Het zou dan ook zeer onverstandig zijn onze afhankelijkheid van een land met normen en waarden die ver afstaan van de Europese te vergroten. De ontwikkelingen rond het coronavirus laten een voorproefje zien wat Chinees leiderschap in de wereld kan betekenen. Beijing schrijft de waarheid voor, ook al

is die in strijd met de werkelijkheid. Wie niet volgzzaam is kan rekenen op de zware hand. Zie de mondkapjesafpersing; China niet welgevallige landen worden bedreigd met een onmiddellijk handelsembargo op elk medisch product dat uit China moet komen. En nu pas realiseren we ons dat sommige onontbeerlijke medicijnen alleen nog maar in China worden geproduceerd.

Als een steeds meer naar binnen gekeerd Amerika zijn traditionele leiderschapsrol niet meer kan of wil dragen en de vrije wereld niet door China kan en wil worden geleid, zit er niets anders op dan dat gelijkgestemde democratische landen samenwerken en het voortouw oppakken om de kar te trekken. De Europese Unie, Japan, Australië, Nieuw-Zeeland, Canada en misschien nog enkele andere democratieën moeten nu de handen écht ineen slaan en gezamenlijk, gedeeld leiderschap tonen.

De spanningen tussen de VS en China lopen in de eerste helft van 2020 flink op door de Chinese inmenging in Hongkong en de ontwikkelingen rond het coronavirus. Veel beschouwingen gaan over de vraag of China of de VS na corona de wereld gaat leiden. Maar er is straks geen 'eindwinnaar' die de wereld gaat boetseren naar eigen inzicht. Wat we wel met zekerheid kunnen zeggen is dat door de coronacrisis de wereld weg beweegt van internationale samenwerking naar onderling wantrouwen. De vraag is eigenlijk niet wie straks de wereld gaat leiden, maar hoe de wereld zonder een leidende wereldmacht zich gaat organiseren. Deze pandemie is een mondiaal probleem, maar een mondiaal antwoord blijft uit. De WHO heeft aan alle kanten gefaald in deze (en Trump uit deze ongemakkelijke waarheid!) In plaats van het zenuwcentrum te zijn van een internationale respons is de WHO vervallen tot een podium voor politieke rivaliteit tussen de VS, China en enkele kleine spelers. In de nabije toekomst zal het met soortgelijke problemen (klimaat, voedsel, ontwikkelingshulp) ook zo gaan met de internationale organisaties op dat gebied. Deze crisis toont aan dat als het nijpt het dan ieder-voor-zich is.

In de afgelopen jaren was Amerikaans leiderschap mogelijk door de onderliggende economische en militaire macht en de wil van Amerika om die leider te zijn. Al deze drie zaken nemen al decennia af. Er zit nauwelijks nog een lijn in de buitenlandse politiek van de VS, per president wisselen de accenten sterk en de wil om de politieman van de wereld te spelen is sterk tanende. Trump brengt het helder onder woorden: *America first!* (... en de rest zoekt het maar uit ...)

De chef Amerika van de *Financial Times* Edward Luce drukte het als volgt uit: ' De VS zijn gezakt voor de beproeving van de eeuw'. Het gebrek aan coronatesten, het ontbreken van een landelijke strategie en een president die kwakzalverij adviseert toont aan hoe fragiel de systemen van de VS zijn. En dat terwijl in 2008 de *National Intelligence Council* al waarschuwde voor een pandemie die begint in dichtbevolkte gebieden met nauw contact tussen mens en dier! In *The Atlantic* wijst Annie Applebaum erop dat ... ' de rest van de wereld Trump aan het uitlachen is'.

Het is overigens opvallend hoe de huidige crisis lijkt op de bankencrisis van 2008. Toen schoten banken tekort, nu medische en politieke systemen. Toen kwam de redding van de FED, nu weer. Het is duidelijk dat Amerika geen land is met een centrale bank, maar een centrale bank met een land eromheen. Net als in 2008 is de FED de redder in nood door op grote schaal het dollarinfuus uit de kast te halen. In een weekend werd 2200 miljard geld 'bijgemaakt' dat kan worden verdeeld om de economie overeind te houden.

De cijfers tonen onverbiddelijk aan dat de VS faalt. En dan wordt het idee van het einde van de Amerikaanse hegemonie/wereldleiderschap enthousiast van stal gehaald. Dat einde is al vaker voorspeld en nooit gekomen en zal nu ook niet komen. Weliswaar trekt Trump zich terug uit allerlei internationale organisaties, vermindert de militaire aanwezigheid in het buitenland en maakt zich keer op keer belachelijk. Een volgende president kan zomaar geheel andere accenten leggen en de scene binnen een jaar wisselen. De dollar blijft, wie er ook president is, dominant dankzij de FED (en dat zal nog heel lang zo blijven). Nee, China streeft niet zomaar floep de VS voorbij.

Een wereld gericht op nationaal herstel betekent dat landen de schade aan inkomens, werk en productie proberen in te lopen. De coronacrisis toont aan de kwetsbaarheid van de mondiale aanleveringsketens en het risico van het uitbesteden van allerlei producten aan Azië (niet een gram paracetamol wordt in de EU geproduceerd!!). Vroeger was iedereen het erover eens dat economische integratie, de basis van de WTO (Wereld Handels Organisatie), een goede zaak is. Daar worden nu grote vraagtekens bij gezet. Alle landen hebben schade opgelopen en dat valt niet in te lopen met opgehoogde nationale grenzen, opgedroogd toerisme en een ingezakte vraag bij consumenten. Toonaangevende economen denken dat er minstens een decennium van economische stagnatie voor ons ligt waarin de belastingen omhoog gaan en voor noodzakelijke uitgaven, zoals voor het oplossen van het klimaatprobleem, hongerbestrijding, vluchtelingenproblemen enz., geen geld meer is en op de hele lange termijn worden geschoven. Hoofdzakelijk zal de bestrijding van de opwarming van de Aarde daar het meest onder lijden. Hoe de wereld er na corona uit ziet hangt af van welke landen zich het best en snelst herstellen.

[1]Hoogleraar aan de Universiteit Leiden, Amsterdam en Oxford, doet onderzoek naar creativiteit, samenwerking, besluitvorming en conflicten, ontving in 2018 de Spinozapremie en eveneens in 2018 de *ERC Advanced Grant*, de grootste persoonsgebonden Europese wetenschaps-subsidie.

11. Terug naar het oude normaal?

Een zegening is de coronacrisis niet, maar biedt wél kansen op politiek, economisch en financieel gebied. De richting die we vanaf nu moeten inslaan zal zeker niet worden aangegeven door politici, want we leven in een visieloze tijd met visieloze leiders.

Mark Rutte en kompanen (Wiebes, De Jong, Van Dissel, enz.) tonen zich uiterst bekwame managers van de crisis, maar van hen kan niet verwacht worden visionaire voorstellen over hoe de samenleving eruit moet zien na de coronacrisis.

Er is een groep die in deze crisis een kans ziet om de onderlinge solidariteit te benadrukken. Kijk naar hun slogans: "We doen dit samen. Veel sterkte allemaal. We houden afstand, maar zijn dichterbij elkaar dan anders". Deze reclamespotjes van (retail-)medewerkers van diverse pluimage die benadrukken dat ze voor ons in welke vorm dan ook klaar staan (supermarkten, verzekeraars, drogisten enz.) zijn totaal leeg en inhoudsloos. Die zogenaamde 'solidariteit' wordt ingegeven door het feit dat we elkaar nu niet als tegenstander moeten zien (boeren tegenover burgers, belastingbetalers tegenover de overheid), maar een gemeenschappelijke vijand hebben die ons welzijn bedreigt: het Covid-19 virus. Die zo geprezen onderlinge band zal straks subiet verdwenen zijn wanneer het rondwarend virus is uitgedoofd of wanneer we ons allemaal hebben laten vaccineren. En dan gaan we over tot de aloude orde van de dag door elkaar als vanouds behandelen, lees: elkaar weer als concurrent zien en elkaar naar het leven staan. Nee, van de zogenaamde 'solidariteits-predikers' moeten we het niet hebben, want zij willen met hun lege slogans slechts klanten trekken en geld verdienen.

Dan is er de groep van mensen die menen dat het allemaal wel losloopt (= de kortzichtige ondernemers die weer snel geld willen verdienen). Deze groep snijdt in hun redenering een bocht af door te beweren dat de door de *lockdown* veroorzaakte economische crisis rechtstreeks Rutte, Wiebes en Van Dissel is aan te rekenen ... en vergeten gemakshalve dat dit het gevolg is van een levensgevaarlijk, voor vooral voor ouderen dodelijk virus. Zij willen snel terug naar de oude situatie: geld verdienen. En natuurlijk gecompenseerd worden door de overheid voor het geleden verlies veroorzaakt door de *lockdown*. Want het is die vermaledijde overheid die hen schade heeft berokkend, dus moet die overheid dokken!

Voorbeeld? In dit land, waarin voetbal de belangrijkste bijzaak is, vraagt de KNVB 400 miljoen euro compensatie! De brutaliteit. Voor hoeveel miljoen keren zij aan salarissen uit? Geen seconde komt het bij de heren voetballers op om in ieder geval gedurende de crisis af te zien van de miljoenen salarissen en genoeg te nemen met een modaal salaris (waar miljoenen gezinnen het mee moeten doen). Lang bleven de heren voetbalbestuurders aarzelen of de nationale competitie moest worden gestopt (of toch uitgespeeld?) omwille van de inkomsten.

12. Minder, minder, minder

...

De crisis biedt ons allerlei kansen om het anders te doen, nieuwe wegen in te slaan.

1. Juist door deze crisis hebben we gezien **dat allerlei productieketens uitermate kwetsbaar zijn door de internationale vervlechting**. Te veel onderdelen komen uit te veel delen van de wereld en worden dwars over de wereld verslept. Een logistiek manager van *Apple* berekende ooit dat een *iPhone* met alle onderdelen daarin, zodra die in de winkel ligt, 2,5 keer rond de wereld heeft gereisd. Ander voorbeeld: de mondkapjes.

2. Bij het begin van de uitbraak beweert Jaap van Dissel (RIVM) dat het dragen van mond-neuskapjes geen enkele zin heeft, maar zegt niet daarbij dat Nederland totaal geen mond-neuskapjes in voorraad heeft. In de loop van juni zijn wél voldoende mondkapjes in voorraad en ineens moet nu wel iedereen in het openbaar vervoer een mond-neuskapje op, terwijl toch eerder werd beweerd dat ze niet hielpen? Het antwoord op die vraag is nu niet belangrijk. De mondkapjes-affaire toont aan dat we geen eigen 'maak-industrie' op dat gebied hebben en derhalve volledig afhankelijk zijn van China en India (waar door het coronavirus de productie was stil gelegd, evenals het transport). Hetzelfde voor medicijnen, waarvoor Nederland volkomen afhankelijk is geworden van de productie in China en India, omdat we in de afgelopen jaren alle medicijnproducenten die Nederland ooit bezat hebben 'uitverkocht', waarna ze werden gesloten.

3. Het moge duidelijk zijn dat we **afscheid moeten nemen van bepaalde manieren van denken en produceren**. Waarom hebben we in de bloemenkiosk het jaar rond rode rozen gekweekt uit Kenia, in de winter in Israël geproduceerde aardbeien in de schappen van de supermarkt of in bepaalde winkels grote hoeveelheden geproduceerde (nuttelose?) plastic dingen uit China? Omdat **de kosten van het** (sterk vervuilende) **vervoer te goedkoop zijn** (de kosten van de milieuvervuiling (=schade aan het wereldecosysteem) tijdens het transport worden niet doorgerekend in de prijs van de producten).

4. **Thuiswerken** zal leiden tot minder woon-werkverkeer, minder files en minder noodzaak nog meer asfalt te storten (waarmee de natuurgebieden blij zullen zijn).

5. Duidelijk zal ook zijn dat we **ons voedsel anders moeten produceren** met meer respect voor de natuur (planten en dieren): geen pesticiden meer spuiten; minder vlees produceren en consumeren en minder importeren; minder weggooien (=verbranden) en meer hergebruiken; minder en anders reizen en recreëren; enz.

6. Duidelijk zal ook zijn dat het streven naar steeds grotere eenheden in de **gezondheidszorg** (door sluiting van kleine ziekenhuizen) niet de oplossing is. In Duitsland is deze onzalige weg nimmer ingeslagen en dus had Duitsland wél voldoende IC-capaciteit (voor Nederlandse patiënten). Ofwel, alle bestaande (of al gesloten) ziekenhuizen moeten blijven (of heropend) en er moeten juist

nieuwe ziekenhuizen/poliklinieken/behandelcentra worden bijgebouwd.

7. Ook moeten we nadenken hoe we verder moeten omgaan met de **33 miljoen gezelschapsdieren** die we in Nederland erop na houden, omdat zij heel gemakkelijk allerlei voor de mens gevaarlijke ziekten kunnen overbrengen.

8. Bovenal moeten we eens serieus nadenken over **de mens zelf**. Met ongeveer 7,7 miljard is de mens een regelrechte plaag geworden op en voor deze Aarde. Alleen al in China zijn er 1,4 miljard die iedere dag willen eten en drinken en met z'n allen zorgen voor een geweldige vervuiling van deze planeet.

Tenslotte

Covid-19 is maar een van de vele problemen waar we nu mee te maken hebben. Klimaatverandering, de verontrostende snelle achteruitgang van de biodiversiteit, de overbevolking, de toenemende verstedelijking, het snel afnemen van de bronnen van goed en veilig drinkwater, ... alles grijpt in elkaar en is met elkaar verweven.

Zeker, Covid-19 ontwricht nu tijdelijk onze samenleving. Maar als het virus is bedwongen of uitgewoed (over een jaartje of drie, vier of misschien wel zeven jaar), nemen we dan ons oude leven, als tevoren, weer op?

Of gaan we minder vliegen, minder consumeren, minder eten en geen huizen meer bouwen in natuurgebieden?

Als mijn/uw kleinkinderen over een kwart eeuw vragen: "Wat hebben jullie gedaan met die duizenden miljarden, die ineens loskwamen tijdens die Coronapandemie, en die wij nu nog steeds met die extra coronabelasting aan het afbetalen zijn? ... is het waar dat jullie daarmee de productie en gebruik van fossiele brandstof hebben gestimuleerd en subsidie hebben gegeven om vervuilende vliegtuigen weer te laten vliegen?", moeten we dan met het schaamrood op de kaken bekennen dat we dit hebben gedaan?

Wat mensen onderscheidt van andere levende wezens is dat ze kunnen nadenken en keuzes kunnen maken. Kiezen we voor minder vliegen, minder vlees eten, minder suikers gebruiken, minder snel een nieuwe telefoon of auto aanschaffen, minder kinderen op de wereld zetten? Want als wij niet NU kiezen, kan het wel eens zo zijn dat we STRAKS niets meer te kiezen hebben en een virus voor ons bepaalt dat het afgelopen moet zijn met de plaag die de Aarde nu (over)bevolkt en maar doorgaat met die Aarde leeg te plunderen en te bevuilden!!

Wanneer het Covid-19 virus is ingedamd of uitgewoed moeten we de kans pakken om nieuwe wegen in te slaan, in plaats van krampachtig te volharden naar terugkeer van wat voorheen 'normaal' was.

We moeten streven naar een situatie waarin welzijn belangrijker is dan welvaart. Is het moeilijk om met minder als vroeger genoeg te nemen? Niet als we beseffen dat we deze Aarde niet eindeloos kunnen uitputten en leegroven en we daardoor onze kleinkinderen straks een gelukkig leven op deze Aarde onmogelijk maken!

Om over na te denken...

Nieuwe wijn past niet meer in oude zakken

Johanna Steijlen, lid van de WFBN

Zolang de mensheid bestaat weten we dat het onontkoombaar is dat er natuurrampen plaatsvinden zoals dat ook gebeurt op andere planeten in ons zonnestelsel. Daarnaast weten we ook dat wij op onze hoede moeten zijn voor rampen die de mensheid zelf veroorzaakt.

Nog niet zo lang geleden dacht men dat rampen de straf van God waren voor het falen van de mensheid; falen omdat we niet leefden naar Gods woord.

In de huidige wetenschap heeft men – min of meer – God van de troon gestoten en hem uit de "hemel verdreven", uitgaande van de arrogante overtuiging dat rampen met behulp van steeds verder ontwikkelde en geavanceerde technologieën te voorkomen zijn.

Maar hoe zit het dan met rampen die de mensheid zelf veroorzaakt en die nog steeds plaatsvinden met gruwelijke gevolgen (zie de catastrofe in Beiroet begin augustus van dit jaar). Het is bijna gênant om alweer te moeten aangeven dat we de Aarde, haar zeeën, rivieren, lucht en atmosfeer vervuilen. En ondanks - gelukkig groeiende - protesten gaat het maar door. De Aarde wordt nog steeds verder uitgeput. Geen aardgas meer? Dan gaan we over op schaliegas en pompen we de levende Aarde vol met schadelijke stoffen zonder na te denken waar de komende generaties mee worden opgezadeld. En dan de gigantische ontbossing door de vraag naar o.a. palmolie; houtkap voor biomassacentrales idem dito.

Daar komt bij dat er grote gebieden op Aarde zijn waar mensen zich niet menswaardig kunnen ontwikkelen omdat ze in armoede leven en langzamerhand aan het sterven zijn van de honger. Terwijl wij hier in de eerste

wereld concurreren via de vrijemarkteconomie naar een onvrije, menonwaardig corrupte samenleving die in de race naar nog meer andere landen uitbuit.

En dan te bedenken dat een nog grotere groep Aardbewoners – de dieren – gedwongen is zich op te offeren om aan de hebzucht en tradities van de mens tegemoet te komen. Miljoenen dieren lijden erbarmelijk, door de wijze waarop zij gehuisvest worden, de veetransporten, het onverdoofd ritueel slachten waar heel veel misgaat, waar luchtpijpen van schapen en geiten vaak worden doorgesneden als ze nog leven en dan stikken in hun eigen bloed, waar stierkalveren die in trommels met de kop eruit hangende de keel wordt doorgesneden, en vaak - heel vaak - terwijl die stakkers nog leven en de kop er nog aan bengelt, en waar bij de "gewone slacht" varkens regelmatig nog levend in kokend water terecht komen. Dit zijn nog maar enkele voorbeelden van mens- en dieronwaardige systemen en handelingen.

Al met al zijn we afgezakt naar een decadente "beschaving". Maar het is belangrijk om ons eveneens te realiseren dat mensen die onrechtmatige wetten en opdrachten uitvoeren in essentie niet slecht zijn. Zij voeren collectief de opdrachten uit. Ten eerste omdat zij gedreven worden door sociale druk en financiële noodzaak, en ten tweede omdat zij er nog niet aan toegekomen waren bewust hun eigen vrije Wil te ontwikkelen, hun geweten te laten spreken en persoonlijke verantwoordelijkheid te nemen. Vandaar dat rampen over het algemeen collectieve rampen zijn die grote delen van het leven op Aarde betreffen, hetgeen collectief karmisch lijden teweegbrengt.

Maar nu zitten we met covid-19

Uit meerdere geschriften - onafhankelijk van elkaar - is een opmerkelijke boodschap verschenen. Als toelichting op bovenstaande situatie wordt gezegd:

De mensheid is zelf verantwoordelijk voor veel problemen en er ontstaat veel leed omdat men tegen de universele wetten ingaat. Men denkt het beter te weten en dat is helaas de hoogmoed van de mens op Aarde. Alle problemen met kwalen, ziekten en de daarop pijnlijke dood hoeven niet te bestaan maar zijn in het leven geroepen door de mensheid zelf.

En, een geniale herinnering door de geschiedenis heen, door de mens levend gehouden – een onwrikbare wet:
Wat we zaaien, zullen we eens oogsten.

Wat op Aarde als rampen concreet plaatsvindt, ligt als patroon allang van tevoren klaar in het *Wereld-etherveld*. Zo hebben waarnemers het coronavirus al lang geleden waargenomen als zijnde een virusentiteit die muterende was tot het coronavirus waar wij nu mee te maken hebben. Zo werd in 2015 (1) al geschreven:

De essentie van dit virus is op dit moment bezig met een mutatie totdat zijn uiteindelijke vorm gereed is. Dit virus brengt wereldwijd een groot trauma teweeg dat de mensheid zal ervaren als zijnde: 'we kunnen het nu niet

oplossen maar hopelijk wel beseffen dat het roer om moet, want het zal veel lichamelijk, psychisch en materieel leed veroorzaken'. Het virus is nog bezig te groeien en het zal nog even duren voordat we ermee geconfronteerd worden - maar komen zal het! (Nu dus, in 2020). Bedenk tevens dat de mensheid de groei ervan zelf bespoedigt door het verkeerde denken en handelen waardoor de mutatie versneld zal worden.

Ook wordt gezegd - en al zolang door velen:

Moeder Aarde is ziek, uitgeput, haar biologische processen kunnen niet meer verder evolueren. Wat komen gaat, heeft de mensheid zelf in gang gezet en heeft niets met "gramschap" van God te maken.

Als Moeder Aarde is uitgeput zijn haar bewoners dat ook. Wat gebeurt er als een mens is uitgeput? Het immuunsysteem is verzwakt. Bacteriën, virussen hebben vrij spel in het fysiologisch systeem van de mens. Daarbij komen nog de vele andere beschavingsziekten die de mensheid teisteren.

Ondanks alles is er een lichtpunt in deze coronatijd - een unieke kans zowel voor de mens als individu als voor maatschappelijke en religieuze groepen.

Denk na, bezin je, word wakker, keer je af van te veel eigenbelang en deel je goede gaven en kwaliteiten met je naasten. Samen de wereld transformeren en de Aarde en onszelf genezen. Zie nu om je heen wat een kwaliteiten, inventiviteit, goede wil en liefdevolle zorg we inherent in ons meedragen.

Laten we ervoor gaan.

En, om over na te denken: hoe kunnen we alle goede gaven van de mensen samenbrengen en inpassen in een nieuwe, naar de tijdgeest gevormde, federalistische vrije structuur om zo een rechtvaardige wereldorde te creëren.

Stemmen van de leden van de WFBN

De redactie van *Eén Wereld* vroeg de WFBN-leden om hun gedachten kort op papier te zetten over hoe we "na corona" verder kunnen gaan met onze (wereld-)samenleving, en wat bijvoorbeeld het wereldfederalisme daaraan zou kunnen bijdragen. Zie hier de ontvangen bijdragen.

Edward Figeo, GEGIST BESTEK

Elk weldenkend mens koestert een droom want zonder dromen is het leven ondraaglijk. Deze periode van Corona-maatregelen die – oh, toeval – bij de eerste stralen van de lentezon het dagelijkse leven in één klap omgooiden (wat op zichzelf al een uiterst wonderlijke ervaring is), bracht veel mensen tot zelfinkeer, tot reflectie, niet alleen met betrekking tot zichzelf maar ook met betrekking tot de directe woon-, leef- en werkomgeving. Media berichten er dagelijks over. Ineens is er al lezend, wandelend, film-kijkend, weer tijd voor een dagdroom, voor het nadenken over verlangen naar omstandigheden die tot een optimale vorm van levensgeluk kunnen leiden. Kritiek op politiek en bestuur is niet van de lucht: het verborgen gewicht in de vergeten woorden van de flamboyante Belgische oud-premier Jean Luc Dehaene (1940-2014) "politiek leiderschap is niet doen wat mensen willen, maar mensen de weg wijzen" kreeg ineens betekenis. Op het wereldtoneel werd zichtbaar wie wel - naar deze woorden bemeten - leiderschap liet zien en wie niet. En ook op het nationale toneel. En zelfs op het toneel van de huiskamer. Corona dwingt tot denken over persoonlijk levensgeluk.

Onder deze omstandigheden is de stap naar het wereldfederalisme niet zo groot. Maar eerst nog dit. Rechtsfilosoof Andries Kinneging beschrijft in zijn jongste boek *De onzichtbare maat* hoe in Europa – bedoeld wordt op het pan-Europa van Ierland tot de Oeral en van de Lofoten tot en met Turkije - het Verlichtingsdenken en als reactie hierop de Romantiek de deugden van de Europese Traditie, wortelend in Plato en Socrates, hebben verdrongen, indrukwekkend verwoord door de volkomen ten onrechte verguisde cabaretier Freek de Jonge die in zijn Nieuwjaarsshow zowel de rol van adoptie-opa speelt als de rol van zijn adoptiekleinzoon, een eenzame Syrische puber die, gevlucht voor onbeschrijfelijk oorlogsgeweld, op school van alles hoort en dan zijn opa vraagt: "Wie was Socrates eigenlijk?" Waarna De Jonge een lesje 'Europese Traditie' ten beste geeft waar elk weldenkende mens kippenvel van krijgt. Begeerte en 'vergoddelijking' van het menszijn, culminerend in ongebreideld neoliberalisme, zijn leidend geworden. En plotseling zitten mensen wereldwijd thuis, opgesloten, *locked-down*, verbijsterd door de ramen van hun flatje naar buiten kijkend, zich afvragend, hoe verder en komt dit allemaal wel weer goed?

Goed komt het niet, in de zin van 'totaal herstel'. Nooit meer. Wat ervoor in de plaats komt, is niet te voorspellen. Hooguit is met behulp van 'gegist bestek', zoals dat vroeger in de zeilscheepvaart heette, met enige zekerheid te stellen dat de wereld – als het ware - zichzelf beter is gaan zien. Elke natie – aristocratisch, democratisch, theocratisch, dictatoriaal - weet nu zeker dat zij niet alleen

Foto: Manja van Kalken

op de wereld is en dat zelfs het kleinste denkbare micro-organisme dat permanent loerend zijn kansen afwacht, elke nationale vanzelfsprekende zekerheid binnen enkele uren ondersteboven kan gooien. Anders gezegd, het valt niet uit te sluiten dat het wereldfederalisme zich vanzelf ontwikkelt in een vorm die zich nu nog niet beschrijven laat.

(Edward Figeo is lid van de Raad van Adviseurs van de WFBN)

Frans Vermeulen, IMPULS TOT VERANDERING

Globalisering is niet iets van de laatste decennia. Het bestaat al duizenden jaren in de geesten en het gedrag van profetisch begaafde mensen. Er kan een eenvoudige test plaatsvinden om te weten te komen welke mensen zich de goede globalisering hadden eigen gemaakt.

Vraag ze: "Wat vond je van je eigen situatie vóórdat het coronavirus zijn intrede deed: was dat een doorgaans positieve of een doorgaans negatieve situatie?"

Mensen die zeggen: "Best positief eigenlijk" of een antwoord van gelijke strekking hebben van de crisis niets geleerd. Alleen mensen die zeggen: "Mijn situatie zag ik als iets dat niet voldeed aan de norm van rechtvaardigheid" of een antwoord van gelijke strekking snappen de les van de crisis.

Cruciaal is dus de visie op de "eigen situatie": individueel of saamhorig? In de bijdrage "Ideeën voor na de coronacrisis" wordt dit laatste – saamhorig – al meteen fout geïnterpreteerd met de term "collectivistisch" (of "collectief").

Maar saamhorigheid is geen kwestie van collectiviteit. Het is iets heel persoonlijks, dus individueel.

Ik geef zo maar even een voorbeeld.

In TROUW is momenteel een discussie gaande over een

couplet van een kerklied. De tekst is van Willem Barnard en gaat over de eindtijd. Het lied heet "Jeruzalem, mijn vaderstad", waarin "Jeruzalem" fungeert als een metafoor, symbool voor de pelgrimage van alle mensen van alle tijden en alle culturen. De dichter ziet in zijn verbeelding alle mensen samenkomen in de stad van vrede. Eén voor één komen de mensen de stadspoort binnen, een stralende lach op hun gezicht. Dat is een lange stoet – de Nijmeegse vierdaagse is er niets bij – en het lied heeft dan ook 21 (!) coupletten.

Maar wat lezen we nu in couplet 19?

"De negers met hun loftrumpet, de joden met hun ster, wie arm is, achteropgezet, de vromen van oudsher".

Ook deze mensen vinden hun gelukkige bestemming, aldus de dichter.

Over die tekst zijn met name veel protestanten de laatste tijd ontevreden: ze vinden die tekst niet meer kunnen. Het woord "negers" is discriminatoir, zeggen ze. En zo ook: "de joden met hun ster": dat zeg je vandaag de dag toch niet meer? Ook discriminatoir.

Ik neem het op voor de dichter. Ik vind couplet 19 juist helemaal niet "discriminatoir". Ik vind de tekst heel persoonlijk. Mensen die zich nu na *black lives matter* hieraan storen denken collectivistisch! Die denken: "Laten we nu eindelijk maar eens definitief voor de negers en de joden opkomen!" Of: "Het moet maar eens afgelopen zijn met dat geëtiketteer!"

Maar, leve lezer, dat is hier nu juist helemaal niet aan de hand. De dichter benadrukt de diversiteit van mensen en dat doet hij in alle coupletten van het lied. De loftrumpet van de neger is een ereteken en zo ook de Joodse ster. Weet je trouwens dat in 1944 een heel bataljon van 5000 jonge joodse mannen is opgericht, die werden ingezet om Duitsland de genadeslag toe te dienen? En wat droegen die soldaten pontificaal op hun gevechtstenu, denk je? Ja: de Jodenster! De Davidster!

Maar dat vinden de collectivisten van tegenwoordig dus helemaal fout. Dat had niet gemogen!

Je mag je niet onderscheiden: 'leve de grijze muis'.

Kort gezegd:

"Respecteer de menselijke persoon en accepteer de consequenties ervan!"

Moge dat na de coronacrisis waar worden.

(Frans Vermeulen is secretaris van de WFBN)

Jan Juffermans, TOCH ZEKER NIET TERUG NAAR "NORMAAL"!

Sinds we begin 2020 mondiaal geconfronteerd werden met Corona, zijn we allemaal teruggeworpen naar de kleine wereld om ons heen. Grenzen gingen dicht, reizen werd ontmoedigd en de anderhalvemetermaatregel zorgde letterlijk voor afstand nemen van vele mensen buiten ons eigen huishouden. Na een paar maanden kregen we wat lucht en in alle media barstte de discussie los over de tijd na Corona. Tamelijk voorbarig maar wel heel begrijpelijk. De grote vraag werd: wanneer gaan we weer terug naar normaal? Maar 'normaal' was al helemaal niet normaal. Dus werd links en rechts ook geopperd de crisis te benutten om juist nu noodzakelijke veranderingen door te voeren; *never waste a good crisis!* Daar is alle reden toe. Een paar daarvan wil ik hier vermelden, en

wellicht kunt u het rijtje verder aanvullen.

1. De lucht werd plotseling veel schoner, o.a. doordat er nauwelijks meer werd gevlogen en er was veel minder autoverkeer. Dat zou je graag zo willen houden, want alleen in Nederland sterven jaarlijks 11.000 mensen vervroegd door de smerige lucht. Wereldwijd gaat het volgens de WHO om 7 miljoen doden per jaar.

2. We gingen minder fossiele energie gebruiken. Goed om de klimaatontwrichting nog zoveel mogelijk af te remmen. Het klimaatprobleem kan veel en veel erger worden dan Corona, zeker als we voorbij de 1½ graad opwarming schieten. Dus zeker ook in dit geval a.u.b. niet terug naar 'normaal'. We moeten juist nog veel meer energie besparen om het leven op Aarde voor mensen mogelijk te houden.

3. We ontdekten dat de mondialisering uit de hand is gelopen. Door dichte grenzen stokten vele aanvoerlijnen voor *just in time*-leveringen uit diverse verre goedkope arbeid-landen. Dus tekorten en stilstaande fabrieken. Zo ontdekten we dat regionalisering eigenlijk veel slimmer is, met name voor noodzakelijke zaken als voedsel, energie en kleding. Zie het artikel over de 12 voordelen van regionalisering in het voorjaarsnummer 2020 van onze 'Eén Wereld'.

4. Thuis werken werd tot voor kort maar mondjesmaat toegestaan. Of niet handig gevonden. Nu bleek het dé oplossing om veel werk toch door te laten gaan. Door dit zoveel mogelijk vast te houden kunnen de files grotendeels verdwijnen en hoeft uitbreiding van het wegennet niet door te gaan.

5. Voor vergaderingen, verre stages en congressen werden altijd vele autoritten en vliegreizen gemaakt. Nu ontdekten we massaal de reeds bestaande technieken om op afstand te vergaderen en te besluiten. Velen maakten zo voor het eerst kennis met bijvoorbeeld Jitsi en Zoomen.

6. Doordat we zoveel mogelijk thuisbleven, werd er nauwelijks *gefunschopt*. Er was minder behoefte aan onnodige spullen. Ook werd wellicht minder overbodige kleding aangeschaft; men vond genoeg in eigen kast.

7. Uw punt.....

(Jan Juffermans is lid van de Raad van Adviseurs van de WFBN)

Wouter ter Heide, HOOPGEVENDE OPROEP

Op 19 mei riep premier Rutte 'kinderen en jongeren' op mee te denken over 'de tijd ná corona'. (<https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/video/video/5127746/speciale-boodschap-van-premier-rutte-voor-jongeren-ik-daag-jullie-uit>) Een uitdagende oproep die eigenlijk aan ons allemaal (van jong tot oud) is gericht. Want in feite komt Rutte's oproep neer op de vraag hoe(?) WIJ (in zijn algemeenheid gesproken) denken over de toekomst, het Post-Corona-Tijdperk. Een mondiale (toekomst-)vraag die veel verder reikt dan die over de beteugeling van het angstaanjagende coronavirus, hoe urgent die vraag momenteel ook is.

Voor het antwoord op de eerste vraag (de invulling van het Post-Corona-Tijdperk) kan zo langzamerhand gelukkig geen enkel misverstand meer bestaan, dankzij het alom onderschreven ideaal van 'nooit meer oorlog'. Wereldwijd wordt daar jaarlijks op indrukwekkende wijze aan gerefereerd tijdens de talrijke dodenherdenkingen, waar

de media uitgebreid bij stilstaan. Na 75 jaar maakt dit massale herdenken zo langzamerhand duidelijk waar de MONDIALE VREDESSCHOEN wringt, te weten: "Een fundamenteel gebrek aan politiek vertrouwen onderling". Niet alleen in Nederland en Europa, maar wereldwijd. Wantrouwen dat de creatie van (wereld-)vrede op voorhand uitsluit, alle goede bedoelingen ten spijt en los van het feit dat de hunkering er naar - wereldwijd - groter is dan ooit.

Het bijzondere van deze politieke patstelling is dat niemand - dus ook geen enkele politicus - iets te verwijten valt, omdat de schuldvraag van dat wantrouwen niet te traceren is. Deze ligt nu eenmaal niet op het partijpolitieke vlak van het eigen-gelijk, maar op een vlak dat het partijpolitieke te boven gaat, Het alomvattende vlak dat hoogleraar Kuitert zo treffend duidt in zijn overdenking "Alles is politiek, maar politiek is niet alles".

Nadenkend over dat ALLES komt volgens mij de invulling daarvan simpelweg neer op de creatie van een wereldbeleid dat draait om het algemeen belang: "De instandhouding van HET LEVEN door tijd en plaats heen". Het ultieme doel waar wij sinds mensenheugenis mee worstelen, maar waarmee we - in het belang van het algemeen - niet kunnen blijven(!) worstelen. En volgens mij hebben wij dat (eind-)punt bereikt, dankzij de globaliserende - naar mondiale eenheid verwijzende - tijd waarin wij leven..

Voor het bewijs daarvan zullen we alleen oog moeten krijgen voor de ondemocratische parlementaire (wie regeert dicteert) en monetaire (wie betaalt bepaalt) grondslag van het beleid. De duale beleidsgrondslag die weliswaar wereldwijd gangbaar is maar geen wenkend perspectief biedt op een vruchtbaar mondiaal eenheidsbeleid. Daarvoor zullen we wij ons massaal moeten richten op het doorbreken van ons bestel, door dit te spiegelen aan het UNIVERSELE ALGEMEEN BELANG, waar de mensenrechten model voor staan.

Voor een vruchtbaar resultaat van dat doorbreken en spiegelen zal één en ander uiteraard op wereldschaal zijn beslag moeten krijgen. Dat neemt niet weg dat met het maken van dat (wereld-)beslag ergens een begin gemaakt moet worden. Voor mijn gevoel leent ons Binnenhof zich daarvoor, hoe pretentius dat ook klinkt en hoe onrealistisch dat ook oogt. Maar volgens mij is het de schijn die hier bedriegt.

(Wouter ter Heide is lid van de WFBN)

Toon Vissers, WFBN 'NA CORONA'

WFBN is een beweging met een harde kern van idealisten die een buitenproportionele invloed blijft uitoefenen op het internationale debat met een interessante mengeling van ideële en praktische overwegingen. Bewonderenswaardig! Dit idealisme-cum-realpolitiek mag voortgezet worden na het corona-intermezzo. De wereld zal behoefte blijven houden aan idealisme en op dit terrein is er nog één wereld te winnen!

De volgende overwegingen zouden daarbij een rol kunnen spelen:

- Het opzetten van een verjongde, actieve kern, onder enthousiaste, professionele leiding, helemaal thuis in het beheer van digitale netwerken en sociale media. (eventueel bezoldigd)

- Actief netwerken met een brede scala aan organisaties, zoals studenten, civiele organisaties en regeringsinstellingen om de vormingsfunctie optimaal te laten functioneren. Speciale aandacht voor jongeren en studenten en voor instanties op voorkeursgebieden van mondiale democratie, internationaal rechtsorde, mensenrechten, vrede, ontwapening en duurzame ontwikkeling.

- Het systeem van de Verenigde Naties als referentiepunt blijven gebruiken, zowel om daar steun aan te verlenen als om te proberen een aantal dingen te verbeteren.

- Eén *flagship* medium, bij voorkeur website, waarop zowel hoogwaardige artikelen voor specialisten als educatief materiaal gepubliceerd kunnen worden. Het educatieve materiaal efficiënt te verspreiden door de diverse sociale media (*Facebook, Twitter, etc.*) onder WFBN-beheer.

- Eén jaarlijkse conferentie of seminar met, indien mogelijk, uitgebreide *media-coverage* over een speciaal onderwerp

- Deelname aan activiteiten van gelijkgerichte organisaties, eventueel vertegenwoordiging in hun bestuursorganen, onder meer met het doel gezamenlijk pressie uit te oefenen ten gunste van grotere democratische, supranationale samenwerking

- Deelname, waar mogelijk, aan de formulering en uitvoering van programma's en activiteiten van WFM-IGP en regelmatig contact met Europese Afdelingen van WFM.

(Toon Vissers, lid van de WFBN, gaf zijn gedachten over "na-corona" speciaal gericht op de WFBN. Inderdaad, ook wij, de WFBN, moeten dringend vernieuwen!)

Wat staat er nu eigenlijk echt in de Koran?

Rachid Benzine en Ismaël Saidi, Antwerpen, 2017.

Frans Vermeulen, secretaris van de WFBN, las het boek en geeft hieronder zijn commentaar.

Denk ik dat maar, als ik zeg dat de koran geen interesse weet op te wekken bij de meeste Nederlanders? Het verbaast me: het is namelijk al net zo opmerkelijk dat de meeste Nederlanders er zeker van zijn dat de koran niet aansluit bij de Nederlandse cultuur.

Je zou kunnen concluderen dat het dan juist verstandig is om de koran te gaan lezen.

Ja, maar dan stuit je toch op een probleem: hoe krijg je namelijk *toegang* tot de tekst?

Ik las op internet dat een Belgische auteur - een kritisch mens in de meest positieve zin van het woord - zichzelf de plicht had opgelegd om zowel de hele bijbel als de koran van voren tot achteren te lezen. Zijn eindconclusie: "Slechte lectuur: een god die het gebruik van geweld niet alleen toestaat, maar zelfs eist: gevaarlijke fundamentalistische rimram."

Ik heb hem in een mailtje gefeliciteerd met zijn uithoudingsvermogen en geschreven dat ik hem deze prestatie niet nadoe. Maar in datzelfde mailtje heb ik hem ook gecondoleerd: "Kostbare tijdsinvestering voor u, helaas zonder positief resultaat."

Ik besteed zelf veel tijd aan het lezen van beide geschriften, maar altijd binnen het raam van een leerhuis, waarin gekwalificeerde docenten in dialoog gaan met studenten. Sinds mijn master theologie en religiewetenschappen gebeurt dat op postacademisch niveau. Het is onmogelijk om in je uppie de bijbel of de koran te lezen. Je zit namelijk opgescheept met je eigen verstaanshorizon.

In de westerse context zijn we in een situatie beland waarin we de uitleg van tora, bergrede en koran[1] alleen kunnen toevertrouwen aan vakmensen. Dat betekent ook consequent dat een wetenschapper als Rachid Benzine diep moet afdalen naar het niveau van de lezer om ook maar iets zinnigs over het voetlicht te krijgen. Genoemde teksten liggen bij de meeste mensen niet binnen, maar *buiten* hun vermogen om ze te kunnen interpreteren. Het

is dus al verstandig om ze *niet* te lezen. Maar waarom zou je jezelf tekortdoen? Door er studie van te maken kom je op het spoor van je eigen nog nooit tot dusver doorgrondde realiteit. Je breekt uit je zelfgeproduceerde cocon. Typisch voor de onmacht om die teksten te verstaan is de reactie: "Ho, wacht eens even: moet ik alles wat ik van waarde vind loslaten om jouw verhaal te aanhoren, waarin je iets wat door en door fout is - en ook altijd fout zal blijven - goed gaat zitten praten? Dat gaat niet gebeuren!" Dit vooral naar aanleiding van de vele zogenaamde "geweldspassages" in bijbel en koran.

De weigering om perspectiefwisseling toe te laten en toe te passen is hét probleem van de postmoderne mens. Die vindt dat onnodig, immers: "alles is goed, ook de grootste onzin, zolang *jij* er maar eerlijk in gelooft en *ik* het van mijn kant bij het oud vuil mag zetten!" Relativisme noemen we dat. Cynisme ligt op de loer.

Ik was daarom blij verrast dat Rachid Benzine, islamoloog in Brussel, samen met de toneelschrijver Ismaël Saidi, een betrekkelijk dun en leesbaar boekje (150 blz.) heeft geschreven, waarin hij de lezer oproept zich te verplaatsen in de cultuur van het Arabisch schiereiland in de 7e eeuw van onze jaartelling: een in onze ogen "onmogelijke context". Maar ze heeft echt bestaan: een *confederale* stammencultuur *zonder* grondwet, *zonder* bestuur, *zonder* machtsvorming, *zonder* een juridisch apparaat[2]. We spreken dan over een context die geheel bestond uit het *gesproken* woord. Een samenleving waarin vrijwel iedereen analfabeet was. Toch is er toen een literaire tekst ontstaan die in slechts honderd jaar, van ca. 700 tot 800, de hele toenmalige cultuur onderuithaalde, van Spanje en Noord-Afrika tot de Indus in India! En niet met geweld, zoals sommigen denken. De islam - die al geruime tijd vóór de komst van de koran bestond - was in korte tijd hét wereldmaatschappijmodel. Op menige plaats werd het een duizendjarig rijk, met name in het Midden-Oosten, met een rijke cultuur aan kunst, wetenschap, welzijn en solidariteit. De islam bleek een geslaagd maatschappijmodel. Het kon met gemak het christelijk model in Europa in de schaduw stellen. Je kunt dus zeggen dat het verschijnen van de koran in de wereld samenviel met de *alfabetisering van de Arabische wereld*, een culturele manifestatie van wereldformaat. Ook nu nog leren sommige jonge moslims lezen aan de hand van de koran, omdat ze beseffen dat hun hele bestaan ermee gemoeid is.

Toch kwam er later een kink in de kabel, een proces waar eerder de joodse en christelijke geschriften ook mee te maken kregen: ze verdwenen naar de culturele *periferie*. Mensen gaan wennen aan luxe en verliezen het zicht op datgene waar het in het leven op aankomt, zoals Holland bijvoorbeeld in de 18e eeuw in een jan-salie-geest terecht kwam: het resultaat van de "gouden" 17e eeuw. Opkomst, glorie en ondergang: het lijkt onontkoombaar in elke cultuur.

Terug dus naar de situatie in Arabië, 7e eeuw. Elke stam bezat slechts twee economische structurelementen:

mensen (arbeidskrachten) en kamelen (vervoer, handelsroutes). Er was geen grondeigendom en ook de waterputten langs de geëffende woestijnwegen waren gemeenschappelijk in gebruik. Deze *commons* waren nodig in die barre woestijnsituatie met zijn onverdraaglijke hitte overdag en bittere kou 's nachts. Het Arabisch schiereiland was dus van niemand. De bevolkingsdichtheid was nog het grootst in het westen van het schiereiland. Elke stam was onderverdeeld in een aantal clans. Het was volslagen onmogelijk om te leven buiten een *clan* om. De sociale contrôle werkte feilloos: je kon uit de clan worden verstoten als je je woord brak. Een gegeven woord was dus heilig binnen de clan, maar ook tussen de verschillende stammen die met elkaar *allianties* sloten. Alles draaide in die tijd om *allianties*, om zijn of niet-zijn. Kortom: een *confederatief* samenlevingsverband, waarin de oudsten van de stam het voor het zeggen hadden. Altijd mannen, vrouwen waren de 'tweede' sekse. Daarnaast waren er slaven: mensen die om de een of andere reden hun clanverwantschap waren kwijtgeraakt en dus helemaal onderaan de maatschappelijke ladder bungelden. Zij waren aangewezen op liefdadigheid en stelden zich beschikbaar voor het uitvoeren van het meer moeizame werk, een overlevingsstrategie: onvrij dus. Des te opmerkelijker was het vrije woord binnen de clan, ook in de richting van de oudsten. Maar het plegen van verraad door je woord te breken en het met een andere stam aan te leggen betekende in die context onmiddellijk een probleem. Een stam die ontrouw was aan het eenmaal gegeven woord (het verbreken van de alliantie): dat betekende oorlog. De stam die was benadeeld werd namelijk meteen in zijn bestaan bedreigd en kon niets anders doen dan de verrader straffen, maar alleen nadat die de kans kreeg om zijn fout te erkennen en de band te herstellen. Dat gebeurde door een stevig gesprek met de oudsten van de stammen en als het lukte werd de vrede gewaarborgd en de alliantie extra verstevigd, bijvoorbeeld door het uitwisselen van geschenken en van huwbare vrouwen. Liepen de gesprekken op niets uit, dan werd de kwestie met geweld bezegeld. *De alliantie bleef echter gelden* in die zin dat beide partijen probeerden zo weinig mogelijk slachtoffers te maken en met name oude mensen, vrouwen en kinderen te sparen.

Er was dus geen geschreven grondwet. Maar wel een *ongeschreven* constitutie: een gesloten systeem van culturele vanzelfsprekendheden. Deze mensen associeerden iets nieuws met: "vreemd, niet goed, verkeerd, fout." Vandaar het bestaan van het confederale, uiteraard zonder dat die mensen die term hanteerden.

Ik maak nu een gedachtesprong: **eigenlijk was een confederatie in die context een federatie en een betere dan wanneer alles op papier gezet zou zijn.** Lees deze laatste zin tien keer en pas het dan even toe op onze veelgeroemde Universele Verklaring van de Rechten van de Mens 1948. Een moslim leest daar *wantrouwen* in, want het is *maar* een *geschreven* woord en dus stelt het niet veel voor. Hij leeft met het adagium: een man, een man, een woord, een woord. *Vertrouwen is heilig en veilig.* Voor ons westerlingen onbegrijpelijk, want wij wantrouwen precies het vertrouwen en achten

juist het woord op papier zo belangrijk, namelijk als "bewijsstuk". Het gegeven dat ik hier signaleer zal altijd binnen menselijke samenlevingen een rol blijven spelen en al helemaal in de gevoelige wereld van de moslims. Des te bijzonder is het ontstaan van de koran, waaruit blijkt dat het op schrift stellen van een 'goddelijke' boodschap, zo rond het jaar 700 van onze christelijke (!) jaartelling kennelijk toch als een gemis werd ervaren. De islam was toen toe aan haar volwassenwording. Het samenleven wordt in zo'n situatie geproblematiseerd en dat betekent vooruitgang. De naïviteit gaat verloren, maar van de andere kant komt er een mogelijkheid tot vernieuwing en verdieping. Het leven van een man, die leefde van 570 tot 632 en die (waarschijnlijk!) Mohamed heette, een weeskind, ontvankelijk van aard, voltrok zich op het juiste gevoelige moment. Hij kwam in 610 (het leven begint bij 40!) tot de overtuiging dat de *monolatrie* (iedere stam zijn eigen god) nadelig was voor het samenleven. Zonder die moeilijke woorden te kennen groeide hij zelf in korte tijd naar het idee van het *monotheïsme* (één god voor iedereen, universeel, waar en wanneer ook ter wereld). Binnen zijn clan in het plaatsje Mekka, toen weinig belangrijk, ging Mohamed steeds nadrukkelijker zijn 'openbaring' uiten. Aanvankelijk gesteund door een oom, maar toen die in 619 stierf, in hetzelfde jaar als Mohameds echtgenote, vielen twee steunpilaren weg. De oom die toen aan de top van de clan kwam te staan verzette zich tegen Mohamed en het liep uit op een regelrechte familieruzie. In 622 werd Mohamed uit de clan gestoten en vluchtte hij met enkele vertrouwelingen naar de toen grotere plaats Yathrib, later omwille van Mohamed Medina gedoopt. Hij werd als vluchteling opgevangen en wist zoveel vertrouwen te winnen dat hij al gauw meerdere allianties tot stand wist te brengen, onder meer ook met Joodse clans. Binnen dat stammenverband paste Mohamed goed op om niet voor de tweede keer zijn neus te stoten. Hij deed ook gewoon mee met de schermutelingen van de inwoners van Yathrib in hun gevechten met vijandige stammen en toen de Joodse clan ontrouw was aan de alliantie heeft hij meegevochten tegen die clan. Of hij het gevecht ook leidde is niet zeker. Wat wel zeker is, dat is dat hij gevechten, waar onder *razzia's* tegen vijandige bedoeïenen, niet kon bevelen. Het waren altijd de stamoudsten die het gezag uitoefenden en Mohamed hoorde daar nooit bij. Hij was en bleef een *outsider*. Op een zeker moment kon hij veilig terugkeren naar zijn geboorteplaats Mekka, omdat zijn idee van die 'ene god voor allen' schoorvoetend werd aanvaard. Hij was niet langer 'gekke henkie' met dat idee. Na zijn dood in 632, die toen nauwelijks als nieuws kon gelden, is hij een tijd in de vergetelheid geraakt, maar het 'zaad' van zijn boodschap sloeg aan en steeds meer mensen gingen zich zijn uitspraken herinneren, zonder daar de naam van Mohamed aan te verbinden. Je zou kunnen zeggen: 'het zat in de lucht': de Arabische stammen in de 7e eeuw hadden kennelijk behoefte aan deze nieuwe manier van denken en geloven. Ruim een eeuw na de dood van Mohamed werden zijn uitspraken verzameld in een geschrift, de koran, en weer wat later werd daar de naam van Mohamed aan verbonden. Zo belangrijk was kennelijk de boodschap toen en zo onbelangrijk de boodschapper!

Maar dat veranderde al in de 9e eeuw. Precies zoals in het christendom de naam van Jezus *later* bij de christelijke boodschap werd gevoegd, zo is ook pas *in een later stadium* de naam van de boodschapper bij de - reeds eeuwenlang bestaande - islam terechtgekomen.

Voor mijzelf is het duidelijk: zonder dat Mohamed het van zichzelf wist veranderde hij van een confederalist in een federalist, uiteraard *avant la lettre*. Het verschil is simpel: een confederalist gaat uit van *gemaakte afspraken* en die zijn 'heilig' binnen een geslaagde alliantie. Een federalist vertrouwt dat niet en vindt het ook niet realistisch. Daarom moet er een *geschreven akte* komen, een grondwet, ook wel constitutie genoemd, waarin staat welke de *contouren* zijn van een hechte, veilige en rechtvaardige gemeenschap. Toch blijft de vraag open welke van de twee het meest humaan (zeg: antropologisch verantwoord) is. De koran kun je zien als de grondwet van het menselijk samenleven, zoals die door Mohamed *op poëtische wijze* werd geformuleerd. Daarom is de koran ook het meest geëigende geschrift om de boodschapper te leren kennen. Koran en boodschapper zijn één. Maar de vraag blijft natuurlijk consequent hangen of de mensheid in de toekomst zich iets zal aantrekken van een *geschreven* grondwet. Als de mensheid zich ontwikkelt tot een ware humane samenleving, dan zijn geschreven regels, ergo tora, evangelie, koran niet meer nodig. We kunnen dan weer 'gewoon' vertrouwen op het *gesproken* woord. Maar zolang dat niet het geval is, zijn we aangewezen op *geschreven* wetten, als doekjes voor het bloeden. Welnu: de islam heeft het *historisch bewijs* geleverd hoe dienstig een geschreven grondwet kan zijn om volken te verheffen naar een meer menselijke samenleving, zoals tora en evangelie dat ook doen. Maar of het daarbij moet blijven is de vraag. Uiteindelijk moet de boodschap van god landen in elke menselijke *ziel, hart en geest*. En nooit mag vergeten worden dat de tekst van de koran oorspronkelijk niet bedoeld was om *de mensheid* als geheel aan te spreken. Dat werd het later wél. *De tekst blijft alleen verstaanbaar, als we ze lezen binnen de context van het Arabisch schiereiland in de 7e eeuw en dan nog in het Arabisch van toen*. Extrapolaties zullen vrijwel altijd projecties blijken en dan liggen legio misverstanden op de loer, zoals blijkt uit de reacties van veel Europeanen anno 2020. Zij denken wijzer te zijn dan tora, evangelie en koran, omdat ze niet in de gaten hebben dat hun eigen verstaanswijze een *obstakel* is. Martin Heidegger noemde dat in de vorige eeuw *Seinsvergeessenheit*: denken dat je *vrij bent binnen* je eigen verstaanshorizon. Helaas is dat onmogelijk. Perspectiefwisseling is daarom je reddingsboei, tevens een pijnlijk proces.

[1] Tora, bergrede (Mt 5-7) en koran: hier opgevat als de *non-verbale* weergave van de condition humaine.

Dus even los gezien van de manier waarop ze in geschreven vormen gecommuniceerd werden en worden.

[2] Rachid Benzine en Ismaël Saidi, *Wat staat er nu eigenlijk echt in de koran?* Antwerpen 2017, p. 47: Het ging Mohamed "om zijn missie te vervullen, zijn stam van herkomst te verenigen in de alliantie met zijn goddelijke Heer en een confederatie van stammen op te richten."

Suriname

Jan Pronk, *Suriname. Van wingewest tot natiestaat*.

Volendam 2020, LM Publishers.

ISBN 978-94-6022-516-1, 560 pp, prijs € 29.50

Dit voorjaar verscheen het "Suriname--boek" van de hand van oud-minister Jan Pronk. Het boek is een openhartige terugblik, een vorm van verantwoording afleggen over de periode dat Jan Pronk als politicus in de Kamer zat en later als minister van Ontwikkelingssamenwerking bemoeienis had met het land Suriname en het proces naar onafhankelijkheid. Het boek is deels autobiografisch, gebaseerd op eigen aantekeningen. In het boek bespreekt hij twijfels, en vragen. Jan Pronk tracht uit te leggen hoe hij als minister in het onafhankelijkheidsproces van Suriname stond. Bij het opmaken van de balans constateert hij dat Suriname in 1975 niet klaar was om als zelfstandige democratie te functioneren na driehonderd jaar kolonie van Nederland te zijn geweest. Nederland had als een koloniale machthebber huisgehouden in het land. Alles werd gedurende dit koloniale verleden door Nederland bepaald, zoals de grenzen en de bevolkingsamenstelling (tot slaaf gemaakte Afrikanen, mensen uit India en Java werden er geïmporteerd, en de oorspronkelijke bevolking werd gedecimeerd).

Pronk stelt vast dat het de schuld van Nederland was dat er geen homogene samenleving in het land was. Tegelijkertijd geeft hij toe dat zijn kritiek als politicus op de Nederlandse overheid in de jaren '60 te ver ging. Hij kwam tot dit inzicht toen hij als minister van Ontwikkelingssamenwerking andere ontwikkelingsprocessen leerde kennen. Hij zag dat de rechtsstaat in Suriname toch beter was ontwikkeld dan in andere landen, bijvoorbeeld in Afrika. Zo was er in Suriname een vrije pers en een onafhankelijke vakbeweging. Eigenlijk hadden de vorige Nederlandse regeringen het beter gedaan dan hij destijds concludeerde. Als Suriname economisch niet klaar was, dan was dat natuurlijk wél het gevolg van de plundering door Nederland. Dit moest gecorrigeerd worden met herstelbetaling – een fors bedrag van 3,5 miljard gulden. Toen Suriname te kennen gaf een eigen leger te willen, was Pronk daar in eerste instantie op tegen met het argument een militaire staatsgreep te willen voorkomen. Maar hij ging alsnog overstag. Den Uyl ging al eerder om. Wel gaf Pronk aan dat hij dit niet uit ontwikkelingsgeld wilde betalen hetgeen uiteindelijk wel gebeurde. Het leger bleek een ramp voor het land getuige de staatsgreep van 1980 door Desi Bouterse. Pronk stelt de vraag wat de rol van Nederland bij de coup was, waarbij hij refereert aan een Nederlandse militaire missie en de rol van een Nederlandse kolonel. Hierover zijn nog steeds geen openbare stukken beschikbaar. Die komen pas in 2060 vrij. Pronk concludeert dat die geheime stukken nog heel wat zouden kunnen oprakelen.

Het is aan de Kamer om daar iets mee te doen.

Recensie 'De onzichtbare maat' van Andries Kinneging

Door Edward L. Figuee, lid van de Raad van Adviseurs van de WFBN

Andries Kinneging: *De onzichtbare maat – archeologie van goed en kwaad*. (Amsterdam, 2020, Prometheus)

IJdelheid met een gouden rand

Recensenten kunnen het zeer met elkaar oneens zijn, maar in hun bevindingen over het jongste boek van rechtsfilosoof van Andries Kinneging domineert de mening dat de auteur ongegeneerd uitbundig met zijn intellectuele kennis flaneert. Het zij zo. De lezer die soms persoonlijk op zijn kennisniveau wordt aangesproken, maar in staat is daar geen punt van te maken, en dus doorleest, beleeft wonderbaarlijke, 'verlichtende' uren met *De onzichtbare maat – archeologie van goed en kwaad*. Kinnegings intellectuele ijdelheid heeft een blinkende, gouden rand, voor burgers en politici.

Het hoofdthema van het boek is snel verteld. Kinneging analyseert meticuleus hoe de Europese Traditie - consequent met hoofdletters geschreven - die wortelt in de ideeënleer van Plato, in de deugdenleer van Aristoteles, in Augustinus' geschriften en in het *Summa Theologiae* van Thomas van Aquino, nagenoeg geheel verdrongen is door het Verlichtingsdenken en door de Romantiek. Met abjecte gevolgen. In de woorden van Kinneging: de rede, de ratio, uit de Verlichting en de ongeremde vergoddelijking van de mens uit de Romantiek hebben in onze tijd gaandeweg hun vertaling gevonden in ongebreideld neoliberal kapitalisme, in onbekommerd marktdenken, waarin op geen enkele wijze nog recht wordt gedaan aan datgene wat de mens ooit hielp bij het onderscheiden van goed en kwaad. Aloude normen en waarden zijn verschoven en zodanig veranderd dat wat eertijds 'kwaad' was, door het marktdenken is omgezet in ontembaar hedonistisch consumentisme waar een mens zich 'goed' bij behoort te voelen, terwijl ondertussen - kort door de bocht - de planeet kreunt en steunt, het klimaat alsmaar heftiger protesteert en de mensheid zich moet leren wapenen tegen virussen, die onschuldig ogen maar een afschrikwekkende agressiviteit in zich kunnen dragen. Kinneging refereert hierbij aan de aristotelische deugd: gematigdheid.

Wat het boek tot lastig lezen maakt is dat hij alles wat hij stelt en opschrijft, definieert. Waar dat om allerlei redenen niet goed mogelijk is, legt hij uit welke definitie hij preferereert en wat daarvan de consequenties zijn voor zijn betoog. Plato en Aristoteles als uitgangspunt nemen, leidt er bij Kinneging toe dat hij Griekse terminologieën gebruikt en die zelfs in het Grieks opschrijft, zodat elke niet-gymnasiast naarstig moet zoeken in het register Grieks, achter in het boek. Doorlezen is het devies, want de auteur legt de begrippen bijna altijd uit, al naargelang zijn verhaal dat vereist. En, warempel, op enig moment zal ook de klassiek niet geschoolde lezer voor zijn volhouden worden beloond, want de Griekse termen laten zich al lezende herkennen en zowaar begint het boek te 'leven'. Grieks en Latijn zijn geen dode talen, integendeel, want zij laten zien waar we vandaan komen.

Wie meebeweegt in deze gedachten, kan tot geen andere conclusie komen, dan dat Kinneging *im Grunde genommen* gelijk heeft. Sommigen verwijten hem echter met dit denken vooral het 'rechtse denken' te steunen. Dan is de vraag: wat is 'rechtse denken'? Is 'rechtse denken' het zich bewust worden van mogelijke dwaalwegen die de mens van vandaag ongemerkt is opgegaan? Kinneging besteedt hier terecht geen woord aan; dat is aan de lezer. Maar ontegenzeggelijk wordt duidelijk dat zijn zorgen die hij honderden pagina's lang zorgvuldig onderbouwt, hout snijden. Wie het tweedelige *magnum opus* van de historicus Hermann von der Dunk (1928-2018), *De verdwijnende hemel – over de cultuur van Europa in de 20ste eeuw* (2000) heeft gelezen, weet dat Kinneging niet de eerste is die uitlegt dat de Europese beschaving, die met pakweg 2500 jaar nog maar kort bestaat, langzaam maar zeker zal verdampen en verbleken, als hardnekkig wordt doorgegaan met het vrolijke en onbekommerde bewandelen van de wegen die Europa sinds de Renaissance is ingeslagen. Het is dansen op de vulkaan. Historicus en journalist Geert Mak doet in zijn laatste boek *Grote verwachtingen in Europa, 1999-2019* eigenlijk hetzelfde, al vliegt hij het onderwerp uit een andere richting aan.

Dit alles schamper afdoen met te zeggen dat het 'rechtse denken' is, is niet wijs. Bedoeld wordt misschien dat het traditionele nationale driestromenland van sociaaldemocratie, christendemocratie en liberalisme het er in dit vraagstuk grotelijks bij laat zitten. Kinneging laat dit aspect wijselijk ook liggen, want hij wilde geen politiek pamflet schrijven, maar tegelijk laat hij er geen misverstand over bestaan dat bij het aanbidden van het gouden kalf dat 'de ratio' heet, vet gevreten door het toegeven aan tomeloze begeerten en stekeblind geworden door ongeremde zelfverheerlijking, het zicht op de werkelijkheid vertroebeld is geraakt.

Internationaal privaatrecht wereldrechtelijk belicht

Otto Spijkers is hoogleraar internationaal recht aan het China Institute of Boundary and Ocean Studies (CIBOS) van Wuhan University, China.

Inleiding

Het is tijd dat een nieuwe dageraad van het wereldrecht doorbreekt op het werkterrein van het internationaal privaatrecht. Dat is althans wat ik hieronder zal betogen. Ik begin met een terugblik op de eerste dageraad van het wereldrecht in 1899, en kijk vervolgens hoopvol uit naar de nieuwe, in het jaar 2020.

Voordat we beginnen, is het wellicht nuttig kort iets te zeggen over wat internationaal privaatrecht nu precies behelst. Volgens de traditionele opvatting, bepalen de regels van het internationaal privaatrecht de toepasselijkheid van een bepaald nationaal recht in situaties waarin een keuze moet worden gemaakt tussen het recht van verschillende landen. Wanneer bijvoorbeeld een Nederlander een Belg aanrijdt tijdens een vakantie in Frankrijk, moet duidelijk worden volgens welk nationaal recht een schadeclaim moet worden afgehandeld. Het internationaal privaatrecht wijst dan de bevoegde nationale rechter aan, het toepasselijke nationale recht, en stelt regels omtrent de tenuitvoerlegging van buitenlandse vonnissen. Factoren die in het internationaal privaatrecht worden gebruikt om het toepasselijke nationale recht te bepalen, zijn onder meer partij-gerelateerde factoren - zoals nationaliteit of woonplaats - en/of handeling-gerelateerde factoren - zoals de plaats van uitvoering van een contract of de plaats waar de onrechtmatige daad zich voltrok. Staten sluiten verdragen waarin afspraken worden gemaakt over dit soort keuzes. Soms worden in dergelijke verdragen ook afspraken gemaakt om regels van nationaal privaatrecht te harmoniseren, en vooral op regionaal niveau - denk aan de Europese Unie - zijn deze afspraken zo gedetailleerd, dat de nationale rechter de internationale afspraken eigenlijk alleen maar hoeft te *copy-pasten* naar nationaal privaatrecht. Maar over het algemeen blijft het toch zo dat de inhoudelijke privaatrechtelijke regels op nationaal, en niet op internationaal niveau, worden gemaakt.

De meeste mensen vinden het waarschijnlijk heel normaal dat elk land zijn eigen nationaal privaatrecht kent. Toch is deze nationale verscheidenheid van vrij recente datum. Privaatrecht had vroeger een zekere eenvormigheid,

doordat Romeins recht en canoniek recht bijna overal gebruikt werden als opvulling van lokaal gewoonterecht. Omdat het lokale gewoonterecht vroeger een zo centrale rol speelde, was er ook een zekere pluriformiteit van privaatrecht, met verschillende regels in verschillende dorpen, provincies, et cetera. Voltaire merkte ooit over het gewoonterechtelijke privaatrecht in zijn land - Frankrijk - op dat *un homme qui voyage dans ce pays change de loi presque autant de fois qu'il change de chevaux de poste*.

Onder invloed van de Franse filosoof Rousseau en zijn theorie over de *volonté générale*, kwam men pas in de 19e eeuw overall in Europa tot nationale uniformering van privaatrecht. Dat gebeurde door codificatie: de nationale wetgever schreef alle regels van privaatrecht in één keer op. Belangrijkste codificatie was in 1804 de Code Napoleon. Doel van deze codificatie was om met privaatrecht bij te dragen aan *nation building*, d.w.z. aan het versterken van de band tussen regering en het volk. De nationalisering van privaatrecht had dus duidelijk een politiek doel.

Pas recentelijk wordt het verschil in privaatrecht tussen staten gezien als belemmering van de internationale en open handel. En dus wordt gepoogd het privaatrecht te uniformeren. Mondiale uniformering heeft daarmee een instrumenteel, praktisch of economisch doel, en geen politiek doel, zoals de nationale uniformering destijds. Daarom wordt mondiale uniformering van privaatrecht alleen nagestreefd op die gebieden waar het echt nodig is, met name de koopovereenkomst etc. Deze mondiale uniformering wordt nagestreefd, niet door een centrale wereldwetgever - want die bestaat (nog) niet -, maar door onderlinge afspraken tussen staten waarin men elkaar belooft om het eigen nationaal privaatrecht op elkaar af te stemmen. Mondiale uniformering van privaatrecht zou natuurlijk ook om politieke redenen kunnen worden nagestreefd, zoals Molengraaff al in 1899 betoogde, d.w.z. om het ontstaan van één wereldmaatschappij te bespoedigen (zie hieronder). Dit zou men de wereldrechtelijke benadering van het internationaal privaatrecht kunnen noemen.

Deze opinie beperkt zich tot een bespreking van een wereldrechtelijke benadering van het internationaal privaatrecht. Met andere woorden, het gebruik van de term wereldrecht in het internationaal publiekrecht wordt niet behandeld. Daarvoor verwijs ik graag naar de speciale aflevering over wereldrecht van het Nederlands juristenblad uit 2010. Vooral in de eerste helft van de twintigste eeuw werd de term voor beide rechtsgebieden gebruikt - zie ook het proefschrift dat Gerrit Jan Willem Steenhoff aan de Universiteit Utrecht verdedigde in 1994, getiteld *De Wetenschap van het Internationaal Privaatrecht in Nederland tussen 1862 en 1962: Een Internationalistische Perspectief*, en het artikel van Corjo Jansen, *Nederlandse juristen en het streven naar wereldrecht en wereldvrede in de eerste helft van de twintigste eeuw*, in 2005 gepubliceerd in tijdschrift Pro Memorie. Het wereldrecht had

tot doel mondiale harmonisering van het privaatrecht (internationaal privaatrecht als wereldrecht), én wereldvrede te bewerkstelligen door middel van oorlogsrecht, geschilbeslechting, en een mondiaal verbod op interstatelijk geweld (internationaal publiekrecht als wereldrecht).

De eerste dageraad van het wereldrecht

Wat bedoelen we nu precies met een wereldrechtelijke benadering van het internationaal privaatrecht? In 1899 publiceerde de Utrechtse hoogleraar Willem Molengraaff een artikel getiteld *De dageraad van het wereldrecht* in tijdschrift *De Gids*. Dit wereldrecht bestond uit een verzameling verdragen, gesloten om het burgerlijk recht uit verschillende staten te harmoniseren. De wording van wereldrecht was volgens Molengraaff een natuurlijk en noodzakelijk gevolg van de drang tot mondiale samenwerking, en van het besef, dat alle staten deel uitmaakten van één wereldmaatschappij, en gezamenlijk verantwoordelijk waren voor effectieve en eenvormige rechtshandhaving in die ene wereldmaatschappij. In de woorden van Molengraaff zelf:

‘[H]et toenemende verkeer, de toenemende beschaving, de toenemende gemeenschap van belangen hebben langzamerhand het besef ontwikkeld, dat de menscheit niet bestaat uit eene verzameling van evenveel afzonderlijke en op zich zelf staande maatschappijen of rechtsgemeenschappen als er staten zijn, maar dat zij veeleer ééne maatschappij, ééne rechtsgemeenschap vormt, al mogen dan ook wetgeving en rechtspraak plaatselijk verschillend zijn, al moge de wereld ten behoeve van een geregeld bestuur in staten zijn verdeeld, evenals ieder staat in provinciën en districten. [...] Dit bewustzijn wordt steeds sterker en uit zich in de sfeer van het recht op verschillende wijze. Aan dit veldwinnende gevoel van de éénheid van het menscheit is het te danken, dat er een wereldrecht in wording is, ook op het gebied van het burgerlijk recht.’

Echter, zo ging Molengraaff verder, er waren ook tegenkrachten, die deze wording van wereldrecht frustreerden, waaronder het nationaliteitsgevoel en het soevereiniteitsbeginsel. Dit is hoe Molengraaff het zelf verwoordde:

‘[H]et nationaliteitsgevoel en het soevereiniteitsbeginsel, het onafhankelijkheidsbegrip en het verschil in rechtsopvattingen zijn even vele scheidende krachten, die den drang tot samenwerking wederstreven, het besef, dat alle staten deel uitmaken van één wereldmaatschappij en gezamenlijk geroepen zijn tot de handhaving der justitie in die wereldmaatschappij, te verzwakken en tegen te houden.’

Dit alles klinkt vandaag de dag opvallend actueel, meer dan honderdtwintig jaar later. Toch kom je de term wereldrecht niet zo heel veel meer tegen in het internationaal privaatrecht.

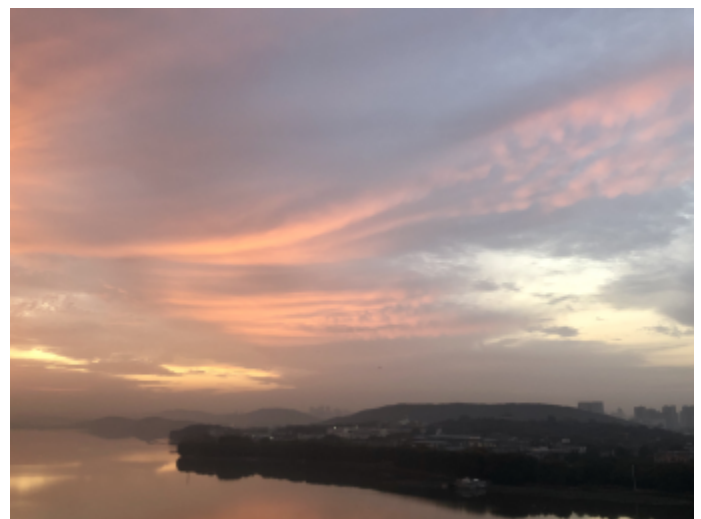
Destijds heeft het artikel van Molengraaff vele mensen geïnspireerd. Fritz Smit Kleine publiceerde in *De Tijdspiegel* van 1906 een artikel getiteld *De bouwmeesters van het wereldrecht*. Het artikel deed verslag van de eerste vier Haagse Conferenties voor Internationaal Privaat-

recht, die plaatsvonden respectievelijk in 1893, 1894, 1900, en 1904, en die alle vier tot doel hadden via internationale verdragen het burgerlijk recht van de verschillende staten met elkaar te harmoniseren. Smit Kleine beschouwde deze verdragen, die slechts gedeeltelijk aan de verwachtingen voldeden, als een voorzichtig begin van Molengraaff's wereldrecht.

Een zeker idealisme is typerend voor de wereldrechtelijke benadering van het internationaal privaatrecht. Datzelfde idealisme stond ook aan de basis van de gedachte dat de nationale rechter meer vrijheid moest krijgen om positief recht te interpreteren overeenkomstig wereldrechtelijke beginselen en waarden, om daarmee mondiale harmonisering van privaatrechtelijke regels te bevorderen. Dit geeft de rechter erg veel vrijheid, en dat kan ook nadelen hebben. Johannes Philippus Suijling voorzag dit gevaar: ‘In het ongebonden rechterlijke oordeel schuilt een gevaarlijke hoeveelheid subjectieve waardeering. Al zal niemand ontkennen, dat de staten tegenover de menscheit collectieve verplichtingen hebben, men kan toch twisten over de vraag, of uit de vervulling van die verplichtingen een wereldrecht tevoorschijn komt.’

Bovenstaand citaat komt uit een boekbespreking van Karl Neumeyer's *Die gemeinrechtliche Entwicklung des internationalen Privat- und Strafrechts bis Bartolus*, door Suijling, gepubliceerd in het *Rechtsgeleerd Magazijn* van 1917. Na deze waarschuwing voor al te veel rechterlijke vrijheid, volgde een nogal stereotypische omschrijving van de wereldrechtsgeleerde, als een idealist, die denkt dat hij vanuit zijn studeerkamer het geldend privaatrecht voor de gehele wereld mag vormgeven:

‘De schrijver opereert met een wereldrecht, dat buiten de staten om ontstaat [...] De auteur vertoef gaarne in een wereld van bespiegeling, hij gelooft in de kracht en in de heilzame werking van ideeën, die geen stoffelijke macht achter zich hebben. Hij begeert tot allen prijs de redelijkheid die hij zijn gansche leven gediend heeft, op de plaats der eere gezeteld te zien. De statenwetgevers haasten zich niet; dus plaatst hijzelf zijn gedachten op den troon; hij verklaart ze tot geldend wereldrecht.’

Nieuwe dageraad boven het oostelijk meer van Wuhan, China, foto genomen vroeg in de ochtend door Otto Spijkers, november 2019.

Maar zo gemakkelijk gaat dat niet, waarschuwde Suijling. Hij achtte het 'niet raadzaam de leer te verkondigen, dat regelen, onafhankelijk van de bron waaruit zij vloeien, als "recht" gezag kunnen hebben. De mensen behoren te weten, dat men ook in de wereld van het recht te vergeefs een luilekkerland zoekt.' Oftewel, de soevereine staat speelt nog altijd de eerste viool bij het tot stand brengen van het privaatrecht. Alle materiele bronnen van het internationaal privaatrecht – d.w.z. alle gesloten internationale verdragen – zijn in de kern eindproducten van procedures die de staten doorlopen om hun wilsovereenstemming tot uitdrukking te brengen. Op nationaal niveau is het maken van recht een taak van de wetgevende macht van de soevereine staat. Een rechter kan geen recht spreken en een rechtsgeleerde kan geen recht maken, zuiver en alleen op basis van mondiale waarden, dan wel ethische, humanistische of religieuze principes.

Een nieuwe dageraad van het wereldrecht

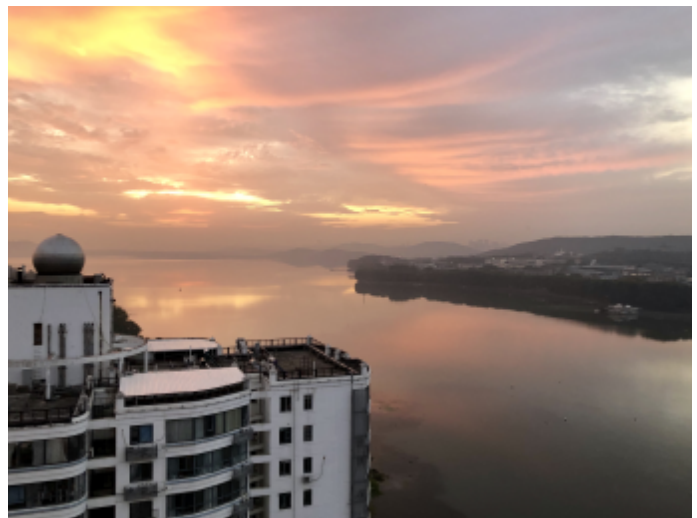
Wat ik wil betogen, is dat we de term 'wereldrecht' afstufen. Waarom is dat nodig? De uitbraak van het coronavirus heeft de spanning tussen staten flink verhoogd, of, om de woorden van Molengraaff uit 1899 te gebruiken: het nationaliteitsgevoel behoorlijk aangewakkerd. Vooraanstaande juristen en politicologen vanuit de hele wereld pleiten ervoor dat we, in de strijd tegen het coronavirus, en in de wederopbouw daarna, wereldwijde solidariteit verkiezen boven nationalistisch isolement. Zie bijvoorbeeld Yuval Noah Harari's *The world after coronavirus*, gepubliceerd in de Financial Times van 20 maart 2020. Vele mensen waarschuwen echter dat het de verkeerde kant op dreigt te gaan. Er wordt zelfs al gerept van een nieuwe 'koude oorlog' die aanstaande zou zijn. Zie bijvoorbeeld het artikel van James Kyngge, Katrina Manson en James Politi, *US and China: edging towards a new type of cold war?* in de Financial Times van 8 mei 2020.

Een wereldrechtelijke benadering van het internationaal privaatrecht is gebaseerd op het idee dat het harmoniseren van privaatrechtelijke regels niet alleen praktisch nut heeft, maar ook een politiek doel nastreeft: namelijk het aanwakkeren van gevoelens van mondiale solidariteit en eenheid. Daarom zou ik willen pleiten voor een nieuwe dageraad van het wereldrecht in het (post)coronatijdperk. Het gaat erom de mensen ervan te overtuigen een wereldrechtelijke bril op te zetten, wanneer men kijkt naar het internationaal privaatrecht.

Dat hoeft helemaal niet te leiden tot juridisch-technische innovaties en verandering. Uit bovenstaand betoog valt op te maken dat sommige aanhangers van de wereldrechtelijke benadering van het internationaal privaatrecht beogen een wat lossere band met de soevereine staat te bewerkstelligen. Dat is een sympathieke suggestie, en zoals uit bovenstaande bleek: die suggestie wordt meestal gedaan door mensen met het hart op de juiste plaats, maar met het hoofd in de wolken.

Ik denk dat we kunnen leren van Suijling's waarschuwende woorden uit 1917, en niet te ver moeten afdwalen van de wilsinstemming van soevereine staten als formele bron en basis voor alle recht, en dus ook voor het privaatrecht. Ik denk dat soevereine en gelijke staten de bouwmeesters zullen en moeten zijn van het wereldrecht. Het internati-

onaal privaatrecht komt nu eenmaal niet tot stand middels spontane harmonisatie, of op basis van een natuurrechtelijke theorie die is ontwikkeld door een of andere rechtsgeleerde. Het komt tot stand door het sluiten van verdragen door soevereine staten, zoals de verdragen die met behulp van de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht tot stand gekomen zijn. Maar ook binnen de Europese Unie worden afspraken gemaakt. En China doet pogingen om, in het kader van het *Belt and Road Initiative*, tot nadere afspraken te komen met betrokken staten over de erkenning en tenuitvoerlegging van vonnissen, wat toch ook een onderdeel is van het internationaal privaatrecht. We kunnen het dus gerust aan de staten overlaten om, door harmonisering van privaatrecht, Molengraaff's wereldmaatschappij dichterbij te brengen.

Nieuwe dageraad boven het oostelijk meer van Wuhan, China, foto genomen vroeg in de ochtend door Otto Spijkers, november 2019.

Coronavirus en de noodzaak van mondiaal bestuur

Mark Coeckelbergh is hoogleraar media en technologie aan de universiteit van Wenen. Hij is een expert in ethiek van AI en ethiek van robotica. Naast zijn wetenschappelijke werk houdt hij zich ook bezig met politieke kwesties en draagt hij regelmatig bij aan het technologiebe-

leid als lid van de High-Level Expert Group on AI van de Europese Commissie en de Austrian Council on Robotics and Artificial Intelligence.

Terwijl ons leven en onze samenlevingen worden verstoord door de COVID-19 (Coronavirus)-crisis, worden een aantal zwakke punten van onze politieke systemen en wijze waarop wij onze samenlevingen organiseren overduidelijk blootgelegd. Denk bijvoorbeeld aan het gebrek aan inclusieve gezondheidszorg in sommige landen, of de kwetsbaarheden die ontstaan door de enorme hoeveelheid vliegvluchten in dienst van de economische globalisering. Deze situatie is triest, maar roept tegelijkertijd ook de hoop op verandering op: misschien leren we hiervan. Misschien is dit het begin van een transformatie. Misschien moeten we dit als een kans zien om dingen te veranderen. De kwestie die ik hier wil bespreken, betreft het gebrek aan effectieve samenwerking en coördinatie op mondiaal niveau, of sterker nog: het gebrek aan adequaat mondiaal bestuur. Nu wij geconfronteerd zijn met een pandemie van mondiale omvang is het zeer ondoelmatig en gevaarlijk om het te voeren beleid over te laten aan de afzonderlijke natiestaten. Virussen kennen geen grenzen, en zelfs als er een begrijpelijke reactie is van het sluiten van grenzen en het zich terugtrekken in het eigen territorium, heeft dit geen zin als alleen sommige landen dit doen en andere niet - of te laat - reageren.

In het licht van mensenrechten en andere universele principes en waarden lijkt het ook pertinent oneerlijk dat sommige burgers betere bescherming krijgen dan anderen, alleen maar omdat ze in een land wonen met een ander beleid (bijv. een beleid dat gaat voor 'kudde-immuniteit'). Rechtvaardig zou het juist zijn om de crisisrespons en het gezondheidsbeleid mondiaal te coördineren. Indien dit slechts een eenmalige kwestie zou zijn, een kwestie die alleen over gezondheid gaat, dan zouden we kunnen uitgaan van een oproep voor een *tijdelijke* wereldwijde coördinatie om COVID-19 te bestrijden. Misschien zou dit probleem kunnen worden opgelost door een *ad hoc* supranationale actie, die door bestaande internationale instellingen wordt uitgevoerd, maar helaas ook dat ontbreekt vandaag. Op zijn minst kunnen we hier op hopen binnen de grenzen van de huidige structuren.

Er zijn goede redenen waarom we beter kunnen kiezen voor een permanente en supranationale oplossing. De corona-crisis is namelijk niet de enige mondiale crisis waarmee we worden geconfronteerd. De klimaatcrisis is een veel grotere wereldwijde dreiging die heus niet verdwenen is omdat we gebiologeerd zijn door de coronacrisis. Veel wetenschappers en activisten blijven ons eraan herinneren dat de tijd dringt. Bovendien zijn er nog vele andere mondiale uitdagingen op het gebied van technologieën, water, oorlog, enzovoort, uitdagingen die allemaal gemakkelijk kunnen uitmonden in een wereldwijde crisis. Denk bijvoorbeeld aan de gevaren van het gebruik van kunstmatige intelligentie voor geautomatiseerde oorlogsvoering.

Mijn belangrijkste argument is even krachtig als simpel: mondiale problemen hebben mondiale antwoorden nodig. Zo'n mondiaal antwoord is onmogelijk als we niet de geschikte politieke instellingen op mondiaal niveau creëren. Daarom hebben we mondiaal bestuur nodig en hiervoor moeten de geschikte supranationale structuren worden gecreëerd. U hoeft geen filosoof te zijn om dit te begrijpen. Moeten we echt wachten tot het erger wordt voordat we handelen? Zal het kleingeestige nationalisme opnieuw in de weg staan om te doen wat redelijk is in het belang van mens en mensheid? Elke suggestie richting supranationale instellingen voor mondiaal bestuur heeft steeds op veel weerstand gestuit. Afgezien van rechtlijnige nationalistische reacties, worden er in ieder geval de volgende drie bezwaren aangevoerd:

Ten eerste brengen mensen altijd de kwestie van het gevaar van autoritarisme naar voren. Dit gevaar is inderdaad reëel. Maar vandaag wordt autoritarisme voornamelijk veroorzaakt door nationalisme. We zien hoe het rechts-populisme langzaam in de richting van autoritarisme glijdt in landen als Brazilië, de VS en Hongarije. Het gevaar van autoritarisme is op zich geen goed argument tegen mondiaal bestuur als zodanig, aangezien het ook op het niveau van de natiestaat bestaat. De uitdaging, op nationaal en supranationaal niveau, is om ervoor te zorgen dat de politieke instellingen democratisch zijn en de vrijheid beschermen. Het is daarom geen goed argument tegen mondiaal bestuur als zodanig.

Ten tweede, gerelateerd aan dit bezwaar is het idee dat mondiaal bestuur een wereldregering betekent. De zorg is dan dat dit een machtige en centralistische regering wordt, die niet alleen het gevaar van autoritarisme inhoudt, maar ook alle macht naar zich toe trekt ten koste van de macht van natiestaten en andere politieke niveaus. Deze zorg is oprecht en legitiem, maar kan worden weerlegd door onszelf eraan te herinneren dat het model van de centralistische natiestaat niet het enige model voor regering is, en dat de staat niet het enige model voor bestuur is. Landen als de VS en Duitsland bieden bijvoor-

beeld relatief succesvolle federalistische modellen voor het organiseren van de natiestaat. En ik nodig iedereen uit om creatief te zijn en een alternatief te vinden voor de staat als belangrijkste politieke instelling.

Ten derde maken sommige mensen zich wellicht zorgen dat mondiaal bestuur moeilijk is vanwege culturele verschillen, of dat wereldbestuur culturele verschillen, identiteit en een gevoel van verbondenheid zou wegvagen. Deze zorg is begrijpelijk, maar is wederom niet erg krachtig als bezwaar. De uitdaging om culturele verschillen en gevoelens van verbondenheid te respecteren en om een gemeenschappelijke waardebasis voor bestuur te vinden, bestaat ook op het niveau van de natiestaat. Als we kijken naar de internationale praktijk, zijn er zelfs redenen om optimistisch te zijn: vele mensen hebben zich geschaard achter ideeën zoals universele mensenrechten en andere principes en waarden.

Bovendien hebben we juist nu in tijden van crisis de neiging om een basis voor samenwerking te vinden in het besef dat "we er allemaal in zitten". Een crisis als klimaatverandering of COVID-19 maakt ons bewust van onze gemeenschappelijke belangen, het belang van samenwerking en de waarde van het algemeen welzijn, én een fundamenteel ontologisch kenmerk van onze wereld: interdependentie. We zijn aan elkaar verwant en afhankelijk van elkaar, en alles heeft met alles te maken. Nooit eerder was het zo duidelijk hoe de vleugels van de vlinder het weer aan de andere kant van de wereld kunnen beïnvloeden: jouw virus vandaag is morgen mijn virus, waar je ook woont en waar je ook vandaan komt.

Eigenlijk is dit besef van de noodzaak van samenwerking op basis van het gevoel dat "we allemaal in hetzelfde schuitje zitten" al eerder gebeurd. De belangrijkste intergouvernementele instelling (niet supranationaal) die we vandaag hebben, de Verenigde Naties, werd in 1945 opgericht om de vrede te bewaren en meer internationale (niet supranationale) samenwerking tot stand te brengen. Dit gebeurde niet alleen omdat sommige mensen in internationale samenwerking geloofden; het gebeurde als reactie op een grote crisis op mondiaal niveau: de Tweede Wereldoorlog.

Tegenwoordig worden we geconfronteerd met nieuwe crises, wereldwijde crises. Eén daarvan, de klimaatcrisis, zal een grote impact hebben op de toekomst van de mensheid en onze samenleving op deze wereld. Dit is een goed moment om aan te dringen op de volgende stap na internationalisering: mondiaal bestuur. Als we deze historische kans niet aangrijpen, zullen toekomstige generaties ons niet vergeven. Het ongeremde nationalisme heeft al genoeg schade aangericht. Het is tijd voor verandering en de tijd is nu.

Dit artikel verscheen eerder (in het Engels) op <https://www.e-ir.info/2020/04/06/opinion-coronavirus-and-the-need-for-global-governance/>

Democratisering op mondiaal niveau

Een direct gekozen delegatie naar de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties

Gary K. Shepherd is de redacteur van het tijdschrift UNITED WORLD (<https://uwcdwg.wixsite.com/unitedworld>), een open forum voor alle leden van de Democratic World Unity-beweging. UNITED WORLD

wordt sinds 1988 tweemaandelijks gepubliceerd. Hij woont met zijn vrouw Joyce in Carbondale, Illinois, Verenigde Staten, waar hij werkt als bibliotheek-assistent en zij als assistent van een leraar. Gary en Joyce hebben vier volwassen kinderen, die over de hele wereld wonen.

In de loop der jaren zijn er veel voorstellen gedaan om de Verenigde Naties te hervormen om de doeltreffendheid en de legitimiteit van de organisatie te vergroten, maar tot dusver zonder succes. Er is echter één voorstel dat een grote belofte inhoudt: het idee om de nationale vertegenwoordigers voor de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties te laten kiezen door de bevolking. Momenteel worden VN-afgevaardigden door de nationale regeringen op hun post benoemd, net als ambassadeurs. Onder dit huidige systeem zijn de VN-afgevaardigden verantwoordelijk en verantwoording verschuldigd aan de regering die hen heeft benoemd, en niet aan het volk.

Als de nationale delegaties bij de VN zouden worden gekozen door het volk in landelijke, vrije verkiezingen, dan zou dat niet alleen de mondiale democratie en de macht van het volk vergroten, maar ook de legitimiteit van de VN als een vertegenwoordigend lichaam van alle wereldburgers.

Wie van ons weet de namen van de afgevaardigden die ons land op dit moment vertegenwoordigen bij de Verenigde Naties? Waarschijnlijk kent niet één op de honderd ze. Als er openbare verkiezingen zouden worden gehouden voor de selectie van die functies, dan zou dat wel anders zijn.

Hoewel dit op het eerste gezicht een vrij kleine verandering lijkt, heeft het in feite een aanzienlijke impact. Op dit moment hebben de nationale regeringen, hoe impopulair of tiranniek ook, de volledige bevoegdheid om wie ze maar willen naar de VN af te vaardigen, waarbij ze het ambt gewoonlijk verlenen aan vertrouwde aanhangers van de regering, in plaats van aan hen die echt geïnteresseerd zijn in het verbeteren van het lot van hun volk. In veel landen, zoals de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, zou een landelijk gekozen VN-delegatie de enige ambtelijke functie zijn waar de bevolking voor (of tegen) kan stemmen.

Een van de mooie aspecten van dit voorstel is dat er, in tegenstelling tot veel andere hervormingsvoorstellen, GEEN wijziging van het VN-Handvest voor nodig is. Het Handvest bevat immers geen bepalingen over de selectie van afgevaardigden. Zo wordt het risico vermeden dat de P-5 van de Veiligheidsraad een veto zouden kunnen uitspreken. Het enige dat nodig zou zijn, is dat de Algemene Vergadering instemt met het niet erkennen van afgevaardigden die niet zijn gekozen op basis van een gecertificeerde vrije en eerlijke verkiezing. Zelfs de meest autocratische regeringen zouden onder druk worden gezet om dergelijke verkiezingen te accepteren, uit angst het prestige van hun zetel in de Algemene Vergadering te verliezen.

Dit voorstel heeft het bijkomende voordeel dat het klein kan beginnen, aan de basis. Een enkele lidstaat zou kunnen aankondigen dat ze verkiezingen gaat houden voor de VN-delegatie en daarmee andere lidstaten uitdagen om dit voorbeeld te volgen. Het kan zelfs een punt van nationale trots worden: "Mijn gekozen afgevaardigden zijn beter dan uw aangestelde afgevaardigden."

In de Verenigde Staten is er een historisch precedent voor een dergelijke stap. In de oorspronkelijke grondwet werden Amerikaanse senatoren benoemd door de staatswetgevers en niet algemeen gekozen. Dit was bedoeld als controle op de meer democratische Tweede Kamer. Maar naarmate de tijd verstreek en democratische tradities meer ingeburgerd raakten, voerden progressieven aan dat de senatoren konden en moesten worden gekozen door het volk van de staten die ze vertegenwoordigden, een argument waarmee ze uiteindelijk wonnen.

Nu zijn er mensen die zouden zeggen dat autocratische regeringen nooit bereid zullen zijn de resultaten van een dergelijke verkiezing te accepteren, vooral niet als dit zou leiden tot de overwinning van iemand die populair is onder het volk, maar die door de regering wordt beschouwd als dissident of die anderszins ongewenst is. Ze zouden in de verleiding kunnen komen om hun macht te gebruiken om een verkiezing te corrumperen tot een resultaat dat beter in hun straatje past. Verkiezingen kunnen corrupt zijn en regeringen zouden daarvoor zeker de middelen en de drijfveren hebben. Er zijn echter gevestigde methoden en onafhankelijke organisaties die ervoor kunnen zorgen dat verkiezingen vrij en eerlijk zijn. De verkiezing van elke kandidaat die op een verdachte manier is gekozen, kan ongeldig worden verklaard. Een autocratische regering die probeert vals te spelen, zou de kans lopen om ontmaskerd te worden en niet alleen haar VN-zetel te verliezen, maar ook een enorm gezichtsverlies te lijden bij het resulterende schandaal.

Er zou geen nieuwe bureaucratische machine nodig zijn om deze verandering tot stand te brengen en de geldkosten zouden minimaal zijn. Verkiezingen voor afgevaardigden van de VN kunnen tegelijkertijd worden gehouden met andere nationale verkiezingen, en met dezelfde stemmethoden. De verkiezingen zouden officieel niet--partijgebonden kunnen worden verklaard (zoals vele lokale bestuursverkiezingen, bijvoorbeeld schoolbesturen), waardoor de verkeerde invloed van partijpolitiek en grote campagnedonoren en lobbyisten tot een minimum wordt

bepakt. VN-verkiezingen zouden zo een model kunnen worden voor meer transparante en eerlijke verkiezingen van alle soorten.

Dit voorstel heeft het voordeel dat het pragmatisch genoeg is om een beroep te doen op hen die 'babystapjes richting een democratische wereldregering' voorstaan. Tegelijkertijd zal het hen die snel een grote stap willen nemen tevredenstellen. Omdat dit voorstel de macht van het gewone volk vergroot om de wereldwijde politieke omgeving te beïnvloeden, haalt het de argumenten onderuit van hen die een wereldregering automatisch als tiranniek zien of als een samenzwering van de elite. Weinigen zouden kunnen beweren dat de verkiezing van nationale afgevaardigden naar de VN in plaats van de benoeming ervan op de een of andere manier een lidstaat zou beroven van zijn 'sovereiniteit'. Allen die hun eigen specifieke ideologie als de juiste beschouwen, zouden de gelegenheid moeten verwelkomen om dit te bewijzen in een open verkiezing.

Dit wil niet zeggen dat dit voorstel zo wonderbaarlijk is dat het geen tegenstand krijgt. Integendeel, omdat het echt positief effect zal hebben, zoals het vergroten van de legitimiteit van VN-besluiten, is het zeker dat er mensen zijn die zich er juist om die reden bitter tegen zullen verzetten. Veel van deze mensen zullen degenen zijn met gezagsposities, die hun privileges niet willen verliezen. Ze zullen geen kosten sparen om het idee onderuit te halen. Maar dat kan op zichzelf in het voordeel van het voorstel werken; vaak wordt iets waar de rijken en machtigen zich tegen verzetten, automatisch als gunstig beschouwd.

Het is duidelijk dat deze kleine bijdrage niet kan beweren dat het alle verschillende aspecten, voor- en nadelen, heeft behandeld om dit voorstel te overwegen. De enige bedoeling is om een gesprek te beginnen en dat er hopelijk een snel een begin wordt gemaakt met het proces om de VN-afgevaardigden direct te verkiezen.

Verenigde Naties, New York

Verduurzamen WFBN kantoor

Bericht van Davy Foss, pandbeheerder, en bestuurslid van de WFBN

Het WFBN-steunfondsbestuur besprak onlangs een plan m.b.t. het verduurzamen van het WFBN-kantoorpand. Als pandbeheerder moet ik toegeven dat ons kantoorpand niet meer voldoet aan de eisen van deze tijd. Overal wordt over duurzaamheid gesproken. In Den Haag worden overigens al vele oudere panden aangepakt. Daarom is binnen het WFBN Steunfonds een duurzaamheidsplan bedacht over hoe wij ons kantoorpand kunnen aanpassen aan de eisen van deze tijd. Een onderdeel van dit plan is het plaatsen van zonnepanelen op ons dak. Na de nodige vooronderzoeken zijn we overgegaan tot het daadwerkelijk plaatsen van zonnepanelen. Woensdag 22 juli zijn uiteindelijk 15 zonnepanelen geplaatst. Ons pand zal ook cosmetisch worden aangepakt. In de toekomst hou ik u verder graag op de hoogte over het kantoorpand.

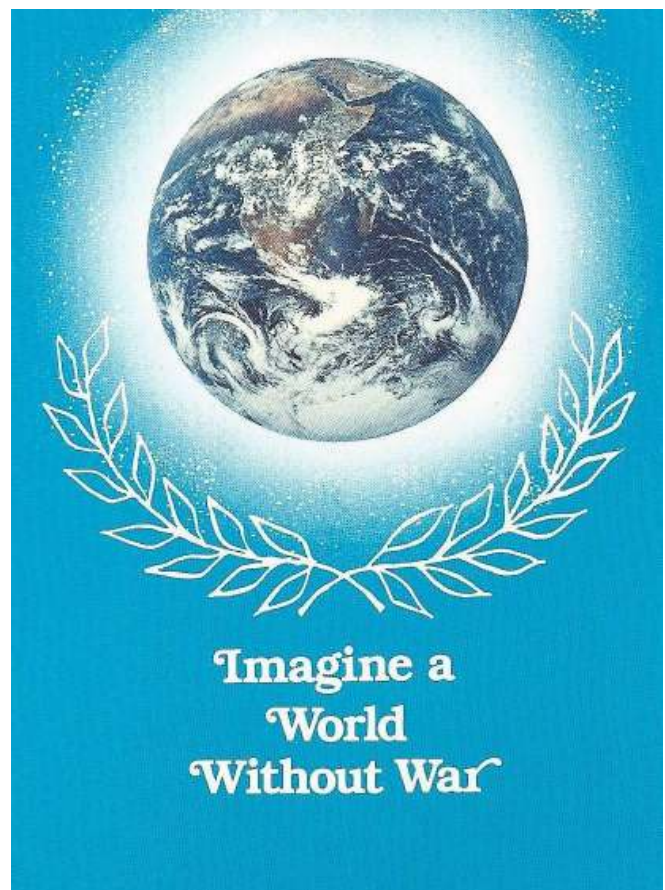

Peace Poem

*Oh God I pray to Thee
Make not a bloody sea,
Nor drops of blood on land,
But happiness where people sing,
Where merry voices always ring,
A world of glory and of joy
Where all the world's laws obey;
Oh God, that is what I pray.*

Lucy Law

Lucy Law Webster schreef dit gedicht toen zij 8 jaar oud was. Lucy werd op 12 mei 1931 geboren, is nu 89 jaar oud. Volgens haar eigen zeggen is zij een wereldfederalist vanaf het moment dat zij dit gedicht schreef.

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

www.editoo.nl

Indien onbestelbaar:
Laan van Nieuw Oost Indië 252,
2593 CD, Den Haag

Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, Artikel 28:

Eenieder heeft recht op het bestaan van een zodanige maatschappelijke en internationale orde, dat de rechten en vrijheden, in deze Verklaring genoemd, daarin ten volle kunnen worden verwezenlijkt.

